

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

DONATA NORVAIŠIENĖ
MEDIACIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

IŠLYGOS DĖL ALTERNATYVAUS GINČŲ SPRENDIMO BŪDŲ SUTARTYSE
IR JŲ ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Agnė Tvaronavičienė

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. ALTERNATYVAUS GINČŲ SPRENDIMO IŠLYGOS SAMPRATA	7
1.1. Alternatyvaus ginčų sprendimo būdų įvairovė pasaulyje	9
1.2. Šalių apsisprendimo pasirinkti ginčą spręsti alternatyvaus ginčų sprendimo būdu išraiškos formos.....	15
II. ALTERNATYVIŲ GINČO SPRENDIMO BŪDŲ IŠLYGŲ ĮTRAUKIMAS Į SUTARTIS BEI JŲ TAIKYMO REIKŠMĖ	20
2.1. Išlygų dėl alternatyvaus ginčų sprendimo įtvirtinimo sutartyse privalumai ir trūkumai	22
2.2. Sutarties sąlygų, kuriose įtvirtinamos išlygos dėl alternatyvaus ginčų sprendimo teisinė galia	26
III. LIETUVOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS TAIKOMŲ AGS IŠLYGŲ ATŽVILGIU.....	30
3.1. Galimybė įterpti AGS išlygą į sutartį	30
3.2. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės	36
3.2.1. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės derybų ir mediacijos atvejais	37
3.2.2. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės arbitražo atveju.....	41
IV. AGS IŠLYGŲ TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE BEI UŽSIENYJE	46
4.1. AGS išlygų taikymo praktika Australijoje.....	47
4.2. AGS išlygų taikymo praktika JAV	51
4.3. AGS išlygų taikymo praktika Jungtinėje Karalystėje.....	54
4.4. AGS išlygų taikymo praktika Lietuvoje	57
IŠVADOS.....	61
PASIŪLYMAI.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
ANOTACIJA.....	73
ANNOTATION.....	74
SANTRAUKA.....	75
SUMMARY.....	76
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	77

IVADAS

Temos aktualumas ir tiriama problema. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) šeštoji knyga – prievolių teisė, reglamentuoja įvairių rūšių sutarčių formą bei jų turinį. Pagrindiniai sutarčių aspektai yra dalyko bei šalių teisių ir pareigų nusistatymas. Tačiau ne mažiau svarbūs yra ir kiti sutartyse įterpti punktai. Vienas jų, šalims yra suteikta diskrecijos teisė nusimatyti kaip bus sprendžiamas kilęs iš sutarties ginčas. Tradiciškai šalys, pasirašydamos sutartį, nusimato kilusį ginčą spręsti įstatymų nustatyta tvarka arba teismo proceso tvarka.

Neretai į sutartį yra įterpiama išlyga dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdo (toliau – ir AGS) – kilęs ginčas sprendžiamas *derybomis* – tai vienas iš būdų sureguliuoti teisinį konfliktą tiesiogiai ginčo dalyvių pastangomis¹. Šios išlygos įterpimas, įpareigoja šalis savo nesutarimus, kurie kyla iš sutartinių santykių, spręsti derybų būdu, ir tik nepavykus surasti bendro sutarimo tokiu būdu, šalys gali kreiptis į teismą dėl savo teisių įgyvendinimo užtikrinimo. Tačiau pabrėžtina, kad derybos – tai tik vienas iš alternatyvių ginčų sprendimo būdų². Be derybų yra ir kiti alternatyvūs ginčų sprendimo būdai t. y., *mediacija* – ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą³ ir *arbitražas* – arbitražinis susitarimas - dviejų ar daugiau šalių susitarimas perduoti spręsti arbitražo teismui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas⁴.

1996 m. balandžio 2 d. Lietuvoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (toliau – ir arbitražo įstatymas) kurio nuostatos jau nuo tada suteikė galimybę šalims įrašyti į sutartį arbitražinę išlygą⁵. Mediacijos bei derybų teisinis reglamentavimas yra numatytas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – ir CK), Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme (toliau – ir mediacijos įstatymas) bei kituose teisės aktuose. Natalija Kaminskienė pažymi „AGS procedūrų pranašumus – pigumas, prieinamumas, neformalumas, operatyvumas, specializuotumas“⁶. Mokslinė doktrina akcentuoja, kad šalys pasirinkusios kilusį ginčą spręsti alternatyviais būdais iš to gauna daug daugiau naudos nei jį išsprendus teismo proceso būdu. Todėl, šalims sudarant sutartį, joje nusimačius alternatyvų ginčo sprendimo būdą,

¹ Natalija Kaminskienė, *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 111.

² Darius Sauliūnas, „Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai internetu“, *Jurisprudencija*, 41(33), (2003): 40. https://www.mruni.eu/upload/iblock/330/004_sauliunas.pdf.

³ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e/asr>.

⁴ „Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26964/asr>.

⁵ *Ibid*

⁶ Kaminskienė, *op. cit.*, 17.

šalims išlieka galimybė patiems nusistatyti kur ir kada bei koku būdu jie tą ginčą spręs, todėl dažniausiai abi šalys lieka nesutarimo išsprendimo rezultatu patenkintos.

Atkreipiant dėmesį į tai, kad nors teisinis reglamentavimas dėl AGS išlygų įterpimo į sutartis šiai dienai ir suteikia šalims galimybę nesutarimus išspręsti ne teismo keliu, šalys tuo naudojasi ne itin aktyviai ir tai parodo 2016, 2017 ir 2018 metų teismuose gautų civilinių bylų statistika⁷. Todėl darytina prielaida, kad Lietuvos teisinė sistema, AGS išlygų taikymui, galimai nėra tinkamai sureguliuota ir atsižvelgiant į tai kyla poreikis šią temą išsamiai iširti ir nustatyti **kokios būtent teisinio reglamentavimo problemos kyla taikant AGS išlygas ir kaip jas galima pašalinti?**

Darbo naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. AGS institutas dar nėra giliai išsisknijęs Lietuvos teisinėje sistemoje. Tai gana naujas dalykas Lietuvoje kurio taikymas kol kas populiarumu taip nepasižymi kaip ginčų sprendimas teismuose.

Kalbant apie darbo naujumą, apie alternatyvių ginčų sprendimo būdų taikymą jau yra pasisakę tokie lietuvių autoriai kaip Natalija Kaminskienė, kuri 2011 metais išleido monografiją „Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas“⁸. Šioje monografijoje buvo atskleista alternatyvaus civilinių ginčų sprendimo samprata, jo reikšmė, raida ir pagrindiniai bruožai. Taip pat buvo atskleista konkrečių AGS procedūrų taikymo Lietuvoje galimybė bei tokių procedūrų taikymo problematika⁹. 2003 metais apie AGS taip pat rašė ir Darius Sauliūnas jurisprudencijoje „Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai internetu“¹⁰. Joje autorius atskleidė *online* ADR prigimtį, nurodė kokios pagrindinės alternatyvių ginčų sprendimo rūšys yra taikomos t. y. *online* derybos, *online* tarpininkavimas, *online* arbitražas bei *online* ekspertinis tyrimas. Taip pat šiame straipsnyje galime rasti *online* ADR principus įtvirtintus tarptautiniuose dokumentuose. Juozas Lakis 2008 metais straipsnyje „Konfliktiškumas ir taikinimo būdai Lietuvos viešajame sektoriuje – problemos ir gairės“ taip pat analizavo AGS taikymo praktiką pasaulyje ir nustatė, jog pasaulyje tokia praktika yra labai įvairi bei išplėtotą, todėl ja remiantis Lietuvoje taip pat turėtų būti telkiamos pastangos dėl AGS taikymo kultūros diegimo¹¹. Šalių sutaikymo institutą civiliniame procese nagrinėjo Vīgita Vėbraitė 2009 metais daktaro disertacijoje „Šalių sutaikymas civiliniame procese“¹². Šioje disertacijoje buvo tiriama teisminė ir neteisminė taikinimo forma. Buvo nemažai skirta dėmesio mediacijos proceso analizei kurios metu autorė atskleidė mediacijos sampratą, istorinę raidą, jos

⁷ „Lietuvos teismų 2018 metų veiklos rezultatai“, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/04/d2_teismu-veiklos-rezultatai-2018-m.-patikslinta.pdf.

⁸ Kaminskienė, *supra note*, 1.

⁹ *Ibid*

¹⁰ Sauliūnas, *supra note*, 2:39-48.

¹¹ Juozas Lakis, „Konfliktiškumas ir taikinimo būdai Lietuvos viešajame sektoriuje - problemos ir gairės“ (straipsnis, Mykolo Romerio universitetas, 2008), 35-44. https://www.mruni.eu/upload/iblock/f05/4_j.lakis.pdf.

¹² Vīgita Vėbraitė, „Šalių sutaikymas civiliniame procese“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009), <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1939029/datastreams/MAIN/content>.

formas bei teisinį reglamentavimą. Apie mediaciją kaip AGS būdą tyrimą atliko ir Agnė Tvaronavičienė savo magistriniame darbe „Mediacija kaip alternatyvus civilinių ginčų sprendimo būdas“¹³. Buvo darbe pasisakyta nemažai apie AGS sampratą bei šių būdų taikymo naudą, tačiau būtent apie AGS būdų išlygas sutartyse, šiame darbe kalbama nebuvo.

Kaip jau buvo minėta, užsienyje AGS taikymo praktika yra daug labiau išplėtotą negu Lietuvoje. Robert Mnookin dar 1998 metais straipsnyje „Alternatyvūs ginčų sprendimai“¹⁴ atskleidė kokie gali būti AGS būdai t. y. derybos, mediacija ir arbitražas. Klaus J. Hopt kartu su Felix Steffek atliko mediacijos ir arbitražo taikymo praktikos bei įvairių šalių teisės aktų išsamią analizę, pateikdami ją vadovėlyje „Tarpininkavimas - principai ir reglamentavimas lyginamojoje perspektyvoje“¹⁵. Apie tarptautinį komercinį arbitražą, labai išsamią ir naudingą medžiagą pateikė Hefin Rees 2010 metų seminare „Tarptautinės komercinės arbitracijos seminaras“¹⁶, apžvelgdamas kokios institucijos, skirtingose valstybėse, reguliuoja tarptautinį komercinį arbitražą, pateikia teisės aktų, susijusių su tarptautiniu arbitražu, sąrašą bei aptaria nacionalinių teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo santykį. AGS būdų taikymo specifika Rusijos Federacijoje yra pateikiama kelių autorių vadovėlyje „Alternatyvus ginčų sprendimas“, kuriame šiek tiek yra aptariamas AGS susitarimo galimumas bei nedaug aprašoma ir apie išlygas sutartyse, tačiau šio magistrinio darbo tema plačiai nagrinėjama šiame vadovėlyje nebuvo.¹⁷

Mokslinėje literatūroje apie AGS yra kalbama visa apimtimi apie šio instituto naudą, specifiką bei jo taikymo galimybes. Tačiau nėra nei vieno mokslinio darbo kuris būtų orientuotas tik į AGS išlygų sutartyse taikymo galimybes bei jų taikymo problematiką.

Darbo tikslas yra nustatyti teorines ir praktines AGS įterptų išlygų sutartyse taikymo problemas.

Atsižvelgus į šio darbo tikslą būtina išsamią išanalizuoti iš tikslo kylančius **uždavinius**, kurių yra keturi:

1. Atskleisti AGS išlygų sampratą, bei jų taikymo reikšmę;
2. Išnagrinėti Lietuvos teisinį reglamentavimą taikomų AGS išlygų atžvilgiu;

¹³ Agnė Tvaronavičienė, „Mediacija kaip alternatyvus civilinių ginčų sprendimo būdas“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2006). <https://www.lvb.lt/permalink/f/16nmo04/ELABAETD1790632>.

¹⁴ Robert Mnookin, „Alternative Dispute Resolution“ (Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series. Paper 232. 1998), žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.researchgate.net/publication/30504345_Alternative_Dispute_Resolution.

¹⁵ Klaus J. Hopt ir Felix Steffek „Mediation principles and regulation in comparative perspective“, (UK, Oxford university press, 2013), žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=uUAfAQAQAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=mediation+principles+and+regulation+in+comparative+perspective&ots=enOG4epMGy&sig=gdk4ByASISicCz9gBQ5FGc3h53A&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20principles%20and%20regulation%20in%20comparative%20perspective&f=false.

¹⁶ Hefin Rees, „A seminar on international commercial arbitration“, Thirty nine essex street, London, 2010, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. <http://www.39essex.com/docs/articles/internationalarbitrationseminarhr.pdf>.

¹⁷ А. И. Зайцев, И. Ю. Захарьяшчичева ir kiti, „Альтернативное разрешение споров“, Учебно-методический комплекс, (Москва: Экзамен, 2007).

3. Nustatyti AGS išlygų įterpimo į sutartis sukeliamas teisinės pasekmes;
4. Išnagrinėti Lietuvos ir užsienio AGS išlygų taikymo praktiką ir joje kylančias jų taikymo problemas;

Tyrimo metodika. Rengiant šį baigiamąjį magistro darbą buvo naudojami įvairios mokslinės literatūros bei dokumentų analizės metodai, lyginamasis metodas, sisteminis bei apibendrinamieji metodai.

Mokslinės literatūros analizės metodas – turbūt vienas iš dažniausiai naudojamų metodų atliekant šį magistrinį darbą. Naudojant šį metodą, buvo išanalizuota įvairių autorių pateikiama mokslinė literatūra AGS būdų bei tokių išlygų įterpimo į sutartis tematika.

Dokumentų analizės metodas – taip pat kaip ir mokslinės literatūros analizės metodas, buvo taikomas labai dažnai. Taikant šį metodą šiame darbe, buvo analizuojami tiek Lietuvos tiek ir užsienio valstybių teisės aktai, reglamentuojantys neteisminius, alternatyvius ginčų sprendimo būdus.

Lyginamasis metodas – šis metodas taip pat buvo neretai naudojamas rengiant šį darbą. Taikant šitą metodą, buvo lyginamas Lietuvos AGS teisinis reglamentavimas su kitų valstybių AGS teisiniu reglamentavimu bei praktinį jų įgyvendinimą įvairiose šalyse.

Sisteminis metodas – naudotas siekiant išsiaiškinti koks yra teisės aktų, susijusių su alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygomis sutartyse, aiškinimas teismų praktikoje.

Apibendrinimo metodas - viso šio darbo metu, šis metodas buvo naudojamas apibendrinant kiekvieną darbo skyrių, juose pateikiamą mokslinę literatūrą, teisės aktus, teismų praktiką. Pasitelkiant šį metodą taip pat kiekvieno skyrio gale yra pateikiamos išvados. Viso šio darbo metu atliekant įvairių šaltinių analizes, nuosekliai buvo pateikiamos išvados taikant apibendrinimo metodą.

Darbo struktūra. Magistro baigiamojo darbo struktūra susideda iš kelių dalių t. y., įvado, pirmosios dalies – kurioje bus siekiama atskleisti AGS išlygų sampratą bei išsiaiškinti jų taikymo reikšmę, antrosios dalies – kurioje nagrinėjamas Lietuvos teisinis reglamentavimas taikomas AGS išlygų atžvilgiu ir jų įterpimo į sutartis sukeliamas teisinės pasekmes, trečiosios dalies – kurioje nagrinėjama Lietuvos ir užsienio AGS išlygų taikymo praktika siekiant identifikuoti jų taikymo problemas ir ketvirtosios dalies – kurioje pateikiami pasiūlymai dėl AGS išlygų identifikuotų taikymo problemų pašalinimo. Taip pat darbo pabaigoje bus surašomos argumentuotos išvados bei naudotos literatūros sąrašas.

Ginamasis teiginys: Lietuvoje nėra įtvirtintų teisinio reguliavimo įrankių, padedančių užtikrinti taikinamojo pobūdžio alternatyvių ginčų sprendimų išlygų sutartyse įgyvendinimą.

I. ALTERNATYVAUS GINČŲ SPRENDIMO IŠLYGOS SAMPRATA

Rengiant šį magistro baigiamąjį darbą buvo pastebėta, jog tiek mokslinėje doktrinoje tiek teisės aktuose nėra pateikiamas alternatyvaus ginčų sprendimo išlygos apibrėžimas. Todėl mūsų nuomone norint pateikti aiškia alternatyvių ginčo sprendimo išlygos sampratą, visų pirma reikėtų atskleisti kas apskritai yra AGS bei išlyga sutartyje.

Dar nuo pat „seniausių laikų, kilusį ginčą išspręsti ne teisminiu keliu, įvairiose civilizacijose buvo pirminis, natūralus ir pats priimtinausias konfliktų sureguliuojimo būdas, nukreipiantis skirtingus ginčo šalių interesus į draugišką, abiem ginčo šalims naudingą bendradarbiavimą ir ilgalaikę, vienkartiniam nesutarimams nepavaldžią partnerystę. Prekiaudami tarptautinėse rinkose, pirkliai dažniausiai negalėdavo, o ir nenorėdavo laukti, kol įvyks įprastas teismo procesas. Todėl jie pavesdavo spręsti ginčą perams, kurie tai atlikdavo greitai, neformaliai ir kvalifikuotai. Komercinis arbitražas ir pirklių ginčų sprendimas ne teismo būdu tapo reikšmingų patobulinimų net materialiosios teisės srityje šaltiniu – neatsitiktinai *ius mercatorium* yra kildinama iš ginčų sprendimo ne teismo būdu“¹⁸. Taigi jau anais laikais formavosi tradicija ginčus spręsti alternatyvaus ginčų sprendimo būdais, tačiau nei šių būdų apibrėžimų buvo anuomet nei juo labiau teisinio reglamentavimo. Todėl kylant poreikiui šias procedūras sureguliuoti teisiškai buvo būtina pateikti ir jų apibrėžimus.

Atskirų AGS būdų apibrėžimai tiek teisės aktuose tiek mokslinėje doktrinoje yra pateikiami maždaug vienodai, tačiau patį alternatyvaus ginčų sprendimo apibrėžimą mokslinėje doktrinoje autoriai pateikia skirtingai. Pavyzdžiui Feliksas Petrauskas, savo daktaro disertacijoje, pateikia tokį apibrėžimą - „Alternatyvus ginčų sprendimas – tai nesutarimų ir priešpriešos sprendimas alternatyviomis (nevalstybinėmis) formomis“.¹⁹ O štai Natalija Kaminskienė pateikia tokį AGS apibrėžimą – „AGS neformalios, sutartinės prigimties procedūros, kurias ginčo šalys naudoja siekdamos išspręsti ginčą vietoj formalaus bylinėjimosi teisme“²⁰. Toks AGS apibrėžimas aiškiai pasako, jog ginčo šalys turi sprendimo būdų proceso pasirinkimo galimybę, ginčą išspręsti ne teismo keliu, o taikant derybų, mediacijos ar arbitražo procedūras, kurios priešingai nei bylinėjimasis teisme yra neformalios, t. y. įtraukiant AGS išlygą į sutartį. Taigi, sudarant sutartį, šalims yra suteikta teisė ne tik nusistatyti sutarties dalyką, kainą, terminus ar kitas sutarčiai

¹⁸ Kaminskienė, *supra note*, 1: 47- 49.

¹⁹ Feliksas Petrauskas, „Alternatyvus ginčų, susijusių su vartotojų teisių apsauga, sprendimas“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 22, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2130506/datastreams/MAIN/content>.

²⁰ *Ibid*, 41.

svarbias sąlygas, bet ir susitarti dėl kilusio ar kiliančio ateiityje, ginčo sprendimo būdo procedūros. Tačiau, kas yra ta išlyga ir ką sąlygoja jos įtraukimas į sutartį?

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikia išlygos apibūdinimą kaip „išimtinę sąlygą“²¹. Toks išlygos apibūdinimas, nukreipia mus nuodugniai išsiaiškinti – kas būtent yra sąlyga sutartyje ir kaip mes suprantame išimties reikšmę.

Profesorius Valentinas Mikelėnas pateikia tokią sąlygos sampratą – „Sąlyga tai įvykis ar veiksmas (žmogaus liga, nemokumas, mirtis, trečiojo asmens veiksmai, gamtos reiškiniai, valstybės institucijų veiksmai, karas, streikas, rinkos pokyčiai ir t.t.), <...>“²² Kiti autoriai teigia, jog „sudarydamos sutartį, šalys susitaria dėl įvairių tarpusavio teisių ir pareigų. Sutartyje šalys numato sutarties objektą, kainą, aptaria kokybės klausimus, atsiskaitymo tvarką, ginčų sprendimo būdus ir t. t., tai yra šalys pačios sau susikuria normas, kurių privalo laikytis ir tai yra sutarties sąlygos.“²³ Sąlyga pagal, aukščiau nurodytą žodyną, tai reikalavimas, keliantis tariantis, o išimtis tai nukrypimas nuo normos, taisyklės.²⁴ Panašią, tačiau plačiau išimties reikšmę pateikia ir LEXICO, Oksfordo žodynas: išimtis - tai, kad kai kuriais atvejais nesilaikoma taisyklės, įrodo, kad taisyklė taikoma visais kitais atvejais.²⁵

Apibendrinus sąlygos ir išimties reikšmes galime pateikti tokią šių žodžių bendrą junginio reikšmę – *išimtinė sąlyga*, tai šalių susikurtas reikalavimas, nukrypstantis nuo normos, kuriam keliamas taikymo privalomumas įvykus tam tikram įvykiui. Tiksliau AGS sąlyga yra sutarties sąlyga, įpareigojanti šalis stengtis išspręsti bet kokius nesutarimus, kylančius iš sutarties, naudojantis AGS procesu ar procesais.

Taigi žinodami AGS sampratą bei išsiaiškinus kas yra išlyga (išimtinė sąlyga), alternatyvaus ginčo sprendimo išlygos sampratą galime apibendrinti apibūdinami ją taip - Alternatyvaus ginčo sprendimo išlyga, tai ginčo šalių susikurtas, nukrypstantis nuo normos, sutartinis reikalavimas, kilusį iš sutarties ginčą, spręsti ne teismine tvarka, o taikant AGS būdą. Be kita ko, galimybę nukrypti nuo taisyklių, susikuriant savas, sutarties šalims suteikia Lietuvos Respublikos įstatymai. Kaip antai Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnyje bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 5 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta piliečių teisė į teisminę gynybą, kuri užtikrina šalims ginti savo pažeistas teises teisme. Ir nors to paties civilinio proceso

²¹ „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas“, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, žiūrėta 2020 m. sausio 30 d., http://lkiis.lki.lt/paiska?header=i%C5%A1lyga&resourceId=207&remoteRecordId=12530074&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet.

²² Valentinas Mikelėnas, *Prievolių teisė* (Vilnius: Justitia, 2002), 85.

²³ Dangutė Ambrasienė ir kt., *Civilinė teisė, prievolių teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), 159.

²⁴ „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas“, Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, žiūrėta 2020 m. sausio 30 d., http://lkiis.lki.lt/paiska?header=i%C5%A1lyga&resourceId=207&remoteRecordId=12530074&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet.

²⁵ LEXICO Oksfordo žodynas, Žodžio išimtis reikšmė, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., <https://www.lexico.com/definition/exception>.

kodekso 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata reglamentuoja kreiptis į teismą atsisakymo teisės negaliojimą vis tik CK 6.156 straipsnio 4 dalis suteikia sutarties šalims sutarties sąlygas, tame tarpe ir ginčų nagrinėjimo tvarką, nusistatyti pačioms. Juo labiau, kad tokią nuostatą užtvirtina to paties CK minėto 6.156 straipsnio 5 dalyje išdėstyta nuostata, jog „jeigu sutarties sąlygas nustato dispozityvioji teisės norma, tai šalys gali susitarti šių sąlygų netaikyti arba susitarti dėl kitokių sąlygų“²⁶. Tai reiškia, kad minėtos įstatyminės nuostatos, reglamentuojančios teisę į teisminę gynybą, yra priskiriamos prie dispozityvių įstatymo normų, todėl tik pačios šalys, nusistatinėdamos sutarties sąlygas, nusprendžia ar jos nori pasinaudoti tokia teise į teisminę gynybą ar iš pradžių ginčą bandys spręsti ne teisiniu keliu. Be to, tokios pat pozicijos laikosi ir teismai. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra išaiškinęs, jog ne tik, kad CPK 5 straipsnis, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucija užtikrina teisę kreiptis į teismą²⁷. Tačiau „šalys gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl fakto ar (ir) teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Galimybių sudaryti pirmiau įvardytus susitarimus įtvirtinimas yra šalių autonomijos principo, leidžiančio pačioms šalims pasirinkti elgesio modelį (tiek, kiek jų pasirinkimas neprieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms) ir, *inter alia* (be kita ko), apimančio ir šalių laisvę susitarti dėl kito ginčų sprendimo būdo ar kitos ginčų nagrinėjimo vietos, negu nustato bendrosios taisyklės (CPK 22, 29 straipsniai), pripažinimo išraiška“²⁸. Taigi atsižvelgiant į tai kas buvo išdėstyta, galime daryti išvadą, kad įstatymuose nustatytos taisyklės dėl ginčų sprendimo teisme, nėra imperatyvios. Šalims yra suteikta autonomija pačioms nusistatyti ginčų sprendimui taikomas taisykles bei įtraukus AGS išlygą į sutartį išimtinai ginčą spręsti tik tokiu būdu kuris numatytas išlygoje.

1.1. Alternatyvaus ginčų sprendimo būdų įvairovė pasaulyje

„XX a. pasaulis tapo globalus. Globalizacija padeda žmonėms keliauti, atveria naujas galimybes užsidirbi pragyvenimui ir ieškoti naujų iššūkių. Dabartiniame pasaulyje atsiranda vis naujų būdų bendrauti, vystyti asmeninius ryšius, verslą ir plėtoti komercinius santykius, kurie nėra geografiškai susieti su konkrečia šalimi. Globalizacija ne tik prisideda prie naujų, „tarptautinių“ problemų ir konfliktų atsiradimo, bet taip pat padeda spręsti ginčus pasitelkiant kitų kultūrų, valstybių bei organizacijų patirtį“²⁹. Aišku kiekvienoje valstybėje vyrauja skirtinga

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, civilinėje byloje Nr. e3K-3-81-421/2020, žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d., <https://www.infolex.lt/tp/1863796>.

²⁸ Klaipėdos apygardos teismo nutartis, civilinėje byloje Nr. e2S-1381-826/2019, žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d., <https://www.infolex.lt/tp/1767506>.

²⁹ Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 189.

kultūra bei skirtingas civilinių santykių teisinis reguliavimas, todėl natūralu, kad tokie skirtumai suteikia didesnę riziką konflikto kilimui, ypač tarptautinį elementą turintiems sutartiniams santykiams. Todėl vyraujant šioms priežastims ir siekiant tarp teisinių santykių turinčių subjektų išlaikyti kuo geresnius santykius, taip sumažinant konfliktų apimtį, natūraliai kyla poreikis kurti kitokią, ne teisminę ginčų sprendimo sistemą.

Plačiau naudoti alternatyvaus ginčų sprendimo būdus pradėta dvidešimtojo amžiaus antroje pusėje, kai Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo 1960 metų vyko alternatyvaus ginčų sprendimo būdų judėjimas, nes visuomenė pradėjo nepasitikėti advokatų veikla ir teismų sprendimais³⁰. Bėgant metams, situacijai dėl minėtų subjektų nepasitikėjimo nesikeičiant, maža to dar labiau aštrėjant, 1976 metais buvo surengta nacionalinė konferencija dėl populiarus nepasitenkinimo teisingumo administravimo priežasčių (konferencijos pavadinimas „Pound“)³¹. JAV AGS sistemai ši konferencija yra svarbi tuo, kad joje profesorius Frankas Sanderis kritikuodamas advokatus bei teisminę sistemą, pateikė pasiūlymą dėl kitų ginčo sprendimo būdų taikymo galimybių, atkreipdamas dėmesį į tai, jog ir be teismo proceso yra „gausu įvairių procesų, kurie gali užtikrinti kur kas efektyvesnį konfliktų sprendimą“³², t. y. arbitražas, tarpininkavimas ar taikinimas, derybos, vyriausybės ombudsmeno pastangos spręsti problemas bei pats ginčo vengimas.

Feliksas Petrauskas nurodo, jog šiai dienai JAV pagrindu yra taikomi tokios AGS procedūros: derybos, tarpininkavimas bei arbitražas. Šios AGS procedūrų pagrindinės rūšys yra daugelio kitų formų, sudarančių visiškai naujus mišrius darinius, pagrindas iš kurių gali būti sudarytos ir kitos, mišrios AGS formos: arbitražas ir tarpininkavimas; mini teismas; nepriklausoma faktinių bylos aplinkybių nustatymo ekspertizė; privati teisinė sistema arba samdomas teisėjas³³.

Apie tai kalba ir Vigita Vėbraitė disertacijoje „Šalių sutaikymas civiliniame procese“ kurioje ji teigia, kad „daugelyje valstybių, ypač JAV ir Kanadoje, vis populiarnesni tampa šalių susitarimai ne tik atskirai dėl kilusio ginčo nagrinėjimo arbitraže ar bandymo išspręsti ginčą mediacijos pagalba, tačiau ir vadinamieji „hibridiniai“ susitarimai, pagal kuriuos šalys susitaria kad pradžioje bandys išspręsti ginčą gražiuoju mediacijos pagalba, o jei ji vyksta nesėkmingai, iš karto turi būti pradamas bylos nagrinėjimas arbitraže“³⁴. Atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad autorių paminėti „hibridiniai“ AGS susitarimai yra tik iš pagrindinių AGS būdų susitarimuose įtvirtintų procedūrų junginys, todėl tai yra priskiriama tik prie pačio susitarimo formos, o ne AGS būdo.

³⁰ „Alternative dispute resolution“, Law Reform, Consultation paper, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., <https://www.lawreform.ie/fileupload/consultation%20papers/cpadr.pdf>.

³¹ *Ibid*

³² *Ibid*, 27-28.

³³ Petrauskas, *supra note*, 19: 25.

³⁴ Vėbraitė, *supra note*, 12: 156.

Taip pat verta paminėti ir tai, jog po minėtos „Pound“ konferencijos, Jungtinėse Amerikos Valstijose AGS taikymas išplito taip sparčiai, kad į tai atkreipė dėmesį ir daugelį kitų pasaulio valstybių, todėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdai imti taikyti visame pasaulyje.

Ne išimtis ir Europa, kurios visuomenė per pastaruosius kelis dešimtmečius vis labiau ėmė domėtis AGS procedūromis. Todėl Europos Taryba ir ES atsižvelgusi į JAV taikymo AGS praktiką, užsibrėžė tikslą, „sukurti laisvę, saugumui ir teisingumui grindžiamą erdvę, gerinant ir lengvinant teisingumo prieinamumą civilinių teisinių santykių subjektams. Europos Komisijos nuomone, nė viena tradicinė teisės sistema nesugeba veiksmingai išspręsti visų visuomenėje kylančių konfliktų išimtinai teismo būdu“³⁵. Juo labiau, kad, kaip jau buvo minėta anksčiau, pasauliui tapus globaliam, išaugo verslo plėtojimo galimybės ne tik valstybių viduje, bet ir tarp tokių valstybių kurios nėra susietos tarpusavyje geografiškai. O tai reiškia ir išaugusią tikimybę dažnesniems konfliktų kilimams dėl skirtingų valstybėse taikomų teisminių procesų bei skirtingų teisės normų susidūrimo. Todėl ne tik Europos Taryba, bet ir „dauguma Europos Sąjungos valstybių, pasirinko legalistinio alternatyvaus ginčų sprendimo skatinimo strategiją, kuri paremta AGS sklaidos pamato – įstatyminės bazės formavimu“³⁶. Taigi, buvo pradėti kurti teisės aktai, reguliuojantys AGS būdų taikymą bei pripažinimą. Pavyzdžiui, Konvencijoje „Dėl valstybių ir kitų valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo“ yra nurodyta, jog „Susitariančiosios Valstybės atsižvelgdamos į tarptautinio bendradarbiavimo svarbą ekonomikos plėtrai bei privačių investicijų reikšmę šiam procesui, bei atsižvelgdamos į tai, kad kartais gali kilti Susitariančiųjų Valstybių ir kitų Susitariančiųjų Valstybių fizinių bei juridinių asmenų ginčų dėl tokių investicijų, ypatingą dėmesį skirdamos galimybei dėl tarpusavio ginčų kreiptis į tarptautinį arbitražą ar pradėti taikinamąją procedūrą pripažino, kad ginčo šalių abipusis sutikimas perduoti ginčą sutaikinti ar arbitražui sudaro įpareigojantį susitarimą be kita ko reikalaujantį deramai atsižvelgti į bet kokią taikintojų rekomendaciją ir vykdyti bet kokį arbitražo sprendimą susitarė šia konvencija įsteigti Tarptautinį investicinių ginčų sprendimo centrą kurio uždavinys – sudaryti Susitariančiųjų Valstybių ir kitų Susitariančiųjų Valstybių fizinių bei juridinių asmenų taikinimo ar jų ginčo sprendimo arbitraže sąlygas pagal šios Konvencijos nuostatas“³⁷. Žvelgiant į šios Konvencijos nuostatas bei prasmę tampa visiškai aišku, jog Valstybės pripažįsta, kad kilę investiciniai ginčai paprastai gali būti sprendžiami valstybių vidaus teisės nustatyta tvarka, tačiau kartais yra tikslinga tokius ginčus spręsti taikant tarptautinius ginčų sprendimo būdus³⁸, t. y.

³⁵ Kaminskienė, *supra note*, 1:55-56.

³⁶ *Ibid*

³⁷ „Konvencija dėl Valstybių ir kitų Valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo“, e-seimas, žiūrėta 2020 kovo 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.196483>.

³⁸ *Ibid*

taikinimo būdą arba arbitražo procedūrą. Iš to matome, kad kitas, ne tik teisminis ginčų sprendimo būdas yra pripažįstamas ir gali būti taikomas ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu.

Įdomu yra ir tai, kad šioje konvencijoje tokio termino kaip mediacija nėra. Tačiau akivaizdu, kad taikinimo procedūra yra sureguliuota orientuojantis į mediacijos procesą. Kaip antai taikintojai, norintys atlikti taikinimo paslaugas, kaip ir mediatoriai, turi būti įrašyti į tam tikrą sąrašą (12 str.), taip pat asmenys norintys pradėti taikinimo procedūrą, kaip ir mediacijos procedūroje, turi pirma pateikti prašymą generaliniam sekretoriui, mediacijoje mediatoriui, kurio nuorašą jis išsiunčia kitai ginčo šaliai (28 str.). Pati taikinimo procedūra atliekama sudarytos taikinamosios komisijos (29 str.). Mediacijoje „kartais tam, kad mediacijos procesas vyktų sėkmingai taikoma ko-mediacija (ko-mediacija yra toks mediacijos modelis, kai du mediatoriai (o kartais ir daugiau) kartu vykdo mediaciją, dirbdami kaip komanda). Visos taikinimo procedūros tikslas yra orientuotas į tai, kad tarp ginčo šalių būtų pasiektas susitarimas abiem pusėms priimtinomis sąlygomis. Lietuvos Respublikos Mediacijos įstatymo 16 straipsnis taip pat nurodo, jog mediacijos metu gali būti sudaryta taikos sutartis³⁹. Taigi Konvencijoje išvardyti taikinimo bruožai glaudžiai susiję su mediacijos bruožais, todėl drąsiai galime teigti, jog šioje Konvencijoje taikinimo procedūra yra mediacijos atitikmuo, kuris yra taikomas tarptautiniu mastu.

Būtina paminėti ir tai, kad AGS būdų taikymas populiarėja ne tik JAV ir Europos Sąjungoje, bet ir kitose valstybėse. Ir įdomu yra tai, kad be pagrindinių AGS būdų, t. y. derybų, mediacijos ir arbitražo, kai kurios valstybės taiko ir kitokias alternatyvaus ginčų sprendimo būdų procedūras.

Pavyzdžiui, Kanados daugumoje provincijų šiuo metu įstatymai įtvirtina trečiųjų teismo veiklą taip garantuodami kitas alternatyvaus ginčų sprendimų formas regionuose. „Federalinė vyriausybė įtraukia alternatyvaus ginčų sprendimo procedūras į visas savo sutartis, o provincijų vyriausybės sudaro susitarimus dėl kylančių ginčų sprendimo. Dažniausiai Kanadoje taikomos trečiųjų teismo ir tarpininkavimo jungtinės formos“⁴⁰. Žinoma be trečiųjų teismo bei tarpininkavimo, šioje šalyje yra taikomi ir derybų bei arbitražo alternatyvaus ginčų sprendimo būdai.

O štai „Australijoje ginčų sprendimas dažniausiai taikomas šeimos teisėje, kurioje šis metodas vadinamas „pirminiu“, o ne „alternatyviu ginčų išsprendimu“ ir kurioje 95 proc. klausimų sprendžiami neteisminėmis priemonėmis. Australijoje taip pat naudojama taikinimo procedūra ieškiniams, susijusiems su žmogaus teisėmis, darbo ginčų nutraukimu ir įmonių ginčų sprendimu. Šios procedūros metu, „ginčo šalys, padedant ginčų sprendimo praktikui (taikintojui), nustato

³⁹ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, TAR, žiūrėta 2020 kovo 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

⁴⁰ Petrauskas, *supra note*, 19: 27.

ginčijamus klausimus, parengia galimybes, svarsto alternatyvas ir stengiasi susitarti. Taikintojas gali turėti patariamąjį vaidmenį dėl ginčo turinio ar jo sprendimo rezultatų, bet ne lemiamą vaidmenį. Taikintojas gali patarti dėl taikinimo proceso arba nustatyti taikinimo procesą, kai bandoma išspręsti problemą, taip pat gali teikti pasiūlymus dėl atsiskaitymo sąlygų, patarti ekspertų patarimais dėl galimų atsiskaitymo sąlygų ir gali aktyviai skatinti dalyvius susitarti⁴¹. Taip pat trečiųjų teismo bylos nagrinėjimas plačiai taikomas ir dažnai atliekamas siekiant pritraukti teisininkus ar ekspertus, turinčius patirties, susijusios su ginčo dalyko klausimais. „Trečiųjų teismo veiklą reguliuoja kiekvienos valstijos komercinio arbitražo įstatymai“⁴². Gana populiarius Australijoje yra ir Ekspertų vertinimas - „tai procesas, kurio metu ginčo sprendimo specialistas, pasirinktas remiantis ekspertų žiniomis apie nagrinėjamą dalyką (eksperto vertintojas), tiria ginčą ir pataria dėl faktų, galimų ir pageidaujamų rezultatų bei priemonių, kuriomis jas galima pasiekti“⁴³. Taigi iš esmės tokio vertintojo pasitelkimas yra orientuotas tik į tam tikro, specifinio ginčo aplinkybių įvertinimą. Lietuvoje dėl eksperto paslaugų yra kreipiamasi tik bylai patekus į teismą, o ne siekiant ginčą išspręsti alternatyvaus ginčų sprendimo būdų.

Skirtingai nei prieš tai minėtose valstybėse, Indianoje, be mediacijos ir arbitražo yra taikomi ir kitokie AGS būdai. Pavyzdžiui, Indianos teismo taisyklėmis „Dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų“ yra patvirtinti net penki alternatyvaus ginčų sprendimo būdai:

a) Mediacija;

b) Arbitražas;

c) Mini teismo procesas - „Mini-Trials“. Pagal šias taisykles - „minimalus teismo procesas yra toks bylų sprendimo būdas, kuris gali būti taikomas jau bylinėjimosi metu, kai pagrįstai galima tikėtis ilgo teismo proceso. Šis procesas turėtų būti naudojamas tik tada, kai yra pagrindo manyti, kad jis paspartins operatyvų ginčų sprendimą ir padės išsaugoti teisinius išteklius“⁴⁴. Šiame procese teismas vyksta panašiai kaip Lietuvoje teismo procesas vykdomas supaprastinta teismo tvarka;

d) Prisiekusiųjų žiuri sutrumpintas teismo procesas, labai panašus savo prigimtimi į prieš tai paminėtą minimalaus teismo procesą, tik skirtumas tame, kad ginčą šalims padeda spręsti ne teisėjas, o prisiekusiųjų žiuri;

e) Privatūs teisėjai – norint taikyti šią procedūrą, šalys teismui turi pateikti rašytinį, bendrą prašymą ir registruoto privataus teisėjo rašytinį sutikimą. Kartu su šiais dokumentais šalys

⁴¹ Australian Dispute Center, conciliation overview, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://www.disputescentre.com.au/conciliation>.

⁴² Petrauskas, *supra note*, 19: 28.

⁴³ Australian Dispute Center, expert appraisal overview, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://www.disputescentre.com.au/expert-appraisal>.

⁴⁴ Indianos teismo taisyklės „Dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų“, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://www.in.gov/judiciary/rules/adr/adr.pdf>.

turi pateikti dar ir rašytinį susitarimą, kad ginčas bus sprendžiamas būtent tokių jų pasirinktu būdu. Gavęs teismas, visus šiuos dokumentus, civilinę bylą paskiria nagrinėti privačiam teisėjui. Verta paminėti ir tai, kad tokiu būdu ginčas yra sprendžiamas viešai, t. y. jam nėra taikomas konfidencialumo principas kai tuo tarpu šis principas yra taikomas mediacijos ir arbitražo procedurose.

Nors šis sąrašas iš esmės yra orientuotas į alternatyvių ginčų sprendimo būdų taikymą, jau ginčui pasiekus teismą, taisyklių preambulėje yra nurodyta, kad - „Šios taisyklės priimtos siekiant šiek tiek suderinti alternatyvų ginčų sprendimo būdą bei siekiant, kad šalių interesai galėtų būti išsaugoti kitaip, ne tik tradicinio teismo ginčų sprendimo būdu“⁴⁵. Be to, šių taisyklių 8 dalis – Pasirenkamas ankstyvas tarpininkavimas, taip pat aiškiai nurodo, kad teismas pripažįsta ir netgi skatina šalis taikyti mediacijos procedūrą sprendžiant ginčą dar jam nepasiekus teismo.⁴⁶

Aukščiau paminėtose valstybėse, apie derybas tik užsiminama, kaip apie šalių tarpusavio bendravimo būdu bandymą pasiekti taikų susitarimą. O štai „Japonijoje teismų procese egzistuoja AGS tradicija, kurioje derybos yra pagrindinis mechanizmas, naudojamas kiekviename AGS procedūrų etape. Šiuolaikinėje Japonijos teisinėje sistemoje yra trys AGS būdai - tarpininkavimas, kompromisas ir arbitražas.“⁴⁷ Tarpininkavimo ir arbitražo procesai iš esmės nei kuo nesiskiria nuo mums žinomų šių AGS būdų procesų. Tačiau Japonijoje išskirtas kompromisas kaip atskira AGS procedūra parodo šios valstybės kitokį požiūrį į pačią kompromiso esmę nei jį supranta kiti. Pavyzdžiui, mokslinėje doktrinoje yra pasisakyta, kad kompromisas – „tai konflikto sprendimo strategija arba stilius, kai siekiama iš dalies visus nesutarimo dalyvius tenkinančio sprendimo“⁴⁸. Tai reiškia, kad kompromisas nėra mokslininkų priskiriamas AGS būdui, kaip tai yra Japonijoje kuri nurodo, jog kompromisas, kaip procedūra, gali būti taikomas teisėjui išvelgus šalių norą ginčą išspręsti savanoriškai, ieškant geriausio būdo ir priėmus sprendimą bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje. Taigi skirtumas kompromiso nuo derybų Japonijoje yra tas, jog derybos yra vykdomos be trečiųjų šalių įsikišimo tarpusavio siekiu susitarti taikiai, o kompromisas jau dalyvaujant trečiam asmeniui, teisėjui. Lietuvoje, Japonijos kompromiso modeliui, turbūt galime pritaikyti, tokį ginčo sprendimo procesą kai teisėjas nagrinėdamas bylą išvelgia galimybę taikos sutartimi užbaigti bylą, todėl atideda bylos nagrinėjimą, suteikiant šalims laiko susitarti. Skirtumas tarp minėtos kompromiso procedūros yra tas, kad teismas aktyviai nedalyvauja šalių tarimosi procese, o Japonijoje teismas kontroliuoja šį procesą. Be to Lietuvoje tokio AGS būdo kaip kompromisas

⁴⁵ Indianos teismo taisyklės „Dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų“, *supra note*, 44: 2.

⁴⁶ *Ibid*, 15.

⁴⁷ Parliamentary Institute of Cambodia, „*Alternative Dispute Resolution: Cambodia and Japan*“, (The Senate Commission on Human Rights, Complaint Reception and Investigation, 2016), žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.,

https://www.pic.org/kh/images/2016Research/20170523%20ADR%20in%20Cambodia&Japan_Eng.pdf.

⁴⁸ Kaminskienė ir kt., *supra note*, 29: 49.

nėra, tačiau, kaip ir daugelyje valstybių, Lietuvoje pagrindinės AGS būdų procedūros yra: derybos, mediacija bei arbitražas. Apie šių būdų taikymą bei kitus ypatumus, darbo autorius šioje skyriaus dalyje plačiau nepasisakys, nes daugiau apie tai bus kalbėta toliau šiame magistriniame darbe. O įvertinus AGS būdų įvairovę įvairiose pasaulio šalyse, galima išvengti tai, jog pasaulyje yra įvairių AGS būdų, tačiau mediacijos ir arbitražo procedūrų taikymas yra integruotas į kiekvienos valstybės, kurioje iš viso AGS yra galimas, teisinę sistemą. Bet vyraujant skirtingai šalių kultūrinei aplinkai, teisinei sistemai bei kitiems įvairiems aspektams bei aplinkybėms, yra natūralu, jog AGS procesai bei jų teisinis reguliavimas skirtingose šalyse yra skirtingas.

1.2. Šalių apsisprendimo pasirinkti ginčą spręsti alternatyvaus ginčų sprendimo būdu išraiškos formos

Sutartinė susitarimo dėl AGS prigimtis lemia tai, jog jam yra taikomos bendrosios sutarčių teisės nuostatos bei autonomiškumo doktrina, tai reiškia, kad šalys pačios priima sprendimus susijusius su sutarties sudarymu, jos vykdymu bei kilusių iš tos sutarties ginčų sprendimų būdų pasirinkimu. N. Kaminskienė teigia, kad „šalims yra suteikta laisvė savarankiškai disponuoti apsisprendimo laive dėl ginčo sprendimo proceso“⁴⁹, be to tai yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, ką mes ir apžvelgsime toliau.

Sukuriant privatus teisinius santykius, šalių laisvos valios buvimas yra privaloma sąlyga tokiems santykiams susikurti. CK 1.63 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad sandoriais yra laikomi tokie asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Tuo tarpu CK 1.64 straipsnio 1 dalis nurodo kokios formos asmens, sudarančio sandorį, valia gali būti išreiškiama, t. y. žodžiu, raštu, veiksmu ar kitokia valios išreiškimo forma.⁵⁰

Priklausomai nuo alternatyvaus ginčų sprendimo būdo susitarimas yra susijęs arba su dalyvavimu alternatyvaus ginčų sprendimo procese, arba su alternatyvaus ginčų sprendimo proceso rezultatu, arba su abiem šiais faktoriais. Jeigu būtų toks procesas, kuris vyktų nesant šalių susitarimo dėl dalyvavimo alternatyvaus ginčų sprendimo proceso, kiltų klausimas, ar toks alternatyvaus ginčų sprendimo būdas yra suderinamas su konstitucinėmis valstybių vertybėmis.⁵¹ Armano Abramavičiaus teigimu, „asmens teisė į teismą *expressis verbis* yra įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės

⁴⁹ Natalija Kaminskienė, „Alternatyvus ginčų sprendimo būdas“ (Jurisprudencija, Mykolo Romerio universitetas, 2006), 85., <https://www.lvb.lt/permalink/f/1c4ac9a/ELABAPDB2743199>.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 1.64.

⁵¹ Feliksas Petrauskas, „Alternatyvaus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas“, (Jurisprudencija, Mykolo Romerio universitetas, 2011, 18(2)), 640., <https://www.lvb.lt/permalink/f/16nmo04/ELABAPDB2976818>.

pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą⁵². Ši konstitucijos nuostata reiškia tai, kad kiekvienam piliečiui turi būti užtikrinama galimybė savo pažeistas teises ginti teisme. Tačiau įstatymų leidėjas, teisinį reglamentavimą sureguliuavo taip, kad asmenims būtų išlaikyta teisė į apsisprendimo laisvę, pačioms pasirinkti ginčo sprendimo būdą neužkertant kelio savo pažeistas teises ginti teisiniu keliu. Kaip antai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 straipsnio 1 dalis nurodo sutarties laisvės principą kuris šalims suteikia „teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. O to paties straipsnio 4 dalis nurodo, jog šalys sutarties sąlygas nustato savo nuožiūra, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas nustato imperatyviosios teisės normos“⁵³.

Taigi iš praktikos bei teisinio reglamentavimo yra žinoma, jog iš anksto tariantis dėl planuojamos pasirašyti sutarties sąlygų, šalys gali įtraukti į sutartį išlygą kaip ir koku būdu jos spręs kilusį ginčą iš sutarties, o jeigu tokia išlyga nebuvo įtraukta į sutartį, sprendimą dėl AGS taikymo galima pasirašyti atskira sutartimi dar nekilus ginčui arba po to kai ginčas kilo⁵⁴. Tačiau, tam, kad susitarimai dėl AGS taikymo būtų galiojantys, jų išraiškos formai bei turiniui yra nurodyti tam tikri reikalavimai.

Pavyzdžiui, susitarimas dėl mediacijos turi būti įformintas rašytine forma ir tokia nuostata yra įtvirtinta Mediacijos įstatymo 12 straipsnio 1 dalyje - „Mediacija taikoma ginčo šalių rašytiniu susitarimu. Ginčo šalys dėl mediacijos gali susitarti tiek kilus ginčui, tiek iš anksto, kai ginčo dar nėra“⁵⁵, t. y. įtraukiant į sutartį išlygą tiek sudarant atskirą susitarimą. Be kita ko, CK 1.73 straipsnio 1 dalyje taip pat yra įtvirtintas sandoriams taikomas rašytinės formos reikalavimas, o to paties straipsnio antra dalis nurodo, jog „rašytinės formos sandoriai sudaromi surašant vieną dokumentą, pasirašomą visų sandorio šalių arba šalims apsikeičiant atskirais dokumentais“⁵⁶. Be šių, nacionalinių teisės aktų, kuriuose yra nurodytas, mediacijos susitarimams, rašytinės formos reikalavimas, būtina paminėti ir UNCITRAL sutaikinimo reglamentą. Kaip žinome, šis reglamentas taikytinas tokiems ginčams kurie kyla iš sutartinių santykių ir šalys išreiškia abipusį sutikimą kilusius nesutarimus išspręsti taikiai. Analizuojant šį reglamentą, buvo pastebėta, jog 2 straipsnyje yra nurodyta, jog „šalis inicijuojanti taikinamąją procedūrą, siunčia kitai šaliai rašytinį

⁵² Armanas Abramavičius, „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje“ (Jurisprudencija, Vilniaus universitetas, 2009, 3(117)), 22., <https://www.mruni.eu/upload/iblock/808/abramavicius.pdf>.

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 6.156.

⁵⁴ Tiek Mediacijos įstatyme, tiek ir komercinio arbitražo įstatyme yra nuostata, jog susitarimas taikyti mediaciją ar arbitražą kai susitarimu yra įforminta išlyga arba pasirašyta atskira sutartis dėl šių procedūrų taikymo.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, *supra note*, 27: 12.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *op. cit.*, 1.73 str.

kvietimą dėl susitaikymo, o kitai šaliai priėmus jį taikinimo procedūra pradeda⁵⁷. Įdomu yra tai, kad šiame dokumente nurodytas kitos šalies sutikimo išraiška, dėl taikinimo procedūros, gali būti ir žodžiu, bet rekomenduojamą tokį sutikimą įtvirtinti raštu. Taigi palyginus nacionalinės teisės aktus bei šį reglamentą, galima išvelgti tokį skirtumą, kad nacionaliniuose teisės aktuose yra įtvirtintas imperatyvus reikalavimas mediacijos rašytinio susitarimo formai, o UNCITRAL reglamento taisyklės numato tik vienai iš šalių, t. y. pateikiančiai pasiūlymą dėl procedūros, rašytinės formos reikalavimą, o kitai šaliai tik rekomenduoja raštu pateikti sutikimą. Atsižvelgiant į tai, kad žodinis susitarimas nėra toks efektyvus kaip susitarimas patvirtintas raštu, be to tokį susitarimą praktiškai neįmanoma įrodyti esant, galime daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti šalių sutartinais santykiais nusistatytus susitarimus, įstatymuose tikslingai įtvirtino imperatyvias nuostatas, jog susitarimai, šiuo atveju dėl mediacijos procedūros, turi būti rašytinės formos.

Taip pat verta paminėti ir tai, kad sudarant kokybišką, rašytinį susitarimą ar sutartį dėl AGS būdų taikymo, AGS išlygų turiniui, teisininkai rekomenduoja laikytis sutarčių aiškumo, išsamumo bei turinio tikslumo taikomų reikalavimų. Antai kaip „Airijos teisininkų draugija, siūlo į sutartis traukti tokią standartinę tarpininkavimo sąlygą: *Jei dėl šio susitarimo kiltų ginčų, šalys bandytų jį išspręsti tarpininkaujant. Jei šalys nesusitaria kitaip, mediatorių paskiria Viena šalis turi pateikti raštišką pranešimą („tarpininkavimo prašymą“) kitai (-oms) ginčo šaliai (-ėms), kuri prašo tarpininkauti. Tarpininkavimas bus pradėtas ne vėliau kaip per [] dienas nuo tarpininkavimo prašymo pateikimo dienos. [Nei viena šalis nepradės teismo proceso ar arbitražo dėl bet kokio ginčo, kylančio iš šio susitarimo, kol ji nemėgino ginčą išspręsti tarpininkaujant.]*⁵⁸. Žvelgiant į šią rekomenduojamą išlygą matome, kad joje yra numatyta: pirmą - alternatyvaus ginčų sprendimo būdas, ginčą spręsti taikant mediacijos procedūrą, antra – mediatoriaus paskyrimo tvarka, trečia – numatytas terminas per kiek laiko bus pradėta procedūra nuo raštiško pranešimo įteikimo dienos ir ketvirta šalių įsipareigojimas nesikreipti į teismą. Iš esmės tokio turinio išlyga mūsų manymu, suteikia šalims galimybę lengviau išspręsti ginčą, nes joje yra aiškiai sudėliota procedūra dėl kurios šalims nebereikia rūpintis tuo momentu kai kyla nesutarimai. Todėl manytina, kad tikrai verta išlygose taikyti būtent tokį, teisininkų rekomenduojamą turinį.

Arbitražo atveju rašytinės formos reikalavimą įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino įstatymuose. Pavyzdžiui LR komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnyje nurodyta, jog „susitarimas sudaromas raštu ir laikomas galiojančiu, jeigu:

- 1) įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu arba

⁵⁷ UNCITRAL sutaikinimo reglamentas, žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d.,

<http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL%20sutaikinimo%20reglamentas.pdf>.

⁵⁸ Law Reform Consultation paper, „Alternative dispute resolution“, (Consultation paper, 2008, LRC CP 50), 45., <https://www.lawreform.ie/fileupload/consultation%20papers/cpadr.pdf>.

2) sudarytas šalims apsikeičiant raštais (kurie gali būti siunčiami elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas) ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas; arba

3) sudarytas naudojantis elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas ir juose esanti informacija yra prieinama toliau naudoti; arba

4) šalys apsikeičia ieškiniu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena šalis tvirtina, o kita šalis neneigia, kad jos sudarė arbitražinį susitarimą; arba

5) yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą⁵⁹.

Taigi tokia įstatyminė nuostata, tobulėjant šiuolaikinėms sistemoms, kai populiarėja ir plečiasi informacinių technologijų vartojimas, įtvirtina rašytinių sutarčių formų įvairovės pripažinimo galimybę, t. y. neliko to formalaus požiūrio, jog rašytinė sutartis yra tik tokia sutartis kurią šalys savo ranka yra pasirašiusios. Be to teismai taip pat yra pripažinę šiuolaikinių sistemų taikymo galimumą dėl sutarties pripažinimo rašytinės formos atitikčiai. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad taikant bendrąją sutarčių sudarymui teisinį reglamentavimą, „pagal įstatymus ar šalių susitarimą sutartis turi būti paprastos rašytinės formos, ji gali būti sudaroma tiek surašant vieną šalių pasirašomą dokumentą, tiek ir apsikeičiant raštais, telegramomis, telefonogramomis, telefakso pranešimais ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais perduodama informacija, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti jį siuntusios šalies parašą (CK 1.73 straipsnio 2 dalis, 6.192 straipsnio 2 dalis)“⁶⁰. Kaip matome, iš esmės, dėl arbitražinio susitarimo pripažinimo, yra svarbu ne tai koks bus tas rašytinis susitarimas, popierinis variantas ar elektroninis, o tai, kad būtų galima apskritai nustatyti tokio susitarimo buvimą bei identifikuoti asmenį kuris sutiko su tokiu susitarimu.

Kaip ir mediacijos atveju, arbitražo išlygos turinys taip pat yra svarbus arbitražinės išlygos įgyvendinimo galimumui. Tarptautinis ginčų sprendimo centras siūlo šią trumpą pavyzdinę standartinę išlygą taikytiną tarptautinėms komercinėms sutartims: „*Bet kokie nesutarimai ar reikalavimai, kylantys iš šios sutarties ar susiję su ja, ar jos pažeidimais, bus sprendžiami arbitražo, kurį administruoja Tarptautinis ginčų sprendimo centras, vadovaudamasis savo tarptautinėmis arbitražo taisyklėmis*“⁶¹. Taip pat ir Australijos Rezoliucijos instituto Arbitražo taisyklėse yra nurodyta pavyzdinė arbitražinės išlygos formuluotė - „*Bet kokie ginčai ar nesutarimai, kylantys iš šios sutarties ar su ja susiję, perduodami arbitražui pagal Rezoliucijų*

⁵⁹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, *supra note*, 4: 10.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.

⁶¹ *Ibid*

*instituto arbitražo taisyklės ir joms vadovaujantis*⁶². Bei Vilniaus komercinio arbitražo teismas pateikia netgi atskirų arbitražinių ar mediacijos, kilusių iš darbo sutarties, susitarimų pavyzdines formas, kuriose yra išsamiai nurodytos ginčo šalys, ginčo esmė, ginčo sprendimo būdas bei vieta, kur bus siunčiami procesiniai dokumentai, kiek arbitrų ar mediatorių padės spręsti ginčą, vieta kur bus atliekama procedūra, kokia kalba bei kokia teisė bus taikytina ginčo išsprendimui.⁶³ Žinoma, be šių pateiktų kelių pavyzdinių AGS išlygų formuluočių, pasaulyje yra daugybė siūlytinių įvairių formuluočių, bet kaip ir buvo minėta svarbu, jog išlyga dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų būtų išsami ir aiški.

Taigi, apibendrinant teisės aktų bei teisminės praktikos analizę, galime daryti tokią išvadą, kad šalims yra suteikta laisvė susitarti pačioms kaip jos kilusį ar dar nekilusį ginčą spręsti, tačiau toks susitarimas turi būti išreiškiamas rašytine forma įtraukiant į sutartį išlygą dėl AGS taikymo būdų arba pasirašant atskirą susitarimą. O paminint tokių susitarimų turinį, yra rekomenduojama, jog išlygoje ar susitarime būtų įforminama kuo tikslesnė ir aiškesnė informacija susijusi su visa ginčo sprendimo procedūra.

⁶²Resolution Institute Arbitration Rules 2016, žiūrėta 2020 m. vasario 6 d., <https://www.resolution.institute/documents/item/2202>.

⁶³Vilniaus komercinio arbitražo teismas, Teismo rekomenduojamos išlygos, žiūrėta 2020 m. kovo 14 d., <http://www.arbitrazas.lt/islygos.htm>.

II. ALTERNATYVAUS GINČO SPRENDIMO BŪDŲ IŠLYGŲ ĮTRAUKIMAS Į SUTARTIS BEI JŲ TAIKYMO REIKŠMĖ

Yra žinoma, kad kreipiantis į teismą, siekiant apginti savo teises, ginčo šalys ne retai patiria ne mažas išlaidas susijusiais su teismo procesu. Be to laiko atžvilgiu teisminis procesas tikrai nėra pats trumpiausias, o šalys patiria tikrai daug neigiamų emocinių išgyvenimų. Todėl laikui bėgant, bei nemažėjant teismų krūviams, kilo poreikis sukurti tokią ginčų sprendimo sistemą, kuri padėtų ginčo šalims ir savo teises apginti ir santykius išsaugoti, bei kas be ko sumažinti krūvius teismams.

Taigi vienas iš AGS tikslų – galimybė išsaugoti ginčo šalių gerus tarpusavio santykius. Šio tikslo eskalavimas AGS kritikams suteikė pagrindą teigti, jog AGS būdų taikymas yra labiau tinkamas spręsti ginčus tik tais atvejais, kai šalių tikslas orientuotas į tolimesnį gerų santykių išlaikymą⁶⁴. Vis dėlto, iš praktikos matome, kad AGS būdai gali būti ir yra taikomi netgi tais atvejais, kai tarp ginčo šalių nebuvo ir nėra bendro intereso gerų santykių išlaikymui. AGS „imta taikyti ne tik šeimos konfliktų, skyrybų, globos ir darbo bylose, bet ir nukentėjusiojo ir nusikaltėlio susitaikymo, medikų aplaidaus darbo, asmeninių sužalojimų, aplinkosaugos ir statybų, seksualinio priekabiavimo bylose ir kt.“⁶⁵. Be to yra pastebima, kad ginčų sprendimas ne teisiniu keliu tampa vis patrauklesnis ir populiariesnis, bei plečiasi jo taikymo sritis. O taip yra, nes laikui bėgant ginčo šalys pradeda suprasti, kad ginčas gali išsispęsti žymiai greičiau, neformaliau ir ne tik su teisėjo pagalba.

Svarbu yra tai, kad „teisė į teisminę gynybą yra glaudžiai susijusi su teisės viršenybės idėja. Istoriskai tokia teisė į teisminę gynybą buvo suprantama kaip viena iš pagrindinių visuomeninių ir teisinių vertybių. Ir be abejonės teisė į teisminę gynybą yra labai svarbi“⁶⁶, todėl asmeniui turi būti išlaikyta tokia teisė ir niekam ne valia jos atimti. Tačiau kai asmenys sudarydamos sutartį įtraukia į ją AGS išlygą, ar tai gali būti suprantama, kad jie savo noru, patys atsisako teisės į teisminę gynybą? „Teisminės gynybos prieinamumo principas įtvirtintas 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio trečiojoje dalyje, 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose“⁶⁷ bei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (30 str.).⁶⁸ Taip pat atsisakymo teisės negaliojimą reglamentuoja ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 5 straipsnis - „Kiekvienas

⁶⁴ Tadas, Milašius, „Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas“ (straipsnis, Vilniaus universitetas, ISSN 1392-1274, Teisė 63, (2007):43-58., <https://arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2014/08/1-Mediacija-kaip-alternatyvus-gin-sprendimo-b-das.pdf>.

⁶⁵ *Ibid*

⁶⁶ Kaminskienė, *supra note*, 1: 86-87.

⁶⁷ Petrauskas, *supra note*, 51: 643.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos konstitucijos 30 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas, o atsisakymas teisės kreiptis į teismą negalioja⁶⁹. Be to Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas 4 straipsnyje įtvirtino imperatyvą, jog visi tiek Lietuvos Respublikos piliečiai, tiek užsienio valstybių piliečiai, įmonės įstaigos bei visi juridiniai asmenys turi teisę į teisminę gynybą.⁷⁰ Bet čia verta paminėti tai, jog įtraukiant į sutartį išlygą dėl AGS būdo, įstatymų leidėjas, nors ir pripažįsta teisės atsisakymo kreiptis į teismą negaliojimą, vis tik, sureguliuavo įstatymais šio atsisakymo negaliojimo taikymo momentą. Pavyzdžiui, Komercinio arbitražo įstatyme yra nurodyta, kad teismas turi atsakyti priimti ieškinį, jeigu nustato, jog sutartyje yra įrašyta arbitražinė išlyga (LR KAI 11 straipsnio 1 dalis). Tai lyg ir reikštų asmenų teisės į teisminę gynybą netekimą, įtraukus į sutartį arbitražinę išlygą, tačiau pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1 straipsnio 1 dalyje nuostatą matome, jog be kitų civilinių santykių nagrinėjimo tvarkos pagal šį kodeksą yra nustatyta ginčų nagrinėjimo tvarka ir dėl „prašymų dėl užsienio teismų sprendimų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje tvarką, bei skundų dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio arbitražo sprendimų nagrinėjimo“⁷¹. Vadinasi, kaip jau buvo minėta anksčiau, šalims vis tik yra užtikrinama teisė į teisminę gynybą, tik ne tuo momentu kai kilo ginčas ir jį reikia nagrinėti iš esmės, o tada jeigu bent viena iš šalių nesutinka su arbitražo teismo sprendimu, tuo atveju tokiai šaliai yra išlaikyta teisė kreiptis į teismą dėl priimto arbitražo sprendimo panaikinimo.

Taigi, bendrai apžvelgus šį teisinį reglamentavimą, dėl teisės į teisminę gynybą, akivaizdžiai tampa aišku, kad vis tik, nesvarbu kaip šalys nusistatys sutartyje, koku būdu jos spręs ginčą, joms įstatymų leidėjas suteikia teisę, ginčo neišsprendus savo pasirinktu būdu, kreiptis į teismą pateikiant ieškinį.

Tačiau prisiminus, kokią naudą gali suteikti alternatyvus ginčų sprendimo būdas, o ne teisminis ginčo nagrinėjimas, galima daryti išvadą, kad alternatyvaus ginčų sprendimo būdo išlygos įtraukimo į sutartį reikšmė yra ta, jog šalys taip išreiškia nenorą kreiptis į teismą, jeigu kiltų ginčas iš sutarties. Priešingai, nusimačius kaip ginčas turės būti sprendžiamas, jos taip įformina savo pageidavimą dėl kilusių nesutarimų sprendimų kontrolę išlaikyti savo rankose tiek kiek tai yra įmanoma ir be teismo įsiterpimo į šalių kilusį ginčą.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr>.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnis, infolex, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://www.infolex.lt/ta/122442:str4>.

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *op. cit.*, *Istr.*

2.1. Išlygų dėl alternatyvaus ginčų sprendimo įtvirtinimo sutartyse privalumai ir trūkumai

Pastaruoju metu dauguma susitarimų, nesvarbu, ar jie būtų pramoniniai, komerciniai, buitiniai ar tarptautiniai, atspindi ginčų sprendimo išlygos įtraukimą kaip ginčo kylančio pagal sutartį, sprendimo procesą prieš pradėdant bylinėjimąsi.⁷² Ginčas savo prigimtimi sukelia šalims daug emocinių ir psichologinių išgyvenimų, o ir be šių išgyvenimų, jeigu ginčas būtų sprendžiamas teisme, šalims kyla dar daugelį kitų neigiamų pasekmių. Taigi, siekiant išvengti kuo mažiau tokių pasekmių sprendžiant ginčą, ginčo šalis į sutartį įtraukti alternatyvaus ginčų sprendimo būdų išlygą skatina kelios priežastys.

Pirma – ginčo bylinėjimasis teisme ne retai, vienai ar kitai, o kartais ir abejoms ginčo šalims, kainuoja pakankamai brangiai: žyminio mokesčio mokėjimas, advokato honoraras bei kitos su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos. Sprendžiant ginčą pasirinkus alternatyvių ginčo sprendimo būdą, nei šalims nei valstybei taip brangiai nekainuoja. Netgi kai kuriais atvejais iš viso gali nieko nekainuoti, pavyzdžiui: pasinaudojant tarpusavio derybų procedūra, jeigu nėra įtraukiamas trečias asmuo, arba kai kurių institucijų įtvirtintomis taisyklėmis, kaip antai VŠĮ Europos vartotojų centras, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Lietuvos bankas ir kitos institucijos, asmenų skundus nagrinėja nemokamai. O štai pasirinkus ginčą spręsti taikant mediacijos procedūrą šalys gali išvengti advokatų honorarų ar kitų teisminių išlaidų ir ginčą išspręsti patiriant tik mediatoriaus atlygio išlaidas. Tačiau būna ir tokių atvejų, kad sprendžiamas ginčas AGS būdu, gali šalims kainuoti ir daugiau nei teisiniu būdu. Pavyzdžiui, kartais sprendžiant kilusį ginčą arbitraže, neretai ieškinio pateikimas arbitražo teismui kainuoja žymiai daugiau nei apylinkės teismui. Kaip antai, Infolex skaičiuoklė dėl žyminio mokesčio, pateikia tokį skaičiavimą: jeigu ieškinys būtų pateikiamas dėl 50,000 Eurų, tada mokėtinas žyminis mokestis pateikiantis ginčo šaliai būtų 75 Eurai.⁷³ O štai dėl tos pačios 50,000 Eurų sumos kreipiantis į Vilniaus komercinio arbitražo teismą, arbitražo rinkliavos suma, ginčą sprendžiant vienam arbitrai, jau kainuotų 598,95 Eurų, o pasirinkus tris arbitrus netgi 1018,22 Eurų.⁷⁴ Taigi akivaizdu, kad ne visada AGS būdu ginčas gali būti išspręstas pigiau nei teisme, todėl reikėtų gerai įsivertinti kurio AGS būdo išlygą vertėtų įsitraukti į sutartį.

Antra – kreipiantis į teismą, jame ginčo nagrinėjimas užtrunka gana ilgai. „Pavyzdžiui: Japonijoje vidutinė bylos nagrinėjimo trukmė pirmosios instancijos teisme yra keturiasdešimt mėnesių; Prancūzijoje – nuo šešių mėnesių iki dvejų metų; Italijoje – iki penkerių metų;

⁷² David Spencer and Michael Brogan, *Mediation law and practice* (New York: Cambridge University Press, 2006), 408.

⁷³ Infolex, žyminio mokesčio skaičiuoklė, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?Id=32#rez>.

⁷⁴ Vilniaus komercinio arbitražo rinkliavų skaičiuoklė, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., http://www.arbitrazas.lt/skaiciuokle.htm?ginco_suma=50.+000&skaiciuoti1=Skai%C4%8Diuoti.

Vokietijoje – apie šešis mėnesius, Danijoje – nuo vienu iki trejų metų; Olandijoje – nuo vienu iki šešerių metų. Turint omenyje šalių apeliacijos teisę ir jų galimybę reikalauti įvertinti sprendimą ekstraordinarine (kasacine, revizijų) tvarka, civilinė byla gali būti nagrinėjama net penkiolika metų ar ilgiau. Tuo tarpu vienas iš didžiausių alternatyvaus ginčų sprendimo proceso privalumų, palyginti su bylos nagrinėjimu teisme, yra trumpas alternatyvaus ginčų sprendimo proceso terminas⁷⁵. Tačiau būna ir taip, kad ginčai sprendžiami AGS būdu gali užtrukti ir dešimtmečius. Gediminas Dominas teigia, kad arbitražas labiausiai yra pritaikytas ginčą spręsti tarp dviejų šalių, tačiau kartais pasitaiko ir taip, jog nagrinėjant bylą arbitraže paaiškėja, jog yra daugiau atsakovų ar ieškovų įtrauktinų į bylos nagrinėjimą. O tai reiškia, kad reikia ir jų pritarimo dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže. Taigi esant daug byloje dalyvaujančių ginčo šalių neretai būna sudėtinga suderinti visą procedūros eigą.⁷⁶ Taip pat yra svarbu ir tai, kad jeigu vyrauja šalių akivaizdus priešiškas, kyla grėsmė, kad ginčas AGS būdu nebus iki galo išspręstas, o tai reiškia ginčo išsprendimą, priimant teismo sprendimą, atitolinimą laiko atžvilgiu.

Trečia – socialinis bei moralinis siekis. Ginčą šalims išsprendus ne teismo keliu, yra labiau tikėtina, jog socialiniai, geros kaimynystės, verslo, moraliniai, darbo bei kiti santykiai nebus nutraukti ir turės galimybę tolesnei, tokių santykių, sėkmingai plėtrai. „Be abejo, labai svarbi ir visuomenės nuomonė apie teisminį bylinėjimąsi ir kitus ginčų sprendimo būdus. Pavyzdžiui, Japonijoje vyrauja visuomenės nuomonė, kad ginčų apskritai neturi kilti, o kilę turi būti sprendžiami ginčo šalims taikiai derantis. Dėl šios priežasties besibylinėjantys žmonės Japonijoje vertinami nepalankiai ir įtariai. Bene dėl tos pačios priežasties apie 95 proc. visų ginčų Japonijoje išsprendžiami šalių derybomis ir taikos sutartimis“⁷⁷. Be abejonės, žvelgiant į tokius, Japonijoje derybomis ir taikos sutartimis pasiektus skaičius, tikrai galime daryti išvadą, kad ginčus išspręsti ne teismo keliu tikrai įmanoma, todėl visuomenė dar labiau turėtų būti skatinama ginčus spręsti AGS būdu, nei tai yra daroma dabar.

Ketvirta - visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai, t. y. teismas nagrinėdamas bylą remiasi proceso viešumo principu. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 9 straipsnio 1 dalį - „Motyvuota teismo nutartimi teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeiminio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat kai viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybės, tarnybos, profesinę ar komercinę paslaptį arba kai teismas imasi priemonių šalims sutaisyti“⁷⁸. Iš šio CPK straipsnio matome, jog šiame straipsnyje yra kalbama tik apie teismo posėdžio formą, tačiau nieko nėra pasakyta apie tai, kad visuomenė iš viso nieko nesužinos apie tokio ginčo kilimo faktą. Verta pastebėti tai, jog pats ginčo kilimo faktas jau nebebus

⁷⁵ Petrauskas, *supra note*, 19: 41.

⁷⁶ Gediminas Dominas ir Valentinas Mikelėnas, *Tarptautinis komercinis arbitražas* (Vilnius: Justitia, 1995), 44-45.

⁷⁷ Petrauskas, *op. cit.*, 41-42.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *supra note*, 69: 9.

konfidencialus nes apie patį posėdį vės viena teismas bus paskelbęs viešai. Nors teismas ir nutartų ginčą nagrinėti viešai, „suprantama, informacija apie komercinę ar profesinę paslaptį, taip pat susijusi su asmens privataus gyvenimo neliečiamumu, viešuose posėdžiuose nėra atskleidžiama, tačiau bet kokių atveju apie šalių ginčą, jų tarpusavio santykius, ūkinę, profesinę ar kitokią veiklą, privatų gyvenimą ir kitas aplinkybes neišvengiamai sužino didesnė ar mažesnė visuomenės dalis“⁷⁹. Taigi iš to yra aišku, kad ginčą sprendžiant teisme šalims tikrai nėra garantuojamas visiškas konfidencialumas. O kaip žinia šalys dažniausiai suinteresuotos, kad ginčas būtų išnagrinėtas konfidencialiai ir, kad apie jį sužinotų kuo mažiau asmenų.

Taigi šalys gali kreiptis į trečiąjį nepriklausomą asmenį. O tam, kad būtų pasiektas taikus, realiai įvykdytinus, ginčo sprendimas „jos privalo atskleisti visą su ginču susijusią informaciją, kuri neretai yra komercinė, profesinė paslaptis arba yra susijusi su asmens privataus gyvenimo aspektais. Todėl alternatyvaus ginčų sprendimo procesui vadovaujanti trečioji šalis turi užtikrinti, kad ginčo šalių pateikta konfidenciali informacija nebūtų viešai prieinama“⁸⁰. Be to, svarbu yra ir tai, jog ne tik apie šalių pateiktą informaciją, bet ir iš esmės apie kilusį tarp šalių ginčą, kreipiantis į trečią nepriklausomą asmenį, o ne į teismą, šalys užsigarantuoja, kad apie šį faktą visuomenė nesužinos, nebent jos pačios to norės. Taigi konfidencialumo išlaikymas ginčo sprendimo procese taip pat yra vienas iš AGS pranašumų.

Penkta – kreipimasis į teismą bei ginčo išsprendimas teisme yra suprantamas kaip teisingumo siekimas bei jo vykdymas. Tačiau teismine procedūra išspręstas ginčas, dažniausiai reiškia tik teisinės, o ne socialinės taikos pasiekimą. „Priėmus sprendimą, ginčas dėl teisės pripažįstamas išspręstu, tačiau šalių nuoskauda lieka, o pralaimėjusi šalis paprastai būna nepatenkinta“⁸¹. Taip pat praėjus teisminiam ginčo nagrinėjimo procesui, šalių tarpusavio santykiai dažniausiai taip ir lieka įtempti, jeigu išviso jie lieka. „Per alternatyvaus ginčų sprendimo procesą priimtas sprendimas yra ne tik formalus teisinio, bet ir materialaus socialinio pobūdžio, nukreiptas ne tik į laikiną praeities ginčo sprendimą. Juo siekiama ilgalaikio pozityvaus tikslo – išvengti ginčo ateityje, ypač kai būsiami santykiai tarp šalių neišvengiami“⁸². Veiksmingumo atžvilgiu, neabejotinai priimtas taikus susitarimas taikant alternatyvaus ginčo sprendimo būdus yra veiksmingesnis bei priimtinesnis ginčo šalims nei teismo priimtas sprendimas.

Šešta – priešingai nei teismine bylinėjimosi tvarka, kai šalys perduoda sprendimų teisę teisėsaugai, AGS procese šalys pačios gali pasirinkti ginčo sprendimo vietą, laiką kada vykdys susitikimus, trečiąjį nepriklausomą asmenį kuris padės ginčą išspręsti, kalbą ir t. t. Teisme be to,

⁷⁹ Petrauskas, *supra note*, 19: 42.

⁸⁰ *Ibid*

⁸¹ *Ibid*

⁸² *Ibid*

kad šalys gali pareikšti teismo sudėties nušalinimą, iš esmės daugiau jokių kitų procesinių veikslių teismo proceso kontrolei, šalims nėra suteikta diskrecijos teisė. Tuo tarpu AGS proceso metu šalims yra suteikiamas visiškas dispozityvumas, lankstumas ir autonomija, t. y. šalys turi diskrecijos teisę pačioms susimodeliuoti procedūrinę sąlygą, o tai yra vienas iš pagrindinių AGS privalumų - „šalių disponavimo ginču laisvė“.⁸³ Kita vertus, kartais dėl AGS procedūros lankstumo, gali kilti rizika neteisingai ir neprotingai ginčo baigčiai tais atvejais, kai šalys būna priešiška nusiteikusios viena kitos atžvilgiu arba būna gana ryški ginčo šalių nelygybė.

Septinta – kaip jau buvo minėta šiame darbe, sutarčių sudarymui bei jų vykdymui yra taikomas bendros sutarčių teisės nuostatos bei autonomiškumo doktrina todėl ir ginčo sprendimo vykdymui yra taikomas savanoriškumo principas. Deja AGS procedūrose priimtiems taikiems susitarimams, jeigu ginčo šalis nevykdo susitarimo, Valentino Mikelėno teigimu, įvykdymo prievartos priemonėmis užtikrinimo nėra. Kaip antai „arbitražas nuo priimto sprendimo momento nekontroliuoja tolesnio tokio sprendimo vykdymo proceso nes jis neturi priemonių priversti nepaklusnią šalį laikytis sprendimo. Tokiu atveju tenka kreiptis tik į teismą.“⁸⁴ Todėl tai AGS išlygų įterpimui į sutartis suteikia mažiau patrauklumo pabrėžiant tai kaip AGS trūkumą.

Be aukščiau, keliuose punktuose paminėtų AGS išlygų trūkumų galima įžvelgti ir dar kelius alternatyvių ginčų sprendimo išlygų sutartyse, galimus trūkumus. Kreipiantis į teismą, dėl savo teisių gynimo, dažniausia šalims atstovauja profesionalūs teisininkai, kas ne visada būna kai šalys siekia įgyvendinti išlygose nusimatytą ginčo sprendimo būdą, todėl kyla rizika, kad teisinis teisingumas gali būti neužtikrinamas.

Taip pat ginčą išsprendus teisme, esant teismų sprendimų įgyvendinimui prievartos įrankiams, šalys turi didesnes galimybes, jog toks teismo sprendimas bus įvykdytas. AGS išlygų atveju, gal ir mažiau laiko užtrukus sprendžiant ginčą, gal ir pigiau toks procesas kainuos, tačiau deja šalims nėra užtikrinama garantija, jog alternatyviu ginčo sprendimo būdu priimtas taikus susitarimas bus įgyvendintas ir šalims nereikės kreiptis į teismą dėl savo teisių gynimo.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad AGS išlygos įtraukimas į sutartis šalims suteikia diskrecijos laisvę pačioms pasirinkti kokią AGS būdą jos spręstų ateityje kilusį ginčą. Taikant AGS ginčų sprendimo būdą šalys dažniausiai patiria daug mažesnes išlaidas nei ginčą sprendžiant teisiniu keliu. Taip pat yra užtikrinamas konfidencialumas bei ginčo šalių gerų santykių išlaikymas. Taigi įvertinus šiame skyriuje pateiktus AGS išlygų įtraukimo į sutartis privalumus ir trūkumus akivaizdu, kad privalumų tirai yra daugiau nei trūkumų. Todėl darytina išvada, jog ginčo šalims toks išlygos įtraukimas į sutartį tikrai yra naudingesnis nei sutarties, ginčų

⁸³ Kaminskienė, *supra note*, 49:85.

⁸⁴ Dominas, *supra note*, 76: 44-45.

sprendimo tvarka, punkte palikta paprasta formuluotė, jog visi ginčai kylantys iš sutarties bus sprendžiami įstatymų nustatyta teismine tvarka.

2.2. Sutarties sąlygų, kuriose įtvirtinamos išlygos dėl alternatyvaus ginčų sprendimo teisinė galia

Iš mokslinės doktrinos, teisės aktų bei teismų praktikos yra aišku, kad „sutarties sudarymui ir galiojimui iš esmės pakanka, kad šalys susitartų dėl esminių sąlygų (CK 6.162 straipsnio 2 dalis). Jeigu abi šalys sudaro sutartį apsieisdamos standartinėmis sutarties sąlygomis, tai sutartis laikoma sudaryta pagal iš esmės sutampančias standartines sutarties sąlygas, išskyrus atvejus, kai viena šalis iš anksto aiškiai nurodo, jog ji nesutinka su kitos šalies pasiūlytomis standartinėmis sąlygomis, arba apie tokį nesutikimą nedelsdama praneša tas sąlygas gavusi (CK 6.179 straipsnis).“⁸⁵

Siekiant atskleisti sutarties sąlygų, kuriose sutarties šalys įsitraukia alternatyvių ginčo sprendimo išlygą, teisinę galią, iš pradžių būtina atskleisti kokie asmenys gali sudaryti sutartis ir kokie jiems, kaip sandorio šalims, yra keliami reikalavimai.

Pagal bendrą sutarčių, tarptautinių bei nacionalinių, teisinį reglamentavimą įvairių rūšių sutartis bei įvairius susitarimus, gali sudaryti ir fiziniai ir juridiniai asmenys. Tokia teisė taip pat yra suteikta ir valstybei, savivaldybei ar kitiems viešiesiems juridiniams asmenims. Svarbu, kad tokie asmenys atitiktų įstatymų nustatytų veiksnio ir teismo kriterijus. Kaip antai nacionalinėje teisėje yra įtvirtinta, kad „fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas yra civilinis veiksnys, kuris atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų.“⁸⁶ O teismo fizinis asmuo įgyja nuo jo gimimo momento kuris išnyksta tik asmeniui mirus.⁸⁷ Nesant veiksnio kriterijui, asmuo neturi teisės ir negali sudaryti jokių sutarčių, o tai reiškia, kad tokia nuostata yra taikoma ir susitarimams dėl AGS būdų bei tokių išlygų sutartyse. Tačiau gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kad kai kuriose srityse, fizinis asmuo būna pripažintas ribotai veiksnio, todėl toks asmuo negali sudaryti sandorių ar kitaip veikti be rūpintojo sutikimo (LR CK 2.11 straipsnio 2 dalis). O susidarius situacijai, jog tėvai nori sudaryti arbitražinį susitarimą nepilnamečio (t. y. neveiksnio asmens) vaiko vardu, to jie padaryti be atskiro teismo leidimo neturi teisės (LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Tuo tarpu Juridinis asmuo, remiantis LR CK 2.74 straipsniu taip pat gali turėti ar įgyti bet kokias civilines teises bei pareigas, todėl taip pat gali sudarinėti sutartis bei nusistatyti

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infollex.lt/tp/1778465>.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 2.5.

⁸⁷ *Ibid*, 2.2.

jose įvairias sąlygas. Tačiau jiems tokia teisė yra suteikta tik steigimo dokumentuose nurodytų tikslų įgyvendinimo apimtimi. Be to, tam, kad juridiniai asmenys būtų pripažinti tinkama šalimi AGS susitarimui sudaryti teismo atžvilgiu, įstatyme yra įtvirtintas reikalavimas, jog juridinio asmens atstovui pasirašant, pavyzdžiui arbitražinį susitarimą, gali būti reikalingas tam tikrų jo organų sutikimas tokiam veiksmui atlikti (LR KAI 12 straipsnio 3 dalis). Be kita ko, pagal to paties Komercinio arbitražo įstatymą arbitražinis susitarimas teismo tvarka gali būti pripažintas negaliojančiu ir vienos iš ginčo šalių reikalavimu, jeigu bus nustatyta, kad buvo pažeistas šio įstatymo 12 straipsnio numatytos arbitruotinumą išlygos,⁸⁸ t. y. arbitražinį susitarimą pasirašė asmuo neturintis tam teisės. Pavyzdžiui, jeigu arbitražinis susitarimas buvo sudarytas esant vienai iš šalių valstybės ar savivaldybės įmonei, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaigai ar organizacijai, „išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas, tai kilusio ginčo nagrinėjimas, nesant teismo kriterijui, nebus galimas perduoti arbitražui“⁸⁹. Taip pat verta paminėti ir tai, jog arbitražui negali būti perduoti tokie ginčai kurie yra „nagrinėtini administracinių bylų teiseną, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijai, ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas“⁹⁰. Taigi, kaip matome, arbitražinės išlygos bei arbitražinio susitarimo teisė teisės aktuose yra gana aiškiai apibrėžta. O štai dėl derybų bei mediacijos tokio aiškaus teisinio reglamentavimo nėra. Mediacijos įstatyme yra tik nurodyta, kad mediacijos metu gali dalyvauti tik ginčo šalys, jų atstovai ir mediatorius (Mediacijos įstatymo 15 straipsnis 4 dalis). Žinant tai, galime suprasti šią įstatymine nuostatą, kaip netiesioginį šalių veiksnio bei teismo vertinimo kriterijaus nustatymą. T. y., mediatorius visada pradedant mediacijos procesą turi įsitikinti, kad mediacijoje dalyvauja tinkamos ginčo šalys, o nustačius priešingai, mediacijos procesas negali būti vykdomas. Taigi akivaizdu, kad jeigu bent viena šalis pasirašiusi sutartį, kurioje bus įtraukta mediacijos išlyga, bus netinkama šalimi, pavyzdžiui neveiksni, tai tokios išlygos įgyvendinimas bus neįmanomas. Taip pat to paties įstatymo 12 straipsnio nuo 12 straipsnio 1 dalyje yra pasakyta, kad mediaciją galima taikyti tik dėl tokių ginčų kuriems pagal įstatymus yra leidžiama sudaryti taikos sutartis. O kaip žinia, iš esmės visuose iš civilinių santykių kilusiuose ginčiuose taikos sutarties sudarymas yra galimas. Taigi įvertinus tai, kad teisės aktuose, dėl derybų bei mediacijos

⁸⁸ Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-306-779/2020, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., <https://www.infollex.lt/tp/1819911>.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio (arbitražinio susitarimo teisminis pripažinimas) 2 dalis pateikia nuorodą į to paties įstatymo 10 ir 12 straipsnio reikalavimus, iš kurių 12 straipsnio 3 dalis ir nurodo, jog jeigu, pagal įstatyme nurodytą teismo kriterijų, valstybės ar savivaldybės įmonės, pasirašant arbitražo susitarimą, nėra gavusios steigėjo sutikimą tokiam veiksmui atlikti, tai toks susitarimas bus pripažintas negaliojančiu, todėl kilęs ginčas iš sutarties negalės būti sprendžiamas arbitraže.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymas, *supra note*, 4: 2.

susitarimams nėra aiškių ir konkrečių taisyklių nurodytų kas ir kada gali sudarinėti šių AGS būdų susitarimus, galime daryti išvadą, kad šiems susitarimas, t. y. jų sudarymo teisė, kokiais atvejais galima susitarti dėl šių būdų taikymo ir t. t., yra taikoma bendrasis sutarčių teisei taikomas teisinis reglamentavimas.

Taip pat aptarus teismo bei veiksnio taikomus reikalavimus, verta paminėti ir tai, jog sutarties, atskirų jos sąlygų ar susitarimų sudarymui bei galiojimui yra svarbus ir asmenų valios išraiškos buvimas. Sutarties laisvės principas draudžia versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareigą sudaryti sutartį nustato įstatymai ar savanoriškas įsipareigojimas sudaryti sutartį.⁹¹ Šalims įtraukiant išlygą dėl AGS būdo yra pripažįstama, kad taip jie savanoriškai išreiškia savo valią ateityje kilusį ginčą pirma spręsti ne teisme, o jų ginčo sprendimo pasirinktu būdu.

Apie tai ne kartą savo praktikoje yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, LAT civilinių bylų teisėjų kolegija, išnagrinėjo ginčą tarp atsakovės uždarnosios akcinės bendrovės „All Time group“ ir ieškovės Austrijos bendrovės „LKW WALTER Internationale Transportorganisation AG“ dėl skolos ir palūkanų priteisimo (šioje byloje ginčo esmė buvo arbitražo pirmenybės teisė prieš valstybės teismus). Teismas šioje nutartyje išaiškino, kad „esminė sąlyga konstatuoti arbitražinio susitarimo egzistavimą yra užfiksuota šalių valia perduoti ginčus spręsti arbitražui. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad pagrindinis reikalavimas arbitražinio susitarimo turiniui – jame turi būti išreikšta šalių valia spręsti ginčus ne koku nors kitu būdu (valstybės teisme, mediacijos būdu, kt.), o būtent arbitraže (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-686/2017, 21 punktas). Jeigu tokios suderintos šalių valios nėra, tuomet nėra ir pagrindo laikyti, kad yra sudarytas arbitražinis susitarimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-73-421/2017, 27 punktas).“⁹²

O štai byloje, kurioje ieškovas UAB AK „Aviabaltika“ kreipėsi į teismą ir prašė pripažinti arbitražinius susitarimus niekiniais nurodydamas, „kad šalių sudarytose sutartyse arbitražinė išlyga, pagal kurią: „Jei šalys nesugebės pasiekti susitarimo, visi ginčai ir nesusitarimai, galintys kilti dėl šios Sutarties arba su ja susiję, bus sprendžiami arbitražo teismo būdu Lietuvos Respublikos Prekybos rūmų Arbitražo teisme pagal šio arbitražinio teismo galiojančią procedūrą. Arbitražo sprendimai bus galutiniai ir privalomi abiem šalims“. Tačiau rengiant procesinius dokumentus arbitražui, paaiškėjo, kad tokio arbitražo, koks yra nurodytas arbitražinėje išlygoje, nėra. Tokia arbitražinė išlyga yra negaliojanti ab initio, o ginčai, kylantys iš pirmiau nurodytos sutarties, nagrinėtini bendrosios kompetencijos teisme pagal Civilinio proceso kodekse nustatytas

⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra, note*, 26: 6.156.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 31 d., <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.

bendrąsias teisingumo taisykles.“⁹³ Šioje byloje LAT teisėjų kolegija konstatavo, jog, šalių valia, įsirašant į sutartis arbitražinę išlygą, buvo „išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai – jos siekė jų galimus ginčus perduoti nagrinėti arbitražui ir taip atsisako valstybinių teismų jurisdikcijos. Teisėjų kolegijos vertinimu, šios savo valios šalys nepakeitė, taip pat nesudarė naujo susitarimo, kuriuo ginčą perduotų teismų jurisdikcijai, todėl nėra pagrindo šalių sudarytą arbitražinę išlygą pripažinti negaliojančia ir šalių ginčą nagrinėti teisme.“⁹⁴

Taigi išnagrinėjus teisinį reglamentavimą bei pateiktą teismų praktiką matome, kad veiksnio ir teismo kriterijai turi didžiulę svarbą vertinant sutarties ar jos atskirų sąlygų teisinį statusą, t. y. galiojimą bei teisėtumą. Taip pat, išlygos dėl AGS būdo įtraukimo į sutartį, ne ką mažiau svarbi yra ir asmenų valios buvimo išraiška. Todėl esant visiems išvardytiems kriterijams „sutartis pripažįstama sudaryta teisėtai ir yra galiojanti, bei jos šalims turi įstatymo galią“⁹⁵. Vadinasi ir sutarties sąlygos, kuriose yra įtvirtinamos išlygos dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, turi vykdymo privalomumo teisinę galią.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013, žiūrėta 2020 m. kovo 31 d., <https://www.infolex.lt/tp/729632&hist=d>.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013, *supra note*, 93.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 6.189 str.

III. LIETUVOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS TAIKOMŲ AGS IŠLYGŲ ATŽVILGIU

3.1. Galimybė įterpti AGS išlygą į sutartį

Mokslinėje doktrinoje yra išskiriami keli sutarties laisvės principo pasireiškiantys aspektai: 1) šalims suteikta laisvė sudaryti sutartį; 2) šalys gali atsisakyti sudaryti sutartį; 3) šalių laisvė nustatyti sutarties turinį (išskrus imperatyvias normas); 4) laisvė sudaryti sutartis, kurių įstatymas nenumato, jei tokia sutartis neprieštarauja teisei, viešajai tvarkai ir gerai moralei⁹⁶. Visi šie aspektai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.2 ir 6.156 straipsniuose kurie reglamentuoja sutarčių laisvės principą kurio reikšmė yra ta, jog „šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams“⁹⁷. To paties 6.156 straipsnio 4 dalis šalims suteikia diskrecijos laisvę pačioms nusistatyti sutarties sąlygas, žinoma „išskyrus tuos atvejus kai sutarties sąlygas nustato imperatyvios teisės nuostatos“⁹⁸. Be kita ko, apie tai yra pasisakiusi ir Natalija Kaminskienė. Jos teigimu būtent „iš šalių autonomijos principo: galimybės įtakoti savo ginčų sprendimą, pasirenkant konkretų ginčų sprendimo būdą, pasirinkti joms tinkamiausią bei efektyviausią ginčo sprendimo mechanizmą, bei atsisakyti savo pasirinkto ginčo sprendimo mechanizmo bet kurioje procedūros stadijoje ir išplaukia šalių teisė sudaryti AGS susitarimus, o pasinaudojus AGS procedūromis, iš asmens nėra atimama teisė į teisminę gynybą, kuri yra užtikrinta konstitucijos. Be to bylinėjimasis teisme nėra visų problemų panacėja, kitaip tariant, tai nėra vienintelis būdas spręsti ginčus“⁹⁹. O tai reiškia, kad šalys turi teisę ginčą spręsti, ne tik teisme, bet ir kitu, jų pačių pasirinktu būdu.

Verta paminėti ir tai, jog šalių laisvę sudaryti sutartį, pripažįsta ir teismai. Maža to, teismų praktikoje yra išaiškinta ir tai, „jog šis sutarčių laisvės principas apima dar ir šalių teisę neperžengiant įstatymo ribų pasirinkti sudaromos sutarties formą. Tai reiškia, kad šalys yra laisvos savo sutarties sąlygas išdėstyti viename ar keliuose fiziniuose ar elektroniniuose dokumentuose. O tai yra taikoma ir susitarimams dėl ginčų sprendimo būdo“¹⁰⁰. Taigi mokslininkų, įstatymų leidėjo bei teismų toks laisvės principo aiškinimas mums akivaizdžiai ištransliuoja, kad valstybė neturi teisės kištis į privačius asmenų santykius ir suteikia asmenims diskrecijos teisę patiems savo

⁹⁶ Dangutė Ambrasienė ir kt., *supra note*. 23:110.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 6.156.

⁹⁸ *Ibid*

⁹⁹ Kaminskienė, *supra note*, 1:89.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d., <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.

santykius reguliuotis taip kaip jie nori. Vadinasi ir išlygas dėl AGS būdo į sutartis šalys taip pat gali įtraukti apie toliau ir bus kalbama šiame skyriuje.

Kaip jau buvo minėta šiame magistriniame darbe, visoms šalių nusistatytoms sutarties sąlygoms yra taikomas bendras sutarčių teisinis reglamentavimas. Jau išsiaiškinome, kad šalys pačios nusistato sutarties turinį bei sąlygas, todėl akivaizdu, kad išlygas dėl AGS būdo, šalys taip pat yra laisvos įtraukti į sutartį. Tačiau, be jau minėtų civilinio kodekso 1.2 ir 6.156 straipsniuose įtvirtintų laisvės principų, dėl AGS būdų įterpimo į sutartis bei jų reguliavimą, įstatymų leidėjas numatė ir kituose šio kodekso straipsniuose. Bendra apimtimi dėl AGS reguliavimo yra nustatyta LR CK 1.37, 173, 1.117, 2.11 ir 3.188 straipsniai. Be LR CK straipsnių taip pat AGS procedūrų reglamentavimas yra nurodytas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 22, 23, 137, 293, 296, 584, 773, 774, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 809, 810, 811, 812, 813, 814 ir 815 straipsniuose. Be šiuose įstatymuose įtvirtintu reguliavimo susijusiu su alternatyvių ginčų sprendimo būdais, siekiant įnešti į šią sritį aiškumo, įstatymo leidėjas išleido specialiuosius teisės aktus, labiau išaiškinančius atskirus alternatyvių ginčų sprendimo būdus, dėl kurių ir bus aptarta tolesnėje šio darbo eigoje.

Žinant, kad Lietuvoje dažniausiai į sutartis šalių yra įtraukiamos išlygos dėl AGS būdų, kurie yra derybos, mediacija arba arbitražas, darbo autorės nuomone, svarbu yra išnagrinėti ir išsiaiškinti kaip teisiškai toks išlygų įtraukimas yra sureguliuotas Lietuvoje aptariant kiekvieną iš minėtų ginčo sprendimo būdų atskirai.

Natalijos Kaminskienės teigimu „derybos – tai dvišalis arba daugiašalis procesas, kurio metu šalys, nesutariančios dėl tam tikro klausimo, stengiasi pasiekti atitinkamą susitarimą arba kompromisą bendraudamos.“¹⁰¹ O Robert Mnookin pažymi, jog derybų procese nereikia, jog dalyvautų trečias, turintis sprendimo galios, asmuo.¹⁰² Apibendrinant tiek vieno, tiek kito autoriaus derybų proceso apibūdinimus, galime suprasti, jog derybų procese dalyvauja tik sutartį sudariusios šalys ir, jeigu jos nenori, kitų asmenų padėsiančių joms išspręsti ginčą gali procese ir nebūti. Šis procesas savo prigimtimi panašus į santykių aiškinimąsi ir yra siekis abipusėmis diskusijomis išspręsti susidariusį nesutarimą. Šiam procesui, be ginčo šalių nusimatyto taikytinų šiam procesui taisyklių ar tvarkos, jeigu jos tokias nusimato įtraukdami išlygą į sutartį, jokio papildomo teisinio reglamentavimo Lietuvoje nėra. Turbūt nerastume nei vieno teisės akto kuriame būtų nustatyta kaip derybos turi vykti, kokie terminai turi būti taikomi ar kokios pasekmės bus ginčo šalims jeigu jos nesilaikys šios sutartyje nusistatytos išlygos. Tiesa yra vienas teisės aktas kuriame derybos yra paminėtos, t. y. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Deja, šio teisės akto trečio skyriaus 2 skirsnis derybų galimybę priskiria ne kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą, o kaip derėjimosi

¹⁰¹ Natalija Kaminskienė, *Teisinės derybos* (Vilnius: Registrų centras, 2019), 28.

¹⁰² Mnookin, *supra note*, 14: 4.

teisės suteikimą kolektyvinėms sutartims sudaryti, todėl šiame kodekse kolektyvinių derybų reglamentavimas nėra priskirtinas alternatyviam ginčų sprendimo būdui.

Tačiau tam tikrų reikalavimų ar įpareigojimų derybų išlygos taikymui galime išvelgti Lietuvos teisminėje praktikoje. Štai pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2020 m. vasario 6 d. nutartimi, civilinėje byloje Nr. e3K-3-11-469/2020, visiškai pritardamas Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. gegužės 23 d. sprendimui, paliko jį galioti. Sprendimu, ginčo šalims, teismas buvo išaiškines, jog „LR CK 6.156 str. 1 d. numato, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir LR CK nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštaruoja įstatymams. O šalims sudarius preliminarą pirkimo-pardavimo sutartį, šios Sutarties 10.7 p. pagrindu turėjo prievolę spręsti bet kokią kilusį ginčą, susijusį su Sutarties pažeidimu, nutraukimu ir negaliojimu derybų būdu“¹⁰³. Teismas nustatė, jog preliminarosios pirkimo – pardavimo sutarties galiojimo terminas dar nebuvo pasibaigęs, todėl atsakovė, nors ir nespėjo gauti, patalpų pardavimui, reikiamų pažymų, ji vis tik turėjo derėtis su ieškove dėl pagrindinės pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo nesant reikiamoms pažymoms, bet nurodant sutartyje atsiradusių skolų už patalpas apmokėjimo tvarką, arba dėl pirkimo sutarties termino pratęsimo galimybės. Deja atsakovė būtent to ir nepadarė, t. y. nespėdė ginčo nusistatytu sutartyje derybų būdu, nesiūlė ieškovei jokių alternatyvų dėl pažymų ar sutarties pasirašymo pratęsimo ir negana to šias parduodamas patalpas pardavė kitiems, tretiesiems asmenims. Taigi teismas tokį atsakovės elgesį, patalpų pardavimą kitiems asmenims net nepasiderėjus su ieškove ir nebandžius susitarti geruoju, įvertino tai kaip nesąžiningą elgesį, todėl buvo pripažinta, kad preliminarą sutartį pažeidė būtent atsakovė. Atsižvelgus į tai, kad šioje byloje teismas pripažino atsakovę pažeidus preliminarą sutartį ne tik dėl to, kad ji patalpas pardavė tretiesiems asmenims, bet ir dėl to, kad nesilaikė 10. 7 punkte įrašytos derybų išlygos, galima daryti išvadą, išlygos, kurioje numatytas ginčų sprendimas derybomis, nesilaikymas teismo gali būti pripažįstamas kaip nesąžiningas šalies elgesys bei tuo pagrindu konstatuoti sutarties pažeidimo buvimą.

Taigi, iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių, galime daryti išvadą, kad nors Lietuvoje ir nėra teisiškai reglamentuotas derybų išlygos įtraukimas į sutartį, vis tik jis yra teismų pripažįstamas kaip teisių gynimo būdas neteisiniu keliu. Ir jeigu yra į sutartį, nesvarbu kokia sutartis tai bebūtų, tokia išlyga įtraukta, kad visi kilę ginčai iš sutarties pirma yra sprendžiami derybų būdu, tokios išlygos nesilaikymas, remiantis bendraisiais sutarčių teisėje taikomais principais, teismo gali būti konstatuotinas kaip nesąžiningas šalies elgesys bei tuo pagrindu pripažinti sutarties pažeidimo buvimą.

¹⁰³ Vilniaus miesto apylinkės teismo sprendimas, Civilinėje byloje Nr.e2-5863-545/2018, žiūrėta 2020 m. kovo 28 d., <https://www.infollex.lt/tp/1817241>.

Taip pat verta paminėti ir tai, kad šalys, įtraukdamos į sutartį išlygą dėl AGS būdo, beveik visada nusimato, kad ginčas iš pradžių bus sprendžiamas derybomis (suteikia deryboms pirmumo teisę) ir tik po to mediacijos arba arbitražo būdu. Mūsų nuomone taip yra todėl, kad vis tik derybos yra paprasčiausias būdas ginčo išsprendimui. Tačiau, šalys įsivertindamos tai, kad dėl ginčo sudėtingumo, galimos šalių nelygybės, emocijų, asmeninių savybių ar kitų priežasčių, derybų būdu ne visada gali išspręsti kilusius nesutarimus, todėl ir pasinaudoja įstatymų suteikiama galimybe, antrame ginčų sprendimo etape, jį spręsti tobulesnėmis, labiau sureglamentuotomis AGS formomis po derybų – mediacija arba arbitražu.

Skirtingai nei derybų atveju, mediacijos išlygos įterpimas į sutartį yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos teisės aktais. 2008 m. liepos 31 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, vėliau, 2017 m. birželio 29 d. pakeistas į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymą (pastaruoju šiame darbe ir buvo remtasi), kurio nuostatos reguliuoja mediacijos procedūroms taikomas sąlygas nustatant visą su procesu susijusią tvarką. Šio įstatymo 12 straipsnio 1 dalis ginčo šalims suteikia apsisprendimo laisvę dėl mediacijos proceso taikymo t. y. šalys gali susitarti ginčą spręsti mediacijos būdu tiek kilus ginčui, tiek iš anksto, kai ginčo dar nėra, įterpiant į sutartį išlygą dėl mediacijos. Tačiau įstatymo leidėjas taip pat, tame pačiame įstatymo straipsnyje, pažymi, kad susitarimas dėl mediacijos taikymo gali būti tik dėl tokio ginčo, dėl kurio pagal įstatymus ginčo šalims yra leidžiama sudaryti taikos sutartį.

Akivaizdu, kad šios įstatymo nuostatos suteikia pasirinkimo galimybę, jog susitarimą dėl ginčo sprendimo taikant mediacijos procedūrą, šalys gali nusistatyti dviem būdais: 1) įtraukiant į pagrindinę sutartį kaip mediacijos išlygą arba 2) sudarant atskirą sutartį prie sutarties. Priklausomai nuo to į ką toks susitarimas yra orientuotas – į ateitį (sutartyje įrašoma išlyga) ar į dabartį, kai jau kilo ginčas (pasirašomas atskiras susitarimas). Taip pat verta paminėti, kad be šio pagrindinio mediacijos įstatymo, dėl mediacijos išlygos įtraukimo į sutartį galimumo, taip pat yra netiesiogiai įtvirtinta ir Vilniaus komercinio arbitražo teismo valdybos 2014 m. kovo 19 d. nutarimu patvirtintose mediacijos taisyklėse. Be kita ko, ši valdyba dar yra patvirtinusi ir pavyzdinę mediacijos išlygos formuluotę - „*Kiekvienas ginčas, nesutarimas ar reikalavimas, kylantis iš šios sutarties ar su ja susijęs, sprendžiamas mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) būdu Vilniaus komercinio arbitražo teisme pagal šio teismo Mediacijos taisykles. Jeigu per tris mėnesius nuo taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) pradžios šalims nepavyksta susitarti taikiai dėl ginčo užbaigimo, bet kurios iš šalių iniciatyva atitinkamas ginčas gali būti perduodamas galutinai išspręsti teisės aktų nustatyta tvarka*“¹⁰⁴. Atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad nors pačiose

¹⁰⁴ Vilniaus komercinio arbitražo teismo, valdybos 2014 m. kovo 19 d. nutarimu patvirtinta mediacijos išlyga, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d., http://www.arbitrazas.lt/failai/VKAT%20Dokumentai%20LT/VKAT_Mediacijos%20ir%20Med-Arb%20i%20C5%A1lygos_2014%2003%2019.pdf.

mediacijos taisyklėse nėra tiesiogiai pasisakoma apie mediacijos išlygą, darbo autorės nuomone, ta pati valdyba patvirtinusi šią, pavyzdinę mediacijos išlygą, suteikia šalims galimybę ne tik įrašomą į sutartį mediacijos išlygą suformuluoti išsamiai ir aiškiai, bet ir iš anksto nusistatyti mediacijos proceso vykdymo taisykles. Todėl nors šios taisyklės ir nėra norminio pobūdžio teisės aktas, tačiau pasinaudojus tiek minėtomis taisyklėmis, tiek pavyzdine mediacijos išlyga šalys turi galimybę įsirašyti į sutartį išsamią bei tikslią išlygą, taip labiau užsitikrinant, kad ateityje kilęs ginčas bus išspręstas sklandžiau.

Arbitražo išlygos galimumą bei visas su procesu susijusias taisykles įstatymo leidėjas, be jau minėtų, Lietuvos Respublikos civilinio bei civilinio proceso kodeksų, yra įtvirtinęs Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatyme. Būtina pastebėti, kad arbitražo visa procedūra, bei arbitražinis susitarimo taikymas, yra daug labiau reglamentuota nei kiti alternatyvūs ginčų sprendimo būdai. Tikriausiai taip yra todėl, kad esant tam tikrų procedūrų panašumų į teisminį ginčo nagrinėjimą, savo prigimtimi arbitražas yra labiau tapatinamas su ginčo sprendimu teisme, nors ši procedūra ir nėra teisminė.

Kaip jau buvo minėta anksčiau šiame darbe, Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai yra įtvirtinta galimybė šalims į sutartį įtraukti arbitražinę išlygą arba įforminti atskirą sutartį. Ši įstatymo straipsnis „atitinka UNCITRAL Pavyzdinio įstatymo 7(1) straipsnį bei Niujorko konvencijos II(1) straipsnį ir įtvirtina dvi arbitražinio susitarimo rūšis.“¹⁰⁵ Pirmoji rūšis tai arbitražinė išlyga, o antroji tai arbitražinis susitarimas. Toks rūšių išskyrimas mums padeda atskirti šalių pasirinkimo, ginčą spręsti arbitraže, momentą. Pavyzdžiui: jeigu šalys sutartyje nusimatys, jog ateityje kilusį ginčą spręs arbitraže, tai reikš, kad jos apsvarstė ir iš anksto susitarė kaip bus sprendžiamas ateityje kilęs ginčas iš sutarties. O toks arbitražinis susitarimas, kuris yra orientuotas į ateitį, vadinamas arbitražine išlyga (pranc. *clause compromissoire*).¹⁰⁶ Arbitražinis susitarimas kuris yra sudaromas jau kilusio ginčo momentu, mokslinėje doktrinoje teoriškai yra vadinamas kompromisu (pranc. *compromis*), arba trečiujų teismo įrašu.¹⁰⁷ Skirtumas tarp šių dviejų susitarimo formų yra tas, iš anksto šalys susitarusios, dar nekilus ginčui, dėl ateityje kiliančio ginčo sprendimo taikant arbitražo procedūrą, kaip ir įtvirtina įsipareigojimą viena kitai, dėl nesikreipimo į teismą. Tiksliau įformina aiškumą, kas bus jeigu bus. Antruoju atveju, kai jau kyla ginčas, tariantis dėl arbitražinio susitarimo pasirašymo, šalys nėra garantuotos, jog priešinga šalis pasirašys tokį susitarimą ir ginčas galės būti sprendžiamas ne teisme. Pastarasis susitarimo būdas mano nuomone yra mažiau patrauklus, nes šalys niekada nėra garantuotos, jog kilus ginčui iš tokios sutarties kurioje jie nebuvo nusimatę arbitražinės išlygos,

¹⁰⁵ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras* (Vilnius: Registrų centras, 2016), 42.

¹⁰⁶ *Ibid*, 43.

¹⁰⁷ *Ibid*

neišspręstas ginčas nepapuls į teismą. O juk kaip žinome, teisme nagrinėjamas ginčas yra viešas ir apie konfidencialumo išlaikymą nėra nė ko tikėtis. Be kita ko, anksčiau šiame darbe išvardyti AGS taikymo privalumai, arbitražinės išlygos įtraukimo į sutartį patrauklumą tik padidina.

Taigi matome, kad tiesiogiai dėl kai kurių AGS išlygų įtraukimo į sutartis Lietuvoje teisinis reglamentavimas yra nustatytas įstatymais, tačiau tokioms išlygoms įgyvendinti yra svarbus ne tik nacionalinės teisės aktais AGS procedūrų sureguliuavimas. Šiais laikais, ypatingai Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ir atsivėrus migracijos platesnėms galimybėms, prasiplėtus tarptautinei prekybai bei paslaugų teikimui ir t. t. natūraliai iškilo poreikis AGS sritį plėtoti ir tarptautiniu mastu, integruojant įvairių tarptautinių institucijų privalomuosius teisės aktu reglamentavimą į Lietuvos nacionalinę teisę. Todėl apsiriboti vien tik nacionaliniais teisės aktais kurie suteikia galimybę įtraukti AGS išlygas į sutartį, bei jas taikyti, nėra tikslinga, dėl to būtina paminėti ir kitus, tarptautinius teisės aktus, padedančius ne tik mediacijos išlygos, bet ir arbitražinio susitarimo įgyvendinimui.

Taigi, siekiant plėtoti AGS būdų taikymą, jų išlygų įtraukimą į sutartis, užtikrinti tarptautinių ir Europos sąjungos susitarimų ar teisės aktų veikimą bei įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje, į nacionalinę teisę buvo integruoti ir užsienio teisės aktai tokie kaip:

- jau paminėtas Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos 1985 m. birželio 21 d. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas;¹⁰⁸
- su šiuo pavyzdiniu įstatymu susietos Generalinės Asamblėjos rezoliucija 31/98 patvirtintos UNCITRAL arbitražo taisyklės;¹⁰⁹
- 1958 metų Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ (kuri buvo ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. sausio 17 d. seimo nutarimu „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“)¹¹⁰;
- 2013 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/11/ES „Dėl alternatyvaus vartotojų ginčų sprendimo, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 ir Direktyva 2009/22/EB (Direktyva dėl vartotojų AGS);¹¹¹

¹⁰⁸ UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.,

http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL_PAVYZDINIS_%C4%AESTATYMAS.pdf.

¹⁰⁹ UNCITRAL arbitražo taisyklės, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.,

http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL_ARBITRA%C5%BDO_TAIKYKL%C4%96S.pdf.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos 1995 m. sausio 17 d. seimo nutarimas „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15192>.

¹¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/11/ES, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0011&from=LT>.

- 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“.¹¹²

Šis pateiktas teisės aktų sąrašas tik dalis iš daugelio dar kitų tarptautinių teisės aktų, kuriais šalys turi arba gali remtis sudarant įvairaus pobūdžio sutartis įtraukiant į jas alternatyvių ginčo sprendimo būdų išlygas.

Taigi apžvelgus Lietuvoje taikomų alternatyvių ginčo sprendimų teisinį reglamentavimą galime daryti tokią išvadą, kad mediacijos bei arbitražinės išlygos įtraukimas į sutartis yra pakankamai aiškiai sureguliuotas. Teisės aktuose yra įtvirtintas ir išlygų galimumas ir jos forma, ir galiojimo bei taikymo tvarka. O štai dėl derybų, kaip AGS būdo išlygos, įstatyminio reglamentavimo iš esmės nėra, todėl šios rūšies ginčo sprendimo taikymas yra pripažįstamas labiau kaip paprotinė procedūra, o ne įstatymais nustatyta taisyklė, kurios privalu laikytis.

3.2. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės

Kaip jau buvo minėta šiame magistriniame darbe, susitarimui dėl AGS išlygų įterpimo į sutartis yra taikomos bendrosios sutarčių teisės nuostatos. Vadinasi kaip ir visos sutartyje, bendru šalių sutarimu nustatytos sąlygos bei jų įgyvendinimas, taip ir AGS išlygų nevykdymas ar netinkamas vykdymas turėtų sukelti vienokias ar kitokias teises pasekmes.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.154 str. 1 dalyje yra išaiškinta jog sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę.¹¹³ Šią įstatyminę nuostatą AGS taikymo atžvilgiu, galime suprasti taip, jog asmenys įtraukdami į sutartį AGS būdo išlygą, dar nekilus ginčui, įgyvendina savo teisę sukurti, ne tik kitos šalies pareigą, kilus ginčui jį visų pirma spręsti pasirinktu alternatyviu ginčo sprendimo būdu, bet ir reikalavimo teisę kitos šalies atžvilgiu įvykdyti tokį sutartinį įsipareigojimą. O LR CK 6.221 straipsnio (Sutarties nutraukimo teisinės pasekmės) 3 dalis nurodo, jog „sutarties nutraukimas neturi įtakos ginčų nagrinėjimo tvarką nustatančių sutarties sąlygų ir kitų sutarties sąlygų galiojimui, jeigu šios sąlygos pagal savo esmę lieka galioti ir po sutarties nutraukimo“.¹¹⁴ Taigi apibendrinus šias dvi įstatymo įtvirtintas nuostatas, darytina išvada, kad šalys, kurios savo noru įtraukdamos išlygą dėl AGS būdo, susikūrė viena kitai teisę ir pareigą ginčą spręsti ne teisme, o pasirinktu AGS būdu. Ir netgi tuo atveju, jeigu sutartis buvo nutraukta, tai nereiškia, kad būtent ta sąlyga, kurioje asmenys

¹¹² Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=LV>.

¹¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 6.154.

¹¹⁴ *Ibid*, 6.221 str.

yra nusimatę ginčo sprendimo būdą, su sutarties nutraukimu tapo nebegaliojanti. Priešingai, kaip jau buvo išsiaiškinta šiame darbe, išlygos dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdų yra orientuotos į ateitį, todėl ši sutarties sąlyga lieka galioti ir po sutarties nutraukimo. Tačiau atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad ne visus kilusius ginčus tenka spręsti tik nutraukus sutartį. Kartais kilę iš sutarties nesutarimai būna išsprendžiami ir sutarties galiojimo metu, o šalys ir toliau bendradarbiauja vykdydami sutartyje nusistatytas pareigas. Kaip matome, analizuojant AGS būdų išlygų įtraukimo į sutartį teisinių pasekmių atsiradimą, svarbu yra išsiaiškinti tokias aplinkybes kaip 1) sutarties ar jos sąlygų patį galiojimo faktą, 2) tokios sąlygos (kaip AGS išlygos) atsiradimo laiką bei 3) šalių teisių ir pareigų vykdymą tokiai išlygai įsigaliojus.

Kadangi pagrindiniai alternatyvūs ginčo sprendimo būdai yra derybos, mediacija ir arbitražas, apie kylančias teises pasekmes šiuose atskiruose procesuose ir pakalbėsime apžvelgiant kiekvieną iš šių procedūrų atskirai.

3.2.1. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės derybų ir mediacijos atvejais

Kiekvieną dieną, net kartais patys to nesuvokdami mes deramės. Deramės su vaikais namie, deramės pirkdami prekes, siekdami įsidarbinti deramės su darbdaviu dėl geresnių darbo sąlygų bei geresnės algos ir t. t. Taip pat derybos vyksta tada kai norime sudaryti sutartį, nusistatant šalių teises bei pareigas ar išspręsti kilusį ginčą iš jau sudarytos sutarties. Taigi „siekis susitarti ar susitaikyti yra nukreiptas į derybų šalių ateities santykius. Be to derybos, skirtingai nei teismo procesas, kuris paprastai yra orientuotas į praeitį ir skirtas nustatyti praeities faktus ir įvykius, yra nukreiptos į ateitį. Kaip šalys atlygins viena kitai žalą, kaip bendraus su vaiku, kokiomis sąlygomis vykdys bendrą veiklą – visa tai yra derybos.“¹¹⁵ Natalija Kaminskienė išskiria du svarbius derybų pobūdžius, tai „pozityvaus pobūdžio derybos, kurių tikslas yra sudaryti sandorį bei užmegzti santykius, ir negatyvaus pobūdžio derybos, t. y. negatyvų atspalvį (emocijų ir jausmų požiūriu) turinčias derybas, kurių tikslas – nuslopinti konfliktą, išspręsti ginčą.“¹¹⁶ Kadangi šiame darbe analizuojamos temos pagrindas yra orientuotas į ginčų sprendimo būdo nusistatymą bei jo įgyvendinimą, įtraukiant į sutartį kaip AGS išlygą, tikslinga aptarti tik tokį derybų pobūdį kurio tikslas yra išspręsti jau kilusį ginčą, t. y. negatyvųjį pobūdį. Vien šio derybų pobūdžio orientuojamasis tikslas, nuslopinti konfliktą, nurodo tokios išlygos – kilusį ginčą spręsti derybų būdu, įsigaliojimo momentą, t. y. kai jau kyla ginčas, šalys privalo pirma jį spręsti derybų keliu. Lygiai tas pats yra ir su mediacijos išlyga. Kaip jau buvo pastebėta anksčiau, dažniausiai šalys įterpdamos išlygą, nustatančią kaip ginčai iš sutarties bus sprendžiami, pirma įrašo, kad visi

¹¹⁵ Kaminskienė, *supra note*, 101: 35.

¹¹⁶ *Ibid*, 66.

konfliktai bus sprendžiami derybų būdu ir tik nepavykus taip išspręsti ginčo jis bus sprendžiamas taikant mediacijos procedūrą. Mediacijos būdu sprendžiant ginčą, taip pat kaip ir derybomis, nėra būtina sąlyga, kad sutartis dėl kurios vykdymo kilo konfliktas, būtų nutraukta. Šios abi procedūros gali būti įgyvendinamos ir sutarties galiojimo metu, pratęsiant abipusius šalių bendradarbiavimo santykius, todėl vertinant derybų ir mediacijos išlygos įsigaliojimo momentą galime nustatyti du šių AGS būdų išlygų taikymo atsiradimo momentus:

1. Kilus ginčui, bet sutarčiai dar nenutrūkus;
2. Nutraukus sutartį dėl kilusio ginčo.

Šis derybų ir mediacijos išlygų įsigaliojimo momento atskyrimas yra svarbus tuo, kad priklausomai nuo to, kada kils tokios išlygos taikymo būtinumas, skirtingai kils ir teisinės pasekmės. Vertinant pirmąjį atvejį, jeigu pavyktų ginčą išspręsti radus kompromisą ar pasirašius taikų susitarimą, iš esmės jokios teisinės pasekmės ir nekils. Juk tam, kad kiltų teisinės pasekmės reikia, kad būtų atsiradę padariniai t. y. pavyzdžiui žalos atsiradimas dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo. Akivaizdu, kad šalims išsprendus ginčą taikiai vienokiu ar kitokiu būdu, neigiamų padarinių ir negali kilti, todėl ir teisinėms pasekmėms atsirasti pagrindo nėra. Tačiau antruoju atveju, kai sutartis nutraukiama dėl kilusio ginčo, pats sutarties nutraukimas „įjungia“ išlygos privalomą taikymą. Vadinasi atsižvelgiant į tai, jog „teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią“¹¹⁷, o sutarties nutraukimo, nebegaliojimo faktas neįtakoja išlygos dėl ginčų sprendimo derybų ar mediacijos būdu galiojimui ir toks susitarimas galioja net po sutarties nutraukimo, ginčo šalims kyla pareiga, privalomumas ginčą spręsti nusimatytu sutartyje būdu. Lyg ir būtų viskas aišku, šalys dar pasirašydamos sutartį nusimatė kilsiantį ginčą spręsti ne teisiniu būdu, kilus ginčui sutartį kažkuri iš šalių nutraukė, todėl turėtų arba derėtis arba kreiptis į mediatorių. Tačiau žvelgiant į teisminę praktiką, kiek teismuose yra sprendžiamų ginčų kilusių iš sutarties, galima daryti prielaidą, kad šalys ne dažnai taiko nusimatytas sutartyse išlygas dėl ginčų sprendimų būdo. Mūsų manymu taip yra todėl, kad tiek dėl derybų, tiek ir dėl mediacijos išlygų taikymo nėra nustatytų jokių įgyvendinamų taisyklių. Ir nors įstatymuose yra sakoma, kad „sutarties neįvykdymu laikomos bet kokios iš sutarties atsiradusios prievolės neįvykdymas, įskaitant netinkamą įvykdymą ir įvykdymo termino praleidimą“¹¹⁸, jokios įstatymų nustatytos sankcijos, už tokios išlygos neįvykdymą, nėra numatytos. Todėl iš esmės šalims netaikant sutartyje įtvirtintos sąlygos pirma ginčą spręsti ne teisiniu būdu, t. y. derybomis ar mediacija, iš esmės jokios neigiamos teisinės pasekmės joms ir nekyla.

Felikso Petrausko teigimu „tinkamai sudarytas susitarimas dėl tarpininkavimo procedūros įpareigoja jo šalis prieš kreipiantis į teismą arba arbitražą pasinaudoti tarpininkavimo

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 26: 6.189.

¹¹⁸ *Ibid*, 6.205.

procedūra ginčui spręsti. Vadovaujantis šia nuostata, teismas arba arbitražas turėtų atsisakyti priimti ieškinį. Savaiame suprantama, kad šalys gali susitarti, kad trečiojo asmens alternatyvaus ginčo sprendimo būdu priimtas sprendimas joms turės privalomąjį pobūdį, t. y. tokiu būdu šalys atsisako savo teisės kreiptis į teismą ir prašyti ginčą išnagrinėti iš esmės¹¹⁹. Deja nesant šių išlygų nustatyto imperatyvo privalomam taikymui, bei tinkamai sureguliuotos procedūros, ginčo sprendimo išlygų taikymas šiuo metu yra paliktas tik šalių sąžinei ir dėl tokios išimtinės sąlygos neįgyvendinimo, teismui sprendžiant klausimą dėl ieškinio nepriėmimo, nėra pakankamas pagrindas. Todėl šių išlygų privalomumo reguliavimo nebuvimas, pripažįstamas kaip įstatymo spraga, kuria pasinaudojus lieka neįgyvendinamas bendrosios sutarčių teisės principas - sudaryta sutartis turi šalims įstatymo galią.

Kaip žinome derybų ir mediacijos būdu konflikto išsprendimo tikslas yra taikos ir santarvės išlaikymas. Siekiant užtikrinti sklandų ir veiksmingą šių ginčo sprendimo būdų išlygų įgyvendinimą, būtina nusistatyti šių procesų reguliavimo priemones, t. y. sukurti teisinius ir organizacinius institutus.¹²⁰

Kadangi išlygoms dėl ginčų sprendimo būdo yra taikomas bendras sutarčių reguliavimo institutas, nuo šio instituto ir būtų tikslingiausia pradėti derybų bei mediacijos taikymo reguliavimą. Pavyzdžiui: įstatymų leidėjas galėtų papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas nauju straipsniu kurį būtų galima išdėstyti taip - *teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą ar įtraukusios AGS išlygą į sutartį, ginčą spręsti taikant derybų arba mediacijos procedūras*. Natūraliai toks įstatyminės nuostatos papildymas gali iškelti klausimą – ar tokia šio straipsnio formuluotė nepažeistų šalių teisės į teisminę gynybą ir savanoriškumo principo (kurio pagrindais ir yra grįstas AGS institutas). Atsakymas būtų ne, nes teisę į ginčo nagrinėjimą teisme užtikrina Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 5 straipsnio 1 dalis - „Kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas“¹²¹. Ši įstatymo nuostata užtikrina asmens teisę kilus ginčui kreiptis į teismą net ir tada kai sutarties šalys susitarė, jog kilus ginčui visų pirma jį spręs alternatyvaus ginčų sprendimo būdu ir tai įtvirtino sutartyje kaip išlygą t. y. sutartinę sąlygą. Dėl arbitražinio susitarimo teismai taip pat ne kartą yra išaiškinę, jog „arbitražinio susitarimo šalys taip pat turi teisę ginčyti arbitražinį susitarimą teisme ir tokia šalies teisė netiesiogiai yra pripažįstama 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo II straipsnio 3 dalyje“¹²². O arbitražas, tai kaip ir

¹¹⁹ Petrauskas, *supra note*, 51: 640.

¹²⁰ Juozas Lakis, *Konfliktų sprendimas ir valdymas*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 41.

¹²¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *supra note*, 69: 5.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013. <https://www.infollex.lt/tp/729632>.

derybos ar mediacija, yra priskirtas prie alternatyvių ginčo sprendimo būdų, todėl šis teismo išaiškinimas, dėl arbitražinės išlygos, analogiškai turėtų būti aiškomas ir dėl derybų ar mediacijos išlygų taikymo. Be to, kaip jau buvo išsiaiškinta anksčiau, šalys nusistatydamos sutarties sąlygas ir pasirašydamos sutartį, kurioje įtraukė aptariamą ginčų sprendimo išlygą, jau yra išreiškusios savo laisvą valią visoms sutartyje nusistatytoms sąlygoms. O sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai oferentas gauna akceptą, jeigu sutartyje nenumatyta ko kita (LR CK 6.181 straipsnio 1 dalis). „Taigi sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai šis susitarimas pasiekiamas – oferentas gauna akceptą, t. y. galioja bendroji taisyklė, kad šalių susitarimas pasiekiamas šalims apsiikeičiant oferta ir akceptu“¹²³. Vadinasi savanoriškumo principas, jau yra įgyvendinamas sutarties pasirašymo momentu. Belieka tik sureguliuoti kaip tokios išlygos turėtų būti įgyvendinamos procedūriškai. O tai galėtų būti padaryta, kaip jau buvo nurodyta anksčiau šiame darbe, įstatymų leidėjui papildant CPK nuostatas, jog teismui nustačius, kad sutartyje įtvirtinta AGS išlyga, ieškinio teisme priimti negalima. Deja šiai dienai CPK numato ieškinio nepriėmimo pagrindą, esant AGS išlygai, tik vienos iš AGS būdų procedūros atžvilgiu, t. y. šalių į sutartį įrašytai arbitražo išlygai (CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktas – „Teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu nustato, kad šalys yra sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui“¹²⁴). O tai reiškia, kad tik arbitražo išlygos nesilaikymo atveju kyla teisinė pasekmė, t. y. teismas nepriima ieškinio. Todėl, jeigu ir derybų bei mediacijos, o ne tik arbitražo atžvilgiu, būtų įtvirtinta imperatyvi nuostata dėl ieškinio teisme nepriėmimo, esant šių AGS būdų išlygoms sutartyse, darbo autorės manymu, tikrai toks teisinių pasekmių kilimo faktas labiau užtikrintų šių išlygų įgyvendinimą. Juo labiau, jog kaip jau žinome, nuo šių metų sausio pirmos dienos įsigaliojo privalomosios mediacijos instituto, šeimos ginčiuose, taikymas. Pagal LR Mediacijos įstatymą „privalomoji mediacija – mediacija, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl ginčo sprendimo“¹²⁵. Taigi įstatymų leidėjas įvertinęs galimybę sumažinti teismų krūvį ir ginčo šalių tarpusavio santykių išlaikymą bei greitesnio ir ekonomiškesnio ginčo išsprendimo galimybę, įtvirtino šią imperatyvią, ginčo šalims privalomą, nuostatą. Vertinant tai, kad įstatymų leidėjas jau vienoje iš ginčo rūšių yra įtvirtinęs mediacijos procedūros pasinaudojimo privalomumą, nekyla abejonių, kad gali būti įtvirtintas ir AGS išlygų taikymo privalomumas derybų ir mediacijos atvejais.

Dėl derybų ir mediacijos išlygų taikymo taisyklių nustatymo, taip pat siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso XII skyrių – Sutarčių sudarymas, papildant šį skyrių dar

¹²³ Remigijus Jokubauskas ir kt., *Ginčų nagrinėjimas komerciniame arbitraže* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 70.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *supra note*, 69: 137.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, *supra note*, 39: 2.

vienu straipsniu kuris nustatytų AGS išlygų privalomumą ir jų taikymo taisykles. Tokį straipsnį išdėstant pavyzdžiui taip:

Straipsnio pavadinimas – Išlygų dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų sudarymo ir jų taikymo ypatumai

1. Šalys į sutartį, gali įsirašyti išlygą, kad kilusį, iš sutarties, ginčą spręs taikant derybų, mediacijos arba arbitražo procedūrą.
2. Rašytinėje sutartyje, įtraukta išlyga dėl alternatyvaus ginčo sprendimo būdo, šalims yra privaloma ir vykdytina.
3. Tik neišsprendus ginčo, pasirinktu ginčo sprendimo būdu, šalys turi teisę kreiptis į teismą, teismui pateikiant rašytinius įrodymus, kad tokia išlyga buvo įgyvendinta.

Šio straipsnio trečioje dalyje teismui pateikiami pripažintiniais įrodymais derybų ir mediacijos atveju galėtų būti tokie: abiejų šalių pasirašytas protokolas kuriame būtų įforminta visa derybų procedūros eiga derybų atveju ir mediatoriaus išduota pažyma dėl šalių dalyvavimo mediacijoje bei pasiekto rezultato įforminimo.

Taigi apibendrinus tai kas buvo išanalizuota, darytina išvada, kad šiai dienai neįvykdžius derybų bei mediacijos išlygos sutartyje, šalims nekyla visiškai jokios teisinės pasekmės ir taip nėra įgyvendinamas sutarčių principas, kad sutartis bei joje šalių nusistatytos sąlygos šalims turi įstatymo galią. Todėl norint, kad išlygos būtų įgyvendinamos, būtina nustatyti išlygų taikymui privalomumo kriterijų, o tai galima padaryti tik keičiant ar papildant įstatymų nuostatas.

3.2.2. AGS išlygos įterpimo į sutartį teisinės pasekmės arbitražo atveju

Arbitražinio susitarimo taikymo reguliavimas nuo derybų ir mediacijos skiriasi. Teisinės pasekmės, arbitražinės išlygos nesilaikymo atveju, šalims kyla ir tai yra tiesiogiai įtvirtinta Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje - „Teismas, gavęs ieškinį dėl klausimo, dėl kurio šalys yra sudariusios šio įstatymo 10 straipsnyje nustatytos formos arbitražinį susitarimą, atsisako jį priimti“¹²⁶. Teismo atsisakymo priimti arba ieškinį arba pareiškimo palikimą nenagrinėtu, esant arbitražiniam susitarimui, pagrindai yra įtvirtinti ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 bei 296 straipsniuose¹²⁷. Apie šių įstatyminių nuostatų reikšmę bei arbitražinio susitarimo taikymo privalomumą ne kartą yra pasisakę ir teismai. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad „arbitražinio susitarimo reikšmė ir teisinės pasekmės, kylančios, kai tokio susitarimo šalis kreipiasi su ieškiniu ne į arbitražą, o į

¹²⁶ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, *supra note*, 4: 11.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 straipsnio 2 dalies 6 punkte yra įtvirtinta nuostata, jog teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui, o tuo tarpu 296 straipsnio 1 dalies 9 punktą nurodo teismui pagrindą, kuriuo remiantis teismas pareiškimą gali turėti palikti pareiškimą nenagrinėtą, jeigu šalys yra sudariusios sutartį perduoti tą ginčą spręsti arbitražui.

teismą, reglamentuojamos LR KAI 11 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią teismas, gavęs ieškinį dėl klausimo, dėl kurio šalys yra sudariusios šio įstatymo 10 straipsnyje nustatytos formos arbitražinį susitarimą, atsisako jį priimti; jeigu arbitražinio susitarimo sudarymo faktas paaiškėja po to, kai teismas priėmė ieškinį, teismas ieškinį dėl klausimo, dėl kurio yra sudarytas arbitražinis susitarimas, palieka nenagrinėtą. Savo turiniu analogiškos nuostatos įtvirtintos CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punkte ir 296 straipsnio 1 dalies 9 punkte¹²⁸. Pagal minėtą LR KAI 11 straipsnio 1 dalį, šalys turi „pareigą ginčą spręsti arbitražu, nes kaip ir kiekviena sutartis, taip ir arbitražinis susitarimas šalims yra privalomas (lot. *pacta sunt servanda*)“.¹²⁹

Taip pat verta pažymėti ir tai, kad tokį susitarimą šalys negali vienašališkai pakeisti ar atsisakyti jos, o kilus ginčui, nesikreipiant į arbitražo teismą rinktis ginčą spręsti teisme. Taigi matome, jog teismas išgrynina, šaliai nesilaikančiai arbitražinės išlygos, teisinę pasekmę – teismo atsisakymą priimti ieškinį dėl tokio klausimo dėl kurio šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą ar į sutartį įtraukusios arbitražinę išlygą, o vis tik priėmus ieškinį ir tik vėliau paaiškėjus, kad šalys buvo susitarusios ginčą spręsti arbitražu, teismas palieka tokį pareiškimą nenagrinėtu. Vadinasi, teismui atsisakius priimti ieškinį, dėl arbitražinės išlygos, toks ieškinys turi būti perduotas išimtinai tik arbitražo teismo jurisdikcijai. Taigi, tokie aspektai kaip šalių susitarimo galimumas bei arbitražinės išlygos šalims taikymo privalomumas neabejotinai vertintinas pozityviai, nes tokios taisyklės bei požiūris į šalių valios išraišką susitarimo momentu padeda įgyvendinti arbitražinio susitarimo instituto tikslams.

Tačiau viena ginčo šalių ne retai pasinaudoja bendrosiomis sutarčių reglamentavimo teisės normomis ir vietoj to, kad vykdytų arbitražinę išlygą, paduoda ieškinį teismui įrodinėdama, jog ji nedavė sutikimo su tokia išlyga ir toks arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, todėl ji turi teisę ginčą spręsti bendrosios kompetencijos, o ne arbitražo, teisme. Ir nesant kitos ginčo šalies prieštaravimo laikoma, kad arbitražinio susitarimo šalys atsisako, todėl ginčo sprendimo jurisdikcija gali pereiti teismui, o ne arbitražui.

Priešingu atveju dėl tokio, ieškinyje ieškovo išdėstyto pagrindo, teismas ne kartą yra pasisakęs, „kad arbitražinio susitarimo faktas neturi absoliučios galios, prieš atsisakydamas bylos teismas turi įvertinti, ar nėra aplinkybių, kurios ginčo šalių nukreipimą į arbitražą daro negalimą, todėl teismas turi išsiaiškinti, ar tarp šalių yra sudarytas toks susitarimas; jei taip, ar susitarimas dėl ginčų sprendimo būdo nėra akivaizdžiai negaliojantis, ar nėra akivaizdžių priešasčių, lemiančių tokio susitarimo įgyvendinimo negalimumą (pvz., susitarta dėl nearbitruotino ginčo

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019., <https://www.infollex.lt/tp/1778465>.

¹²⁹ Mikelėnas, *supra note*, 91:47.

perdavimo arbitražui; pažeidžiamos išimtinio teisingumo taisyklės ir kt.)¹³⁰. Taigi „teismų praktikoje pripažįstama, kad sprendžiant dėl arbitražinio susitarimo galiojimo arbitražinis susitarimas gali būti laikomas niekiniu ir atitinkamos valstybės teismas gali jo nepripažinti“¹³¹, o „arbitražinio susitarimo galiojimą lemia arbitražiniam susitarimui taikytina teisė. Paprastai šis klausimas sprendžiamas remiantis *lex arbitri* principu, t. y. arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal arbitražo vietos valstybės teisę“¹³², o pagal Lietuvos Respublikos bei tarptautinę teisę esant atvejui, kai arbitražinis susitarimas pripažįstamas negaliojančiu, ginčas negali būti sprendžiamas arbitražo teisme.

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog šalių, pasirašant sutartį įtraukimo į ją arbitražinę išlygą, vienas iš tikslų yra tai, kad jos tikisi, jog jeigu ateityje ginčas kils, tai jį sprendžiant arbitraže, visa iš sutarties, ginčo nagrinėjimo metu, išplaukianti informacija bus konfidenciali. Deja, praktika rodo, kad bent vienai iš ginčo šalių pateikus ieškinį teismui, pastarajam aiškinantis sutarties negaliojimo pagrindų buvimą ar nebuvimą, taikant teismų viešumo principą (LR CPK 9 straipsnio 1 dalis) konfidencialumo principas iš esmės eliminuojasi. O prisiminus minėtą LR KAI 11 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad šalims arbitražinis susitarimas yra privalomas, bent vienai iš šalių pasinaudojus bendrosios sutarčių materialinės teisės nuostatais, šis privalomumo kriterijus taip pat lieka neįgyvendintas. Todėl siūlytina, arbitražinio susitarimo galiojimo vertinimo kriterijus palikti išimtinai tik arbitražo kompetencijai, valstybiniais teismams paliekant tik apskūsto arbitražo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo vertinimą. Juo labiau, kad šiai dienai LR KAI 19 suteikia arbitražo teismui turi teisę pačiam priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą, įskaitant tokius atvejus, kai kyla abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo arba jo galiojimo, o arbitražinė išlyga, kuri yra sutarties dalis, turi būti vertinama kaip atskiras susitarimas, nepriklausantis nuo kitų sutarties sąlygų¹³³.

Ginčo šalims dėl išlygų įterpimo į sutartis arbitražo atveju, teisinėms pasekmėms kilti turi įtakos ir arbitražinės išlygos turinys. Pavyzdžiui, sutarties šalys gali susitarti tik dėl tokių ginčų, kurie priskirtini arbitražinio nagrinėjimo dalykui. LR KAI yra aiškiai nurodyta kokie ginčai negali būti perduoti arbitražui, t. y.,

1. Arbitražas negali spręsti ginčų, nagrinėtinų administracinių bylų teiseną, ir nagrinėti bylų, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijai.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, *supra note*. 128.

¹³¹ Remigijus Jokubauskas ir kt., *supra note*, 123: 72.

¹³² *Ibid*

¹³³ Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymas, *supra note*, 4: 19.

2. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas.
3. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė) ar jos įgaliota valstybės institucija bendra tvarka gali sudaryti arbitražinį susitarimą dėl ginčų, susijusių su Vyriausybės ar jos įgalios valstybės institucijos sudarytomis komercinėmis sutartimis¹³⁴.

Visi kiti, šiame įstatymo straipsnyje, neišvardyti ginčai, mokslinėje doktrinoje vadinami arbitruotiniais ginčais. Gediminas Dominas ir Valentinas Mikelėnas arbitruotinumą sąvoka apibrėžia kaip „ginčo santykio savybių, kurioms esant įstatymai nedraudžia ginčo spręsti arbitražu, visuma. Ir Jeigu ginčą galima spręsti arbitražiniame teisme, tai toks ginčas yra arbitruotinas“¹³⁵.

Taip pat išlygos turinyje pasitaiko ir tokių atvejų, kai šalys nurodydamos konkretų arbitražo teismą į išlygą įtraukia neegzistuojančio teismo pavadinimą. Mokslinėje doktrinoje yra teigiama, kad tokie arbitražiniai susitarimai, kurie nėra pakankamai tikslūs arba prieštarauja kitoms sutartyje nustatytoms ginčų sprendimo išlygoms yra pripažįstami „patologiniais“ arbitražiniais susitarimais¹³⁶. Apie „patologinį“ arbitražinį susitarimą yra pasisakęs ir teismas byloje, kurioje ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas pripažinti arbitražinį susitarimą niekiniu, nes „arbitražinėje išlygoje, kuri yra įtvirtina šalių sudarytose sutartyse, numatytas arbitražo teismas – Lietuvos Respublikos Prekybos rūmų Arbitražo teismas – ieškovo teigimu, neegzistavo nei sutarties sudarymo metu, nei ieškovo kreipimosi į teismą metu“¹³⁷. Teismas šioje byloje išaiškino, kad „kai šalys išreiškia intenciją ginčus spręsti arbitražo teisme, teismas turėtų tokią šalių valią įgyvendinti, net jei kai kurie arbitražinio susitarimo aspektai yra netikslūs, kaip yra nagrinėjamu atveju. Šalių valia turi būti įgyvendinama, jei arbitražinis susitarimas gali būti įvykdomas neteikiant privalumų nė vienos iš šalių teisėms. Taigi, pirma, teismai arbitražinius susitarimus turi aiškinti taikydami *in favores contractus* principą, antra, aiškinant arbitražinį susitarimą pirmenybė turi būti teikiama tokiam aiškinimui, kuris leistų išsaugoti arbitražinio susitarimo efektyvumą (efektyvaus aiškinimo

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymas, *supra note*, 4: 12.

¹³⁵ Dominas, *supra note*, 76: 129.

¹³⁶ Jokubauskas ir kt., *supra note*, 123: 91.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013, žiūrėta 2020 m. balandžio 8 d., <https://www.infolex.lt/tp/729632>.

principas). Pažymėtina, kad šis principas turi būti taikomas konkrečiai įvertinus kiekvienos nagrinėjamos bylos aplinkybes, nes išsamus bylos aplinkybių ištyrimas leidžia nustatyti, kokia buvo šalių valia ir ar yra pagrindas pripažinti arbitražinį susitarimą „patologiniu“ ir jį aiškinti remiantis efektyvaus aiškinimo principu¹³⁸. Iš tokio teismo išaiškinimo galima daryti išvadą, kad pripažįstant arbitražinį susitarimą esant „patologiniu“, teismas privalo nuosekliai ištirti visas su tokia išlyga susijusias aplinkybes, kurios leis nustatyti kokia tikslai buvo šalių valia prieš sudarant tokį arbitražinį susitarimą. Ir nustačius, kad iš esmės šalims nėra skirtumo kokiam arbitražiniame teisme ginčas bus sprendžiamas, kad įrašydami arbitražinę išlygą į sutartį šalių valia buvo apamai kilusi ginčą spręsti ne teisme, o arbitraže, tai tokia „patologija“ išlygoje, kaip neegzistuojančio arbitražinio teismo pavadinimo įrašymas, negali būti pagrindas pripažinti arbitražinį susitarimą niekiniu. Tokios pozicijos laikosi ir Remigijus Jokubauskas, kuris teigia, kad „nustačius, jog arbitražinis susitarimas yra patologinis, tačiau iš jo turinio galima nustatyti, kokia yra šalių valia dėl pasirinkto ginčo sprendimo būdo, kokias konkrečiai arbitražo taisykles šalys turėjo omenyje, toks arbitražinis susitarimas turi būti taikomas. Be to arbitražinis susitarimas negali būti laikomas negaliojančiu vien dėl to, kad iš jo turinio negalima tiksliai nustatyti konkretaus arbitražo teismo, kuriam šalys perdavė spręsti ginčus“¹³⁹.

Taigi, iš to kas buvo išnagrinėta šioje darbo dalyje, darytina išvada, kad arbitražo atveju išlygos įterpimas į sutartį, priešingai nei derybų ir mediacijos atvejais, sukelia tam tikras teises pasekmes šalims. Visų pirma, pripažįstama, kad šalys tuo momentu kai įtraukia išlygą dėl ginčų sprendimo arbitraže, atsisako teismo jurisdikcijos, todėl kilęs ginčas turi būti sprendžiamas arbitražu ir tokia sutartinė nuostata šalims yra privaloma. Antra, deja ne visada šalys laikosi tokios nuostatos ir pažeisdamos ją vis viena kreipiasi į teismą, todėl eliminuojasi sutarties ar iš jos kilusio ginčo konfidencialumo principas. Ir trečia, žvelgiant į teisminę praktiką, yra aišku, kad šalys, sutartyje įsirašydamos „patologinę“ išlygą, akivaizdžiai neskyrė tokios išlygos analizei pakankamo dėmesio ir dėl to gali kilti nepageidautini teisiniai padariniai tokie kaip papildomos išlaidos ar laiko sąnaudos.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013, *supra note*, 137.

¹³⁹Jokubauskas ir kt., *supra note*, 123: 92.

IV. AGS IŠLYGŲ TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE BEI UŽSIENYJE

Analizuojant AGS išlygų įtraukimą į sutartis šiame darbe daugiausia buvo nagrinėjamas Lietuvos teisins reglamentavimas bei teisminė praktika. Siekiant identifikuoti tokių išlygų taikymo ir įgyvendinimo problemas bei pasiūlyti jų išsprendimo būdus, būtina apžvelgti ir užsienio valstybių AGS išlygų taikymo praktiką lyginant ją su Lietuvos praktika.

Šiuolaikiniame pasaulyje, kai vyrauja didžiulė asmenų migracija, įvairiapusio verslo, turinčio tarptautinį elementą, plėtojimas, sutartinių santykių kūrimas, sukelia poreikį valstybėms kurti tokią sistemą, kuri maksimaliai padėtų tiek fiziniams tiek ir juridiniams asmenims tarpusavio, sutartinius santykius išlaikyti kuo labiau pozityvesnius, o kilus ginčui iš sudarytos sutarties, šalys turėtų galimybę patiems pasirinkti kokia, be kreipimosi į teismą, alternatyvi ginčų sprendimo procedūra bus taikoma, kilusiems ginčams spręsti. Ir tokia sistema, daugelyje valstybių, sukuriant nacionalinius teisės aktus, jau yra pripažįstama bei praktikuojama, tačiau vyraujant prieš tai minėtoms priežastims, užtikrinti sklandų AGS būdų veikimą valstybėse, vien tik vietinio teisinio reglamentavimo nepakanka. Todėl valstybės, sudarinėja tarptautinius teisės aktus, kurie padeda valstybėms įgyvendinti AGS būdų įgyvendinimą.

Vienas iš tokių teisės aktų, kurį pasirašė ir jo nuostatas į savo nacionalinę teisę perkėlė net 163 pasaulio valstybės¹⁴⁰ (tarp jų ir Lietuva), tai Jungtinių Tautų konvencija dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo (Niujorkas, 1958 m. birželio 10 d.), dar kitaip vadinama Niujorko konvencija. Įvertinant tai, kad ši konvencija pirmą kartą buvo pasirašyta tik dešimties šalių, o šiai dienai jau yra daugiau nei pusantro šimto pasirašiusių valstybių, galima daryti išvadą, kad šiame dokumente įtvirtintos nuostatos tikrai padeda valstybėms AGS būdų taikymui bei jų įgyvendinimui ne tik nacionaliniu bet ir tarptautiniu mastu. Lietuvoje Niujorko konvencija, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. I – 760, buvo ratifikuota 1995 m. sausio 17 d.¹⁴¹. Šio dokumento apžvalga, nagrinėjant šią temą, yra svarbi tuo, kad jis plačiai yra taikomas tarptautiniu mastu ir be kita ko, jame yra įtvirtintos nuostatos reglamentuojančios arbitražinę išlygą bei susitarimą dėl arbitražo¹⁴².

Kartu su Niujorko konvencija, valstybėse yra taikomas ir Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos 1985 m. birželio 21 d. priimtas UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, bei

¹⁴⁰ New York Arbitration convention, Contracting States - List of Contracting States, žiūrėta 2020 m. balandžio 12 d., <http://www.newyorkconvention.org/list+of+contracting+states>.

¹⁴¹ „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. balandžio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15192?fwid=-fy7rw757g>.

¹⁴² Niujorko konvencijos II skirsnyje įtvirtinta, jog 1. Kiekviena Susitariančioji Valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį šalys įsipareigoja perduoti arbitražui visus ar bet kokius nesutarimus, kurie atsirado ar gali kilti iš teisinių santykių - nesvarbu, sutartiniai ar nesusiję, dėl dalykų kurie gali būti nagrinėjami arbitraže; 2. Sąvoka „rašytinis susitarimas“ apima arbitražinę išlygą sutartyje arba arbitražo susitarimą, pasirašytą šalių arba pateiktą pasikeičiant laiškais ar telegramomis.

su šiuo pavyzdiniu įstatymu susietos Generalinės Asamblėjos rezoliucija 31/98 patvirtintos UNCITRAL arbitražo taisyklės. Šie teisės aktai nustato tik vieno AGS būdo, t y., arbitražinės išlygos ar susitarimo bei visas su arbitražo procesu susijusias taisykles.

Mediacijos ir derybų išlygos į šių teisės aktų reguliavimą tiesiogiai nepapuola. Mediacijos procesą bei nustatytas tokio proceso taisykles reglamentuoja 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“. Siekiant įgyvendinti šią direktyvą Lietuvoje buvo priimtas Mediacijos įstatymas. Derybų išlygos atveju, deja nei tarptautinėje erdvėje nei Lietuvoje nėra jokio teisinio reglamentavimo, tačiau atsižvelgiant į tai, kad mokslinėje doktrinoje yra pripažįstama, jog derybos, taip pat kaip ir mediacija ar arbitražas, yra alternatyvus ginčų sprendimo būdas, šio ginčų sprendimo būdui turėtų būti taikoma teisinės galios analogija.

Taigi apžvelgus tarptautinį teisinį reglamentavimą dėl alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygų sutartyse, toliau įvertinsime tokių išlygų taikymo praktiką skirtingose užsienio valstybėse. Analizuojant užsienio praktiką bus apžvelgtos šios užsienio valstybės, pirma - Australija, kurioje populiariau naudotis ginčų centrų paslaugomis, kurie padeda ginčo šalims administruodami išlygoje numatytą AGS procedūrą, ko Lietuvoje iš esmės nėra. Antra – bus apžvelgta JAV, kaip vienos iš pirmiausių, taikomos AGS būdus, valstybės praktika ir trečia – bus apžvelgta Didžiosios Britanijos teisminė praktika, kurioje teisminis procesas šalims kainuoja daug brangiau nei kitose Europos Sąjungos valstybėse, todėl ginčo šalys šioje valstybėje vis dažniau taiko AGS būdus sprendžiant iš sutarties kilusius ginčus.

4.1. AGS išlygų taikymo praktika Australijoje

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Australijoje yra pripažįstami derybų, taikinimo, arbitražo, bei kiti neteisminiai ginčų sprendimo būdai. Taigi, siekiant skatinti ginčo šalis spręsti kilusius nesutarimus ne teisiniu keliu, joms yra suteikiama galimybė į sutartis įtraukti tokias AGS išlygas kuriomis šalys gali susitarti, kad ginčas bus sprendžiamas:

- a) Mediacijos (tarpininkavimo) būdu;
- b) Taikant taikinimo procedūrą;
- c) Pasitelkiant ekspertą;
- d) Arbitražo būdu.

Ginčui pasiekus teismą, pastarasis privalo patikrinti ar šalių, į sutartis įtrauktos AGS būdų išlygos 1) yra galiojančios; 2) sąžiningai įtrauktos į sutartį ir 3) ar gali būti įvykdytos. Pavyzdžiui,

visi šie kriterijai buvo vertinami Naujojo Pietų Velso Aukščiausiosio teismo 2002 m. liepos 25 d. byloje Nr. SC 50031/02, (*The Heart Research Institute Limited & Anor v Psiron Limited*)¹⁴³.

Ginčo šalys 2000 m. birželio 16 d. sudarė rašytinę sutartį, kuria atsakovas sutiko finansuoti du tyrimų projektus - terapinį projektą („Terapinis projektas“) ir diagnostinį projektą („Diagnostinis projektas“). Atitinkamai, šalys į sutartį įsitraukė ir ginčų sprendimo išlygą nurodydami joje, kad: „Jei kils ginčas dėl šio susitarimo ar jo pažeidimo, nutraukimo, galiojimo ar dalyko arba dėl bet kokio ieškinio delikto, nešališkumo arba pagal bet kurią nacionalinę ar tarptautinę įstatymą ar įstatymą, tai šalys aiškiai sutinka sąžiningai stengtis išspręsti ginčą tarpininkaujant Australijos komercinių ginčų centrui (ACDC) prieš kreipiantis į ekspertus“¹⁴⁴. Minėtoje išlygoje, šalys nusimatė taikyti tokią ginčų sprendimo tvarką;

a) „Šalis, teigianti, kad kilo ginčas, privalo raštu pranešti kitoms ginčo šalims, nurodydama ginčo pobūdį;

b) Gavusios 25.1 punkto c papunktyje nurodytą pranešimą, ginčo šalys per 7 dienas nuo pranešimo gavimo dienos turi išspręsti ginčą;

c) Jei ginčas neišsprendžiamas per 7 dienas ar per kitą laikotarpį, Šalims susitarus, ginčas turi būti perduotas ACDC;

d) Tarpininkavimas turi būti vykdomas laikantis ACDC tarpininkavimo gairių, kuriose nurodomos tvirtintinos procedūros, tarpininko atrankos procesas ir susijusios išlaidos bei nurodomos sąlygos, kurios laikomos įtrauktomis;

e) Jei ginčas neišsprendžiamas per 28 dienas ar per kitą laikotarpį, dėl kurio Šalys susitaria raštu po mediatoriaus paskyrimo, ginčas turi būti perduodamas ekspertų sprendimui (administruoja ACDC), atliekamas pagal kartu su ACDC ekspertų nustatymo gairėmis, kuriose išdėstomos procedūros, kurios turi būti patvirtintos, eksperto atrankos procesas ir susijusios išlaidos bei nurodomos sąlygos, kurios laikomos įtrauktomis;

f) Šalys susitaria pripažinti eksperto išvadą galutiniu ir privalomu. Ekspertas neturi būti tas pats asmuo kaip tarpininkas“¹⁴⁵.

Iš šios alternatyvaus ginčų sprendimo būdo išlygos matome, jog šalys susitarė kilusį ginčą iš sutarties pirma spręsti taikant mediacijos (tarpininkavimo) procedūrą ir tik nepavykus ginčo išspręsti tokiu būdu, bus kreipiamasi į Australijos komercinių ginčų centrą dėl eksperto parinkimo, sutinkant su tuo, jog eksperto priimta išvada šalims bus galutinė ir privaloma. Atkreiptinas dėmesys yra į tai, jog būtent šios sutarties išlygoje, šalys nenusimatė, jog pirma ginčas bus sprendžiamas derybų būdu. Tačiau, iš toliau byloje pateiktų duomenų yra matoma, kad įvykdžius

¹⁴³New South Wales Supreme Court case SC 50031/02, žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d., <https://www.caselaw.nsw.gov.au/decision/549facc3004262463b6b0a3>.

¹⁴⁴ *Ibid*

¹⁴⁵ *Ibid*, 6.

ginčų sprendimo tvarkos a) punktą, šalys bandė derėtis (sprendimo 7 punktą - 2001 m. birželio pabaigoje tarp ieškovų ir atsakovo vyko derybos¹⁴⁶), todėl minėtos tvarkos b) punktas gali būti suprantamas kaip tvarka nurodanti, jog per 7 dienas ginčas turi būti išspręstas derybomis. Todėl, galima teigti, jog nors į išlygą ir nebuvo tiesiogiai įtrauktas AGS būdas – derybos, vis tik šalys, tradiciškai juo pasinaudojo bandydami ginčą išspręsti greičiau. Ir tik nepavykus tokiu būdu išspręsti kilusių nesutarimų, kaip matome iš byloje pateiktų duomenų, šalys, atliko tarpininkavimo procedūrą, o nepavykus ginčo išspręsti mediacijos būdu, buvo kreiptasi ACDC dėl eksperto paskyrimo. Deja atsakovas šiame procese visiškai nedalyvavo, todėl šis ginčas papuolė į teismą, kuriame atsakovas savo atsiliepime į ieškinį iškėlė teismui tokius klausimus: a) ar 18 straipsnio e ir f punktai [taikomi], kad eksperto sprendimas būtų privalomas; b) jei taip, ar tokia nuostata nėra nukreipta prieš viešąją tvarką; c) jei ne, ar sąlygos nėra įgyvendinamos dėl jų neapibrėžtumo; d) ar tais atvejais, kai eksperto sprendimai nėra negaliojantys ir yra vykdytini, galimas konkretus tokių sąlygų įvykdymas. Iš esmės teismas atsakinėdamas į šiuos atsakovo klausimus atkreipė šalių dėmesį, kad „susitarimo 18.1 punkte aiškiai nurodomos procedūros, kurių šalys turi laikytis ginčiuose. 18.1 punkto išlyga - apima privalomą įpareigojimą raštu pranešti kitoms šalims apie kilusį ginčą ir nurodyti ginčo pobūdį; apima „sąžiningumo“ pareigą pirmiausia derėtis ir vėliau bandyti išspręsti ginčą tarpininkaujant ir įpareigoja šalis jog, jei ginčas nebus išspręstas dėl šių procesų, ginčas bus pateiktas ekspertų sprendimui, kuris turi būti vykdomas vadovaujantis ACDC ekspertų nustatymo gairėmis, kuriose nurodomos priimtinos procedūros, bei aiškiai numato, kad šalys susitaria pripažinti eksperto išvadą galutiniu ir privalomu - 18 straipsnio 1 dalies f punktas“¹⁴⁷. Be to teismas dar pažymėjo, jog tokiu susitarimu nėra siekiama panaikinti Teismo jurisdikcijos.

Taip pat šioje byloje teismas paminėjo *Scrutton L J* sprendimą byloje *Metropolitan Tunnel and Public Works Limited prieš London Electric Rail Co* [1926] Ch 371, kuriame buvo teigiama, kad „pagrindinis principas yra tas, jog tos šalys, kurios sudarė sutartį turėtų ją išlaikyti. Ir teisėjas toje byloje padarė tokią išvadą: "Jų bendras ketinimas buvo ginčo atveju taikyti ginčų sprendimo tvarką. Tai yra jų sutartis; ji turėtų būti vykdoma“¹⁴⁸. Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad byloje iškilus informacijai, jog atsakovas iš esmės neginčijo išlygos galiojimo fakto, jis ginčą teisme siekė laimėti aiškindamas, kad nebuvo išlygoje nustatyta eksperto skyrimui aiški procedūra, todėl ji neįvykdytina. Tačiau teismas pažymėjo, jog „Tie, kurie sudaro ginčų sprendimo susitarimus, turi parodyti rimtas priežastis, dėl kurių reikia atsisakyti nuo jų“¹⁴⁹, o dėl to, kad nebuvo nustatyta tinkama eksperto paskyrimo procedūra, išlyga savaime netampa neįvykdytina.

¹⁴⁶ New South Wales Supreme Court case SC 50031/02, *supra note*, 143: 7.

¹⁴⁷ *Ibid*, 11-12.

¹⁴⁸ *Ibid*, 21.

¹⁴⁹ *Ibid*

Taigi šalis stengiasi vykdyti į sutartį įtrauktas Alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygas, nesikreipiant į teismą, o jeigu vis tik kreipiasi į teismą tai iš esmės neginčija tokių išlygų negaliojimo fakto, labiau yra ginčijamas išlygos turinys, bei jos įgyvendinimo galimumas. O iš teismo pastebėjimų, yra visiškai aišku, kad tokių išlygų įgyvendinimas yra šalims privalomas ir teismas sprenddamas ginčą neatsiejamai nuo kitų kriterijų ypatingai daug dėmesio skiria šalių autonomijai susitarti dėl bet kokių sutarties sąlygų. Taigi iš šios pateiktos teisminės praktikos galime teigti, jog Australijoje vyrauja pakankamai pozityvi AGS išlygų taikymo praktika.

Be daugelio cituotų šioje byloje kitų teismų priimtų sprendimų, taip pat buvo paminėti ir tokie Australijos teisės aktai kurie reglamentuoja arbitražo išlygai taikymo bei jos formos reikalavimus. Pavyzdžiui, Komercinis Arbitražo aktas 2010, kurio 7 straipsnyje yra arbitražo susitarimo apibrėžimas ir forma (prilyginta Pavyzdinio įstatymo 7 straipsniui) - „(1) Arbitražo susitarimas yra šalių susitarimas perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kurie kilo ar gali kilti tarp nustatytų teisinių santykių - sutartinių ar nesutartinių; (2) Arbitražo susitarimas gali būti sudarytas kaip arbitražinė išlyga sutartyje arba kaip atskiras susitarimas; (3) Arbitražo susitarimas turi būti rašytinis; (4) Arbitražo susitarimas yra rašytinis, jei jo turinys yra užfiksuotas bet kokia forma, nesvarbu, ar arbitražo susitarimas, ar sutartis buvo sudarytas žodžiu, elgesiu ar kitomis priemonėmis; (5) Reikalavimas, kad arbitražo susitarimas būtų rašytinis, įvykdomas elektroniniu ryšiu, jei jame pateikta informacija yra prieinama, kad būtų galima naudoti vėliau; (6) Šiame skyriuje: „duomenų pranešimas“ - tai informacija, sukurta, išsiųsta, gauta ar saugoma elektroninėmis, magnetinėmis, optinėmis ar panašiomis priemonėmis, įskaitant elektroninį apsikeitimą (EDI), elektroninį paštą, telegramą, teleksą ar telekopiją, bet tuo neapsiribojant. Elektroninis ryšys - bet koks bendravimas, kurį šalis perduoda duomenų pranešimais; (7) Be to, arbitražo susitarimas yra rašytinis, jei jis įtrauktas į pasikeitimą ieškiniu ir gynybos pareiškimais, kuriuose viena šalis tvirtina, kad susitarimas egzistuoja, o kita nepaneigia; (8) Sutartyje esanti nuoroda į bet kurį dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, yra rašytinis arbitražo susitarimas, su sąlyga, kad nuoroda daro tokią nuostatą sutarties dalimi“¹⁵⁰. Be šio, Komercinio arbitražo akto nuostatų, arbitražinio susitarimo apibrėžimą bei rašytinės formos reikalavimą, taip pat galima aptikti ir 1973 m. Elizabethae II Reginae Arbitražo akto 3 punkte - „arbitražo susitarimas - šalių pasirašytas rašytinis susitarimas arba šalių pasikeitimas laiškais ar telegramomis, pagal kurį ar pagal kurį straipsnį šalis įsipareigoja pateikti arbitražui (nepriklausomai nuo to, ar arbitras yra įvardytas arba nurodytas susitarime ar sąlygoje) visi arba bet kokie esami ar būsimi nesutarimai tarp jų“¹⁵¹. Taigi iš šių teisės aktų matome, kad arbitražiniam susitarimui Australijoje, yra taikomas

¹⁵⁰Commercial Arbitration Act 2010 No 6, 7, Definition and form of arbitration agreement(cf Model Law Art 7), žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., <https://www.legislation.nsw.gov.au/#/view/act/2010/61/part2/sec7>

¹⁵¹1973 m. Elizabethae II Reginae Arbitration act No. 36, žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d., <https://www.legislation.nsw.gov.au/acts/1973-36.pdf>.

rašytinės formos reikalavimas, o toks susitarimas, kaip ir Lietuvoje gali būti dviejų rūšių, kaip atskira sutartis ir kaip išlyga sutartyje. Be to, pagal teismų praktikos vertinamus kriterijus, galima įžvelgti, jog AGS išlygoms Australijoje taip pat yra taikomi bendrieji sutarčių teisės reikalavimai t. y., šalių savanoriškumas, sąžiningumas bei sutarčių sudarymo laisvės principas.

Būtent dėl mediacijos išlygos, Australijos teisės aktai tiesiogiai jokiais teisės aktais nereguliuoja. Šioje šalyje oficialiai Mediacijos aktu 1997¹⁵² yra sureguliuotas tik pats mediatorių paskyrimas, registravimas į mediatorių sąrašą ir visa kita su paties mediatoriaus profesijos įforminimo procedūra. Tačiau kiekviena institucija, kuri teikia mediacijos paslaugas dažniausiai turi nusistačiusi tam tikras pavyzdines išlygų formuluotes ir yra nusistačiusios taisykles, kuriomis vadovaujantis, ta institucija atliks mediacijos procedūrą. Pavyzdžiui, Australijos tarptautinio arbitražo centras yra nusistatęs tokią pavyzdinę mediacijos išlygą: Kilus ar kilšančiam ginčui iš šios sutarties ar susijusio su ja, šalys norės draugiškai išspręsti tą ginčą tarpininkaujant, tarpininkavimas vyks pagal ACICA tarpininkavimo taisykles. Tarpininkavimas vyks Sidnėjuje, Australijoje [arba kitame pasirinktame mieste], ir jį administruos Australijos tarptautinio komercinio arbitražo centras (ACICA)¹⁵³. Atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad įstaigos nurodančias pavyzdinių išlygų turinį jose nurodo, jog bet koks kilęs nesutarimas iš sutarties bus sprendžiamas būtent tos įstaigos nustatytais taisyklėmis. Taigi akivaizdu, jog šalys turi pasirinkimo laisvę kokią įstaigą ir kokiomis taisyklėmis jos norės spręsti savo kilusį ginčą. Be to, toks išsamus išlygų turinys, sudaro galimybę ateityje, kilus ginčui, šalims lengviau spręsti ginčą, nes nebereikia nusistatinėti kur kreiptis, dėl mediatoriaus paskyrimo, kaip bus atliekama visa procedūra ir t. t. Už ginčo šalis atlieka visus šiuos formalumus, šalių išlygoje įrašyta institucija. Deja Lietuvoje dažniausiai išlygoms nėra skiriama tiek daug laiko ir retai kada šalys pasirenka pavyzdines išlygų formuluotes nusistatydamos kur būtent toks ginčas bus sprendžiamas.

4.2. AGS išlygų taikymo praktika JAV

Panašiai kaip ir Australijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat yra svarbus alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygų turinys, forma bei galiojimo aspektas. Analizuojant Jungtinių valstijų Kalifornijos pietų rajono Apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 23 d. bylą Nr. 16cv912-WQH-RBB - *Heston v. GB Capital Holdings, LLC*¹⁵⁴ buvo pastebėta, kad taip pat kaip ir Lietuvoje teismas neturi įrankių kaip priversti šalis įvykdyti mediacijos procedūrą. Todėl

¹⁵² Mediation Act 1997 (repealed), žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d., <https://jade.io/?a=outline&id=403313>.

¹⁵³ ACICA Mediation rules, žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d.,

https://acica.org.au/wp-content/uploads/Rules/Mediation_Rules_2007/ACICA-Mediation-Rules-2007.pdf.

¹⁵⁴ United States District Court Southern District of California aug, Case No. 16cv912-WQH-RBB (S.D. Cal. Aug. 23, 2016), žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d., <https://casetext.com/case/heston-v-gb-capital-holdings-llc>.

pagrinde šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl šalių įpareigojimo įvykdyti sutartyje įrašytą išlygą t. y., kreiptis į arbitražą, o ne pateikti bylą teismui, ginčo nagrinėjimui iš esmės.

Taigi, minėtoje byloje, ginčas kilo tarp Jeffrey G. Hestono (ieškovas) ir GB Capital Holdings, LLC (atsakovas). Šalys į Jūreivystės sutartį dėl privataus švartavimosi įsitraukė alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygą kurioje nurodė:

„Jei dėl šio Susitarimo ar bet koku būdu kyla pretenzijų, kurios nėra išspręstos derybomis, šalys susitaria, kad prieš pradėdamos teisminį ginčą jos pirmiausia, prieš pradėdant bylinėjimąsi, ginčą spręs mediacijos būdu San Diege. . . . Šios dalies tikslas yra reikalauti mediacijos tik dėl tokių pretenzijų, kurias savininkas (-ai) gali pareikšti prieš SDMC, arba su pretenzijomis, kurias SDMC gali pareikšti prieš savininką (-us), o ne su reikalavimais, kuriuos SDMC gali pareikšti prieš laivą. Jei mediacija bus nesėkminga, šalys pateiks mediacijoje sprendžiamą ginčą (-us), kad būtų priimtas sprendimas, įpareigojančiam arbitražui, kurį atliks arbitras atstovavęs mediacijos procese kaip mediatorius. Tokiame arbitraže, arbitras nustatys „vyraujančią šalį“, kuri turės teisę susigrąžinti pagrįstus advokato honorarus ir išlaidas“¹⁵⁵.

Taigi iš šios šalių sutartyje įtvirtintos išlygos matome šalims įpareigojimą, kilus ginčui panaudoti netgi tris alternatyvių ginčų sprendimo būdus t. y., derybas, mediaciją ir arbitražą. Tačiau ieškovas (Jeffrey G. Hestonas) 2016 m. pateikė teismui ieškinį dėl su atsakovu (GB Capital Holdings, LLC) kilusio ginčo, neįvykdęs sutartyje įtvirtintos išlygos reikalavimų pirma kreiptis į mediatorių, o po to, nepavykus išspręsti ginčo su mediatoriaus pagalba, įvykdyti arbitražo procedūrą. Atsakovas savo atsiliepime į ieškinį pateikė pasiūlymą dėl priverstinio arbitražo.

Teismas išnagrinėjęs išlygos turinį bei tokios išlygos privalomumo kriterijus, nustatė, kad šalys arbitražinę išlygą sutartyje įrašė aiškiai ir plačiai apimant bet kokius nesutarimus kilsiančius iš sutarties. Be kita ko, sutartyje šalys įsirašė ne tik pačią išlygą dėl ginčų sprendimo būdo, bet nusimatė ir mediacijos bei arbitražo išsamias procedūrų vykdymo taisykles. Teismas pažymėjo, jog nagrinėjant bylą, paaiškėjus, kad arbitražo išlyga egzistuoja, ji yra veikianti ir nėra paneigta kitos ginčo šalies, o šiuo atveju atsakovui pasiūlius taikyti priverstinį arbitražą ieškovas nepateikė tam jokių prieštaravimų, tesimo jurisdikcija palieka tik dėl arbitražinės išlygos taikymo klausymo, o ne dėl visos ginčo esmės išnagrinėjimo. Taip pat įvertinus ir tai, kad išlygoje buvo įtrauktas ir mediacijos procedūros taikymo pirmumas prieš arbitražą, teismas atsižvelgdamas į Jungtinių valstijų Kalifornijos pietų rajono Apylinkės teismo 2015 m. balandžio 17 d. bylą Nr. 14cv2483 BTM(BGS) *Trujillo v. Gomez*¹⁵⁶, pasisakė, kad neturi įrankių ir negali priversti šalių taikyti

¹⁵⁵ United States District Court Southern District of California aug, Case No. 16cv912-WQH-RBB (S.D. Cal. Aug. 23, 2016), *supra note*, 154.

¹⁵⁶ United States District Court Southern District of California aug, Case No. 14cv2483 BTM(BGS) (S.D. Cal. apr. 17, 2015). Šioje byloje, teismas nustatė, jog „šalis norint priversti tarpininkauti, negalima remtis privalomomis FAA priemonėmis, o kadangi tarpininkavimo proceso tikslas nėra jokių būdu priimti ar išspręsti bylą, tai nėra, arbitražas

mediacijos prieš kreipiantis į arbitražą, nes mediacijos proceso reglamentavimas neįeina į Federalinio arbitražo įstatymo nuostatas (FAA). FAA 2 skyriuje yra įtvirtintas sutarčių dėl arbitražo galiojimas, neatšaukimas ir vykdymas t. y., - „*Bet kurio jūrinio sandorio ar sutarties rašytinė nuostata, įrodanti sandorį, susijusį su komercija, arbitražo tvarka išspręsti po to kilusį ginčą, atsirandantį dėl tokios sutarties ar sandorio, arba atsisakymą vykdyti visą ar bet kurią jo dalį, arba rašytinį susitarimą pateikti arbitražui esamą ginčą, atsirandanti dėl tokios sutarties, sandorio ar atsisakymo, yra teisėta, neatšaukiama ir vykdytina, išskyrus tuos atvejus, kai įstatymai numato kitką arba atsiranda nešališkas pagrindas atšaukti bet kurią sutartį*“¹⁵⁷.

Tačiau svarbu yra ir tai, kad šioje byloje šalis, „siekianti priversti tarpininkauti, pateikė savo pasiūlymą tik remiantis Federaliniu arbitražo įstatymu, o teismas nusprendė kad įsakyti šalims tarpininkauti pagal FAA nebuvo galima, nes tarpininkavimas tame įstatyme nėra numatytas“¹⁵⁸. Verta paminėti tai, kad Lietuvoje šiuo atveju teismas galėtų įsakyti šalims įvykdyti sutarties išlygoje mediacijos procedūrą, nes toks įpareigojimas yra nustatytas mediacijos įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje. Be kita ko, dar be šio, mediacijos įstatymo, teismas galėtų vadovautis ir bendromis sutarčių teisei taikomomis nuostatomis. Apie bendrąsias sutarčių teisei taikomas nuostatas šioje byloje JAV teismas taip pat buvo pažymėjęs tai, „kad teismams gali būti ir kitų būdų, kaip įgyvendinti tarpininkavimo sutarties sąlygas“¹⁵⁹. Pavyzdžiui, „jie gali būti specialiai vykdomi pagal sutartį ar pagal kitus įstatymus“¹⁶⁰. Minėtoje byloje teismas negalėjo įpareigoti šalis taikyti mediacijos procedūrą, nusimatytą sutarties ginčų sprendimo išlygoje, tik dėl to, kad viena iš šalių pateikė siūlymą tai atlikti, remiantis FAA reglamentavimu, kuris nereglementuoja tarpininkavimo procedūros. Nors kaip jau buvo minėta, teismai turi galią, savo nuožiūra leisti arba įpareigoti šalis įgyvendinti išlygoje numatytą mediacijos procedūrą remiantis bendrosiomis teisės nuostatomis, taikomomis sutartiniams santykiams, teismas šioje byloje tokia galia nepasinaudojo.

Taip pat atkreiptinas dėmesys yra ir į tai, kad JAV, kilus ginčui dėl arbitražinių išlygų sutartyse, šios šalies teismai yra pasisakę, jog išnagrinėjęs ir tenkinęs, vienos iš šalių, pasiūlymą dėl arbitražo privertimo, teismas gali tik atmesti gautą teisme ieškinį, o ne sustabdyti jį, tam laikotarpiui kol bus išnagrinėti visi šalių reikalavimai arbitraže. Tačiau vėliau, 2019 metais, Aukščiausiasis teismas išaiškino, jog sprendžiant dėl ginčų sprendimo galimumo arbitraže,

“FAA prasme“, todėl FAA teisės gynimo priemonės, įskaitant pasiūlymą priversti, nėra tinkamos“, žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d., <https://casetext.com/case/trujillo-v-gomez>.

¹⁵⁷ The Federal Arbitration Act (USA), žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d., <https://sccinstitute.com/media/37104/the-federal-arbitration-act-usa.pdf>.

¹⁵⁸ American Bar Association, „Can Courts Enforce Contractual Mediation Provisions?“, practice points (straipsnis, 2016 m.), žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d., https://www.americanbar.org/groups/litigation/committees/alternative-dispute-resolution/practice/2016/can-courts-enforce-contractual-mediation-provisions/?fbclid=IwAR0MA5jfcUSaFYwLq8B_b-r5pESeSH5_SXlxd9JiImlnflSjhCABG2158.

¹⁵⁹ *Ibid*

¹⁶⁰ *Ibid*

„teismai turėtų išsiaiškinti, ar ginčai nepriskiriami arbitražui pagal FAA, net jei šalys susitarė, kad arbitrai turėtų spręsti visus arbitražo klausimus“¹⁶¹. Minėtas teismas taip pat nustatė, kad teismo įgaliojimai priversti arbitražą netaikomi visoms sutartims „nesvarbu, kaip pabrėžtinai jie gali pareikšti pirmenybę arbitražui“, jei jos nėra įtrauktos į arbitražą pagal FAA¹⁶². Taigi akivaizdu, kad vertinant arbitražinės išlygos į sutartį įgyvendinimo kriterijus dėl jos įgyvendinimo, nuo 2019 m. JAV teismams yra taikomas privalomumas išsiaiškinti ne tik tokių išlygų sutartyje buvimo, sąžiningumo bei šalių valios išraiškos, įrašant išlygą, buvimą, bet ir privalomumas nustatyti ar apskritai pagal FAA kilęs ginčas gali būti arbitražo dalyku.

Apibendrinus išanalizuotą JAV alternatyvių ginčo sprendimų būdų išlygų sutartyse taikymo praktiką, galima daryti išvadą, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose šalys sudarinėdamos sutartis tikrai daug dėmesio skiria ateityje kilsiantiems ginčo sprendimams iš sutarties. Išlygoms yra taikoma rašytinė forma ir jos dažniausiai yra pakankamai plačiai ir išsamiai aprašomos, netgi nusistatant atskiras taisykles. Todėl teismai dažniausiai pripažįsta, kad išlygos į sutartį yra įtrauktos sąžiningai, esant šalių valiai, taigi jos yra galiojančios ir vykdytinos. Taip pat įdomu yra tai, jog teismai gavę bylą neanalizuoja ginčo esmės, o pirma išsiaiškina, ar įrašyta į sutartį išlyga yra galiojanti ir vykdytina. Pripažinus pastaruosius faktus, ieškinys yra paliekamas nenagrinėtu, o šalys siunčiamos įgyvendinti AGS procedūras. Deja apie derybas iš viso nieko teismai nepasisako. Šiam alternatyvių ginčų sprendimo būdai, kaip ir Lietuvoje, nėra jokio teisinio reglamentavimo, todėl ginčo šalims ir šios procedūros įpareigojimo klausimas teisme negali būti keliamas. Tačiau gerai yra tai, jog pačios šalys, tradiciškai šį ginčų sprendimo būdą įtraukia į išlygas, todėl teiginys, jog darybos kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas JAV yra įgyvendinamas, klaidingas nebus. Mediacijos numatyta išlygoje procedūra, deja taip pat ne visada yra įgyvendinama ir kaip matome iš pateiktos teismų praktikos, teismai dėl įpareigojimo atlikti šalims nusimatyta išlygoje mediacijos procedūrą, pasisako skirtingai ir taiko skirtingą praktiką. Tikriausiai, kaip ir daugelyje kitų valstybių, labiausiai iš šių alternatyvių ginčo sprendimo būdų JAV reglamentuojamas yra arbitražas. Todėl šis ginčų sprendimo institutas Jungtinėse Amerikos valstijose yra įgyvendinamas dažniausiai.

4.3. AGS išlygų taikymo praktika Jungtinėje Karalystėje

Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje) teisinis reglamentavimas bei teismų praktika, dėl AGS būdų, būtent dėl derybų bei mediacijos būdų, įrašytų išlygų sutartyse, skiriasi nuo prieš tai aptartų valstybių. Pavyzdžiui, kai teisme yra sprendžiamas klausimas dėl minėtų alternatyvių ginčo

¹⁶¹ Akin Gump Strauss Hauer & Feld LLP, „*Courts Should Decide Whether Federal Arbitration Act Applies, Even if Arbitration Agreement Delegates Such Questions to Arbitrator*“ (straipsnis 2019 m.), žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d., <https://www.akingump.com/en/news-insights/courts-should-decide-whether-federal-arbitration-act-applies.html>.

¹⁶² *Ibid*

sprendimo išlygų sutartyse galiojimo bei tokios išlygos įgyvendinimo privalomumo, teismui patvirtinus tokios išlygos buvimą, gauta byla Jungtinės Karalystės teisme, tol kol šalių sutarti ginčų sprendimo būdai nebus įgyvendinti, yra sustabdoma, o JAV tokios bylos, minėtoje situacijoje yra paliekamos nenagrinėtomis. Arbitražo išlygos atveju, abiejose valstybėse, yra vienodai, ieškinys dėl ginčo nagrinėjimo iš esmės yra nepriimamas. Be to Anglijos teismai gana intensyviai siekia alternatyvių ginčo sprendimo būdų aktyvesnio taikymo ir įgyvendinimo, ypač tokiuose atvejuose kai šalys nusimato ginčą spręsti AGS būdu įtraukdamos tai į sutartis kaip išlygą.

Kaip antai Anglijos ir Velso aukščiausiojo teismo 2019 m. rugpjūčio 16 d. byloje Nr. HT-2019-000137, kilus ginčui tarp: Ohpen Operations UK Ltd (ieškovas) v Invesco Fund Managers Ltd (atsakovas), teisme buvo nagrinėjamas klausimas, „ar ieškinys buvo pateiktas nesilaikant sutartyje numatytos pakopinės ginčų sprendimo tvarkos, ir, jei taip, ar šį procesą reikėtų sustabdyti, kol ginčas bus perduotas mediacijai“¹⁶³. Siekiant išspręsti iškeltą klausimą, teismas vertino tokias faktines aplinkybes: 1) išlygos, dėl ginčų sprendimo procedūrų, buvimą, 2) kokie ginčai ir kokia apimtimi gali būti sprendžiami remiantis šalių nusistatyta procedūra išlygoje, 3) ar buvo laikytasi visų išlygoje nusimatytų ginčų sprendimo būdų procedūrų. Taigi teismas nuosekliai išnagrinėjo kokios būtent išlygos dėl alternatyvių ginčų sprendimo būdų buvo įtrauktos į sutartį t. y., kokių procedūrų taikymą, siekiant išspręsti galimai kilusį ginčą, šalys nusimatė išlygoje. Ir nustatė, kad sutarties 11.1.1 šalys nusimatė visus ginčus spręsti derybų būdu ir tik nepavykus pasiekti taikaus susitarimo tokiu būdu, šalys perduos ginčą spręsti savo vadovams. 11.1.2 sutarties punktas nurodo, kad ir nurodytiems asmenims nepavykus išspręsti kilusių nesutarimų, ginčas turės būti išsiųstas atitinkamai Kliento ir Ohpeno vykdomiesiems komitetams. O jeigu ir pastarajame ginčas neišsprendžiamas, jis perduodamas spręsti mediacijai, pagal šiuo metu galiojančią Ginčų sprendimo centro (CEDR) pavyzdinę tarpininkavimo procedūrą. Vis tik šalims nepavykus išspręsti ginčo ir tarpininkaujant, bet kuri Šalis gali pradėti teismo procesą perduodant išimtinai Anglijos teismų jurisdikcijai¹⁶⁴. Taigi, iš šių išlygų yra matoma, kad šalys susitarė visus, o ne dalį, savo ginčus spręsti AGS būdu. Ir pakankamai plačiai, žingsnis po žingsnio, aprašė visą procedūrą kaip tai turėtų vykti.

Teismas pažymėjo, jog neužtenka šalims „vien tik įsipareigojimo derėtis dėl sutarties ar taikos susitarimo, kaip ir susitarime, kuriuo siekiama išspręsti ginčą draugiškai. Tačiau išlygoje buvo apibrėžtos priemonės, kuriomis toks bandymas turėtų būti atliekamas, būtent, „taikant [AGS] procedūrą, kurią šalims rekomendavo [CEDR]“. Todėl šis įsipareigojimas gali būti vertinamas kaip reikalavimas ne tik sąžiningai bandyti išspręsti ginčą, bet ir šalių dalyvavimas procedūroje,

¹⁶³ England and Wales High court decision, 2019 m. august 16., case No.HT-2019-000137 Ohpen Operations UK Ltd v Invesco Fund Managers Ltd, žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d., <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/TCC/2019/2246.html>.

¹⁶⁴ *Ibid*

kurią rekomenduos CEDR. Pasinaudojimas CEDR ir dalyvavimas jos rekomenduojamoje procedūroje, teismo nuomone, yra pakankamas tikrumas, kad teismas galėtų įsitikinti, ar jų buvo laikomasi¹⁶⁵. Taip pat teismas pateikė savo nuomonę, kad „AGS išlyga turi atitikti bent tris reikalavimus: Pirma, procesas turi būti pakankamai tikras, bet kuris ginčo nagrinėjimo etapas galėtų būti tęsiamas. Antra, taip pat turėtų būti apibrėžti administraciniai procesai, skirti šaliai išspręsti ginčą, ir trečia, turėtų būti išdėstytas procesas arba bent jau proceso modelis, kad detalumas būtų aiškus“¹⁶⁶. Šioje byloje teismas konstatavo, kad išlygos atitinka visus jo paminėtus kriterijus, o vyraujant aiškiai ir tvirtai politikai, „kuria siekiama užtikrinti alternatyvių ginčų sprendimo nuostatų įgyvendinimą ir skatinti šalis bandyti išspręsti ginčus prieš pradėdant bylinėjimąsi, esant sutartyje galiojančiai priemonei galimiems šalių ginčams išspręsti, šalims paprastai reikės vadovautis šia technika, o teismas neleis pareikšti ieškinio, pažeidžiant tokį susitarimą“¹⁶⁷. Todėl teismas šią bylą sustabdė iki tol, kol bus įgyvendinta AGS išlyga atliekant mediacijos procedūrą.

Šios bylos išskirtinumas, nuo anksčiau, kitų valstybių, aptartų bylų, yra tas, jog šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl mediacijos proceso taikymo privalomumo t. y., teismas sprendė ne dėl privalomo arbitražo procedūros atlikimo, o dėl kitos, mažiau teisiškai reglamentuotos procedūros privalomo taikymo. Tai reiškia, kad Jungtinėje Karalystėje AGS būdų reikšmė nėra atskiriama į atskirų procedūrų vienetus. Tokia teismo praktika parodo, kad teismas iš esmės nežiūri kokia AGS būdų procedūra buvo surašyta išlygoje. Teismui yra svarbus teisingumo įvykdymas ir bendras sutarčių laisvės principų laikymasis. Sutarties šalys, nusistatė, kad ginčus spręstų taikant kitas, ne teismo procedūras ir esant tokiai išlygai išsamiai ir aiškiai, šalys privalo ją vykdyti, todėl ieškinyms privalo būti sustabdomas, o byla nenagrinėjama iki tol, kol bus išnaudotos visos išlygoje numatytos AGS būdų procedūros.

Atsižvelgiant į tai, kad šiame teismo sprendime teismas nieko nepasisakė apie AGS išlygos formai keliančius reikalavimus, mano nuomone būtina apžvelgti ir AGS išlygų taikymą reglamentuojančius Anglijos teisės aktus. Vienas iš tokių teisės aktų yra Arbitration Act 1996 (Arbitražo įstatymas), kurio 5 straipsnyje yra įtvirtintas reikalavimas, kad – arbitražinė išlyga, susitarimas turi būti rašytinės formos¹⁶⁸ ir tik rašytinės formos laikymasis užtikrins tokios išlygos įgyvendinimą. Be kita ko, to paties įstatymo 86 straipsnio 3 dalis pateikia ne tiesioginį įstatymo leidėjo pageidavimą, kad be arbitražo procedūros būtų taikomi ir kiti AGS būdai t. y., šioje straipsnio dalyje yra nurodyta, jog teismas gali sustabdyti teisminį procesą, jeigu nustato, kad

¹⁶⁵ England and Wales High court decision, 2019 m. august 16., case No.HT-2019-000137 Ohpen Operations UK Ltd v Invesco Fund Managers Ltd, *supra note*, 163.

¹⁶⁶ *Ibid*

¹⁶⁷ *Ibid*, 58.

¹⁶⁸UK Arbitration Act 1996, 5 str. žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d., <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>.

arbitražinis susitarimas yra negaliojantis arba jo įvykdyti negalima arba yra „kitų prižasčių nereikalauti iš šalių laikytis arbitražo susitarimo t. y. prieš pradėdant arbitražą šalys neišnaudojo kitas ginčų sprendimo procedūras¹⁶⁹. O tai, jog alternatyvios ginčo sprendimo procedūros taikymą šalys turėtų apsvaustyti, nes ji yra tinkamesnė nei bylinėjimasis, ir ją taikyti, nes teisme gali pareikalauti įrodymų, jog buvo svarstomos alternatyvios ginčo sprendimo priemonės, yra įtvirtinta ir ikiteisminiame protokole - „Išankstinio ieškinio dėl žalos atlyginimo, susijusio su komercinės nuosavybės fizine būkle nutraukiant rentą“¹⁷⁰. Be to atkreiptinas dėmesys yra ir į tai, kad Anglijoje „teismai laikosi nuomonės, jog bylinėjimasis turėtų būti kraštutinė priemonė ir kad ieškiniai neturėtų būti teikiami per anksti, kai vis dar aktyviai ieškoma taikos sutarties“¹⁷¹.

Taigi, apibendrinant tai kas buvo išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Jungtinėje Karalystėje alternatyvių ginčo sprendimo būdų išlygos yra ne tik pripažįstamos kaip taikus ginčo sprendimo būdas ne teismo tvarka, bet ir skatinamos teismų. Teismai stengiasi, kad ginčo šalys laikytųsi bendrų sutarčių teisei taikomų principų ir įrašytą AGS būdo procedūrą išlygoje atliktų nesikreipiant į teismą, taip užtikrinant AGS būdų išlygų sutartyse instituto veikimą.

4.4. AGS išlygų taikymo praktika Lietuvoje

Lietuvoje, kaip jau buvo anksčiau minėta šiame magistriniame darbe, alternatyvių ginčo sprendimo būdų taikymas yra atsiradęs palyginus su kitomis valstybėmis dar visai neseniai, todėl natūralu, kad ir AGS būdų išlygų įrašymas į sutartis dar nėra toks dažnas reiškinys. Mūsų nuomone taip yra todėl, kad šalys sudarinėdamos sutartis nežino apie kitokius, ne teisinius ginčo sprendimo būdus. Tačiau siekiant išsamiau išsiaiškinti kokių AGS būdų išlygos dažniausiai yra įtraukiamos į sutartis ir kokia Lietuvoj praktika vyrauja tokių išlygų įgyvendinimo, apžvelgsime trumpai teismų praktiką bei kai kuriuos šią sritį reglamentuojančius teisės aktus, bei palyginsime Lietuvoje išlygų taikymo praktiką su anksčiau aptartomis valstybėmis nustatant jų įgyvendinimo problematiką.

Teismų praktikoje pripažįstama, jog tam, kad alternatyvių ginčo sprendimų būdų išlyga būtų pripažįstama kaip sudaryta, galiojanti ir vykdytina, tokia išlyga turi atitikti teisės doktrinoje nustatytus reikalavimus. T. y., AGS išlyga turi atitikti turinio ir formos reikalavimus. Pagrindinis AGS išlygų turinio reikalavimas – išlygoje turi būti išreikšta laisva šalių valia, jog ateityje kiliančius ginčus iš sutarties šalys iš pradžių spręstų taikant ne teisminę procedūrą, o kitu,

¹⁶⁹UK Arbitration Act 1996, *supra note*, 168: 86.

¹⁷⁰ Pre-Action Protocol for Claims for Damages in Relation to the Physical State of Commercial Property at Termination of a Tenancy, section 8 Alternative Dispute Resolution, žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d., <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/pre-action-protocol-for-claims-for-damages-in-relation-to-the-physical-state-of-commercial-property-at-termination-of-a-tenancy-the-dilapidations-protocol#IDA3I4GC>.

¹⁷¹ *Ibid*

alternatyviu ginčų sprendimų būdu. Ne ką mažiau reikšmingas ir kitas AGS išlygai taikomas, formos reikalavimas, taip pat teismų yra visada vertinamas.

Vertinant išlygos turinio reikalavimui taikomus kriterijus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2020 m. kovo 20 d. civilinėje byloje Nr. e3K-3-81-421/2020 pasisakė, kad - „arbitražas yra visuotinai pripažintas alternatyvus ginčų sprendimo būdas kuris yra lygiavertis ginčų sprendimui nacionaliniuose teismuose. Šios alternatyvios jurisdikcijos pagrindas yra šalių laisva valia sudarytas susitarimas perduoti konkrečius ginčus nagrinėti arbitražo teismui“¹⁷². Teismo išaiškinimu, tai, kad šalys susitaria savo ginčą spręsti ne teisiniu būdu, o arbitražu, tai yra pripažįstama, kad šalys atsisako teismo jurisdikcijos. „Taigi arbitražo jurisdikcija pagrįsta šalių dispozityvumo ir sutarčių privalomumo principais“¹⁷³. Be kita ko, jeigu arbitražinis susitarimas yra galiojantis tai ir jo įgyvendinimas šalims yra privalomas. O paaiškėjus esant galiojančiai arbitražinei išlygai, teismas privalo bylą arba palikti nenagrinėtą arba iš viso nepriimti ieškinio. Šioje byloje, buvo nustatyta, kad šalys rangos „sutarties 21.2 punkte įtvirtino išlygą, jog jeigu ginčų, nesutarimų ar reikalavimų nepavyktų išspręsti derybomis per 30 dienų, tai kiekvienas ginčas, kylantis iš šios sutarties ar su ja susijęs, galutinai sprendžiamas Vilniaus komercinio arbitražo teisme pagal Arbitražo procedūros reglamentą. Jei turtinio ginčo suma neviršija 10 000 Eur, šalys ginčą sprendžia Lietuvos Respublikos teisme“¹⁷⁴. Šalims nusimačius ginčą spręsti arbitraže, bylai pasiekus teismą ir buvo keliamas prieštaravimas, vienos iš šalių, argumentuojat tuo, kad šalys privalo kreiptis į arbitražą, o ne į teismą, nes suma dėl kurios yra ginčijamasi viršija 10 000 Eur. išlygoje nustatytą limitą. Tačiau paaiškėjo, jog šio ginčo eigoje, šalys jau buvo kreipusios į teismą anksčiau dėl taikos sutarties patvirtinimo, todėl tokį veiksma Lietuvos Aukščiausiasis teismas pripažino, kaip konkludentinių veiksmų buvimą atsisakant arbitražinės išlygos ir bylą gražino pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš esmės. Taigi išnagrinėjus šioje byloje teismo išaiškinimą, matome, kad teismui yra svarbus šalių valios buvimas ne tik susitariant dėl ginčo sprendimo būdo, bet ir atsisakant jo ir ne būtinai rašytiniu būdu, o kaip šiuo atveju konkludentiniais veiksmais, o tai reiškia, kad arbitražinės išlygos negaliojimui nėra taikomas rašytinės formos buvimas reikalavimas.

Dėl arbitražinės išlygos sudarymo, galiojimo ir vykdymo kriterijų Lietuvoje, be teismų išaiškinimų, yra ir pakankamai išsamus ir aiškus teisinis reglamentavimas. Tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau šiame magistriniame darbe, dėl derybų išlygų įtraukiamų į sutartis tokio reglamentavimo iš esmės nėra, o mediacijos išlygų atveju teisinis reglamentavimas yra nepakankamas, kad tokiai išlygai įgyvendinimas būtų užtikrintas. Šie du institutai gali būti

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-81-421/2020, žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d., <https://www.infolex.lt/tp/1863796>.

¹⁷³ *Ibid*

¹⁷⁴ *Ibid*, 28.

įgyvendinami tik remiantis bendrosiomis sutarčių taikymui teisės normomis. Kaip antai minėtoje Anglijos byloje, teismai nurodė, kad yra teismams suteikta diskrecijos laisvė, gautą bylą teisme sustabdyti iki tol, kol ginčo šalys įgyvendins sutartyje nusimatytą mediacijos procedūrą ir teismai tokia savo diskrecija naudojasi. Apžvelgiant Lietuvos teismų praktiką, nerasime nei vienos bylos kurioje tiesiogiai būtų vertinamas derybų ar mediacijos išlygos galiojimas ar taikymo privalomumas, o juo labiau byla būtų arba nepriimama teisme arba palikta nenagrinėta. Taigi, galime teigti, kad nors nei derybų nei mediacijos atveju nėra tiesiogiai taikomų teisiniu reglamentavimu nustatytų įrankių, padedančių šių išlygų įgyvendinimui, taip kaip arbitražo išlygos atveju priešingai, toks reglamentavimas yra, Lietuvos teismai, nors ir turi tokią diskreciją, bet netaiko bendrosios sutarčių teisei taikytinos praktikos būtent šių dviejų alternatyvių ginčų sprendimo būdų įgyvendinimui. Todėl šių dviejų AGS būdų išlygos dažniausiai, nesant bent vienos iš šalių norui, lieka neįgyvendinamos. Be to svarbu yra ir tai, kad šalims jų neįgyvendinus nėra taikoma jokia teisinė pasekmė, o tai reiškia, kad privalomumo principas, dėl tokių išlygų, lieka negaliojantis. Ir nesvarbu, jeigu šalys į išlygą buvo įsirašę žodį „privalo“.

Taip pat verta paminėti ir tai, kad Anglijoje, kilus ginčui iš tokios sutarties, kurioje buvo įrašyta išlyga dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, kai bent viena šalis kreipiasi į teismą, iš dalies konfidencialumo principas išlieka. Šioje šalyje, minėtomis aplinkybėmis, teismas nagrinėja ne pačios bylos ir ginčo esmę, o tik išlygos buvimą sutartyje ir jos įgyvendinimo kriterijus. O nustatęs, kad tokia išlyga turi būti įgyvendinta, nesvarbu ar tai mediacija ar arbitražas, bylą sustabdo ir šalis įpareigoja atlikti nusistatytą išlygoje procedūrą. Atsižvelgiant į tai, kad teismai bei jų sprendimai yra vieši, o sprendžiant klausimą dėl AGS išlygų, yra matoma iš teismo sprendimo, kad šiame dokumente yra apsiribojama tik ta informacija, kuri yra reikšminga tokių išlygų galiojimo, įgyvendinimo bei privalomumo vertinimui. Priešingai nei Anglijoje, iš Lietuvos teismų nutarčių yra matoma, kad teismas nors ir vertina sutartyje įtrauktoms išlygoms taikomus privalomuosius kriterijus, juose yra pateikiama ir visa kita su sutartimi, bei ginču susijusi informacija. Todėl galima teigti, kad Lietuvoje AGS išlygoms taikomas konfidencialumo principas, bent vienai iš šalių kreipiantis į teismą, lieka neįgyvendinamas.

Taip pat tikslinga pažymėti ir tai, kad užsienio valstybėse yra taikoma kitų institucijų pagalba, suformuluojant tokių išlygų turinį, bei dalyvaujant AGS išlygų procedūrų vykdyme, praktika. Daugelyje pasaulio valstybių yra sukurti specializuoti centrai, tokie kaip Australijos komercinių ginčų centras (ACIC) ar ginčų sprendimo centras Anglijoje (CEDR), kurie administruoja alternatyvių ginčų sprendimo būdų procedūras. Atkreiptinas dėmesys yra į tai, kad šalys sudarinėdamos sutartis dažnai įtraukdamos išlygą dėl AGS būdo, jos turinyje nurodo kokiomis taisyklėmis bus vadovautasi bei kas administruos jų pasirinkto ginčo sprendimo būdo atliekamą procedūrą. Tikėtina, taip yra todėl, kad šalys suvokia, jog ginčo metu ir taip tarp šalių

atsiranda nemaža įtampa, todėl tikrai yra sunku dar ir derintis dėl visų išlygose nusimatytų procedūrų vykdymo t. y., pavyzdžiui mediatoriaus išsirinkimo ar vietos nusistatymo kur ir kada vyks derybos ar mediacijos procesas. Pranešus apie kilusį ginčą, išlygoje nusimačiusiai institucijai, šalys gali jaustis ramiau, jog ginčo išsprendimo procesas neteks į aklavietę, nes joms bus suteikta kvalifikuota pagalba iš jų ginčą administruojančios institucijos. Lietuvoje deja, tokių paslaugų beveik nėra. Tikriausiai vienintelė institucija galinti padėti minėtu būdu, tai Vilniaus Komercinio arbitražo teismas kurio lokacija yra Vilniuje. Kituose Lietuvos miestuose, sutarčių šalims galimybės gauti minėtas paslaugas, nevykstant į Vilnių ir taip patiriant paildomų išlaidų bei laiko sąnaudas, deja nėra. Todėl, tikėtina, kad įsteigus daugiau tokių, ginčo ne teisiniu būdu administruojamų institucijų, bent jau derybų ir mediacijos išlygų įgyvendinimas tikrai taptu dažnesnis ir populiariesni nei yra dabar. Be to, verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad „teisminė mediacija yra taikoma visuose Lietuvos teismuose ir yra nemokama, bei be kita ko, pasirinkus ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir užbaigus ją taikiu susitarimu, grąžinama 75 procentai sumokėto žyminio mokesčio“¹⁷⁵. Taigi drąsiai galime teigti, jog šiai dienai, šių dviejų ginčo sprendimo būdų išlygų įgyvendinimui, ne kaip kitose šalyse, Lietuvoje visiškai nėra kreipiamas dėmesys ir nėra stengiamasi skatinti šalis kilusius ginčus spręsti ne teisiniu būdu, todėl tai tik dar viena priežastis kurti tokią sistemą, kuri ne rekomenduotų šalims laikytis sutartyse įtrauktų išlygų dėl ginčo sprendimo būdų, o įpareigotų tai daryti.

Išanalizavus šiame skyriuje kitų šalių bei Lietuvos praktiką, taikant alternatyvių ginčo sprendimo išlygas, darytina išvada, kad Lietuvoje šiai dienai patraukliausia yra arbitražo išlyga. O derybų išlygos įgyvendinimo atžvilgiu nėra jokio teisinio reglamentavimo, be to siekiant užtikrinti mediacijos išlygos įgyvendinimą, būtina keisti dabartinį teisinį reglamentavimą Lietuvoje. Be to šiai dienai nėra skiriamas pakankamas dėmesys šių dviejų institutų įgyvendinimo skatinimui.

¹⁷⁵ Panevėžio naujienų centras, „*Alternatyvus būdas, išspręsti ginčą be teismo – ką žinote apie mediaciją?*“ (straipsnis, 2019 m.), žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d., <https://www.paninfo.lt/2019/02/28/alternatyvus-budas-isspresti-ginca-be-teismo-ka-zinote-apie-mediacija>.

IŠVADOS

1. Alternatyvių ginčo sprendimo išlygos samprata nėra atskleista nei mokslinėje doktrinoje nei teisės aktuose. Šiame darbe išanalizavus mokslinėje doktrinoje alternatyvių ginčų sprendimo pateiktą apibrėžimą ir sutarties išlygos sampratą, taikant šių dviejų apibrėžimų jungimo būdą, buvo suformuluota alternatyvių ginčų sprendimo išlygos samprata - Alternatyvių ginčo sprendimo išlyga, tai ginčo šalių susikurtas, nukrypstantis nuo normos, sutartinis reikalavimas, kilusį iš sutarties ginčą, spręsti ne teismine tvarka, o taikant AGS būdą.

2. Apžvelgus AGS būdų įvairovę įvairiose pasaulio šalyse, nustatyta, kad įvairiose valstybėse yra taikomi skirtingi AGS būdai, tačiau vis dėlto derybų, mediacijos ir arbitražo procedūrų taikymas yra integruotas į kiekvienos valstybės teisinę sistemą.

3. Šalių apsisprendimo pasirinkti ginčą spręsti alternatyviu ginčų sprendimo būdu išraiškos formai yra keliami tokie reikalavimai, pirma – šalių laisvos valios buvimas įtraukiant į sutartį išlygą dėl AGS būdo, antra – susitarimui dėl AGS išlygos sutartyje yra taikomas rašytinės formos reikalavimas, todėl šalys sudarydamos sutartį turi tokią išlygą ar atskirą sutartį dėl AGS taikymo kilus ginčui, įforminti raštu. Priešingu atveju, nesant bent vienam iš šių reikalavimų, tokia išlyga gali būti pripažinta negaliojanti.

4. Apibendrinus, išanalizuotą mokslinę literatūrą dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų išlygų įterpimo į sutartis naudą, bei teisės į teisminę gynybą principo išlikimo, buvo padaryta išvada, kad alternatyvaus ginčų sprendimo būdo išlygos įtraukimo į sutartį, derybų bei mediacijos atveju, reikšmė yra ta, jog šalims nenorint ginčo spręsti teisme, įtraukiant išlygą į sutartį, yra išlaikomas ginčo valdymas pačių ginčo šalių rankose. Be to teisė į teisminę gynybą joms bet koku atveju yra suteikiama.

5. Arbitražo išlygos į sutartį įtraukimo atveju, šalys būna atsisakiusios teisės į teisminę gynybą ginčo sprendimui iš esmės, tačiau jos turi teisę kreiptis į teismą dėl arbitražo teismo priimto sprendimo panaikinimo, todėl vis tik teisė į teisminę gynybą, tam tikra prasme, ginčo šalims yra išlaikoma.

6. Kaip ir kiekvienas teisinių veiksmų atlikimo procesas, taip ir išlygų dėl alternatyvaus ginčų sprendimo įtvirtinimas sutartyse turi ir tam tikrų privalumų ir trūkumų. Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo nustatyti tokie derybų ir mediacijos išlygų įtraukimo į sutartį privalumai - procesas gali būti pigesnis nei ginčo nagrinėjimas teisme; ginčas išsprendžiamas greičiau; išlaikomi geresni socialiniai bei moraliniai santykiai; užtikrinamas konfidencialumas; galimybė ginčą išspręsti priimant priimtinesnį ginčo sprendimą, tinkantį abejoms ginčo šalims; neformali procedūra. Ir trūkumai - nėra įrankių priverčiančių šalis laikytis priimto taikaus susitarimo; nesant

profesionalaus teisininko atstovavimui, gali kilti rizika, kad ginčą sprendžiant šiais būdais, teisinis teisingumas nebus užtikrintas.

7. Arbitražo išlygos įtraukimas į sutartį taip pat kaip derybų ar mediacijos atvejais turi tam tikrų privalumų t. y. yra išlaikomas konfidencialumas, šalys turi galimybę pačios pasirinkti arbitražo ginčo sprendimui, pats procesas nėra toks formalus kaip teisme. Tačiau ginčo sprendimas arbitraže kartais gali kainuoti brangiau nei ginčo nagrinėjimas teisme bei laiko atžvilgiu taip pat retai kada ginčas išsprendžiamas greičiau nei teisme ir tai yra šio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo trūkumai.

8. Išnagrinėjus teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką buvo nustatyta, kad veiksnio ir teismo kriterijai turi didžiulę svarbą vertinant sutarties ar jos atskirų sąlygų teisinį statusą, t. y. galiojimą bei teisėtumą. Taip pat, išlygos dėl AGS būdo įtraukimo į sutartį, ne ką mažiau svarbus yra ir asmenų valios buvimo išraiška. Todėl esant visiems išvardytiems kriterijams „sutartis pripažįstama sudaryta teisėtai ir yra galiojanti, bei jos šalims turi įstatymo galią“ .

9. Mediacijos bei arbitražinės išlygos įtraukimas į sutartis yra pakankamai aiškiai sureguliuotas. Teisės aktuose yra įtvirtintas ir išlygų galimumas ir jos forma, ir galiojimo bei taikymo tvarka. Tačiau derybų, kaip AGS būdo išlygos, įstatyminiu reglamentavimu iš esmės nėra, todėl šios rūšies ginčo sprendimo taikymas yra prilyginama paprotinei procedūrai, o ne įstatymais nustatyta taisykle kurios privalu laikytis.

10. Šiai dienai neįvykdžius į sutartį įtrauktų derybų bei mediacijos išlygų, šalims nekyla visiškai jokios teisinės pasekmės, todėl sutarčių principas, kad sutartis bei joje šalių nusistatytos sąlygos šalims turi įstatymo galią, lieka neįgyvendinamas. Arbitražo atveju išlygos įterpimas į sutartį, priešingai nei derybų ir mediacijos atvejais, sukelia teises pasekmes ginčo šalims, tokias kaip - teismo jurisdikcijos atsisakymas, teismui suteikia prievolę nepriimti ar palikti ieškinį nagrinėtą; nesilaikant šalims arbitražinės išlygos privalomumo, kreipiantis į teismą eliminuojasi sutarties ar iš jos kilusio ginčo konfidencialumo principas; sutartyje įrašius „patologinę“ arbitražo išlygą, kyla grėsmė, jog teismas gali pripažinti tokią išlygą nevykdytiną, todėl ginčas bus sprendžiamas teisme iš esmės.

11. Šalys įtraukdamos į sutartį AGS išlygą tikisi, jog kilus ginčui, jį sprendžiant nusimatytu AGS būdu bus išlaikytas konfidencialumas. Deja, bent vienai šaliai nesilaikant šios išlygos privalomumo ir pateikus ieškinį teismui, konfidencialumo principas iš esmės lieka neįgyvendinamas nes nagrinėjimas teisme yra viešas.

12. Įvertinus ir palyginus Lietuvos bei užsienio valstybių AGS išlygų taikymo praktiką, darytina išvada, kad Lietuvoje derybų išlygų įgyvendinimo atžvilgiu nėra jokio teisinio reglamentavimo, o siekiant užtikrinti mediacijos išlygos įgyvendinimą, būtina keisti dabartinį

teisinį reglamentavimą Lietuvoje. Be to šiai dienai nėra skiriamas pakankamas dėmesys šiems dvejiems institutams.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma įstatymų leidėjui papildyti Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 137 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtintą nuostatą – teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė tai bylų kategorijai įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos, papildant jos formuluotę ir išdėstant ją taip: *teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė tai bylų kategorijai įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos arba tarp šalių sudaryto susitarimo dėl alternatyvių ginčų sprendimo būdų taikymo.*

2. Siūlome įstatymų leidėjui papildyti Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso XII skyrių – Sutarčių sudarymas, papildant šį skyrių dar vienu straipsniu kuris nustatytų AGS išlygų privalomumą ir jų taikymo taisykles. Tokį straipsnį išdėstant pavyzdžiui taip:

Straipsnio pavadinimas – Išlygų dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų sudarymo ir jų taikymo ypatumai

- 1) Šalys į sutartį, gali įsirašyti išlygą, kad kilusį, iš sutarties, ginčą spręs taikant derybų, mediacijos arba arbitražo procedūra;
- 2) Rašytinėje sutartyje, įtraukta išlyga dėl alternatyvaus ginčo sprendimo būdo, šalims yra privaloma ir vykdytina;
- 3) Tik neišsprendus ginčo, pasirinktu ginčo sprendimo būdu, šalys turi teisę kreiptis į teismą, teismui pateikiant rašytinius įrodymus, kad tokia išlyga buvo įgyvendinta;

Šio straipsnio trečioje dalyje teismui pateikiami pripažintiniais įrodymais derybų ir mediacijos atveju galėtų būti tokie: abiejų šalių pasirašytas protokolas kuriame būtų įforminta visa derybų procedūros eiga derybų atveju ir mediatoriaus išduota pažyma dėl šalių dalyvavimo mediacijoje bei pasiekto rezultato įforminimo.

3. Siūloma įstatymų leidėjui papildyti Mediacijos įstatymo 12 straipsnį dar viena dalimi išdėstant ją taip: *teismas palieka ieškinį nenagrinėtą, jeigu gavęs ieškinį nustato, kad sutarties šalys neįvykdė šio straipsnio antroje dalyje įtvirtintų įsipareigojimų.*

4. Siūloma įstatymų leidėjui papildyti Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksą, įtvirtinant nuostatą, kad teismas gali spręsti kilusius ginčus iš sutarties tik tada, kai šalys įgyvendins alternatyvių ginčų sprendimų būdų išlygoje numatytas procedūras, jeigu tokia išlyga buvo sutartyje. Taip pat pažymėti ir tai, kad teismas privalo pareikalauti ginčo šalių pateikti tokių procedūrų įgyvendinimo įrodymus.

5. Siūloma įstatymų leidėjui papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą, įtvirtinant nuostatą, kad teisminis procesas kuriame nagrinėjamas iš sutarties, kurioje buvo įrašyta AGS išlyga, kilęs ginčas, būtų ne viešas. Taip pat ir bylos medžiaga nevieša.

6. Siūloma įstatymų leidėjui pakeisti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 16 straipsnio 3 dalį ją išdėstant taip - *Kai ginčas, kuris sprendžiamas mediacijos būdu, nėra tuo pačiu metu nagrinėjamas teisme, taikos sutartis turi būti pateikta teismui tvirtinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XXXIX skyriuje nustatyta supaprastinto proceso tvarka. Prašymas dėl taikos sutarties patvirtinimo paduodamas ginčo šalių pasirinkimu vienos iš ginčo šalies gyvenamosios vietos arba buveinės apylinkės teismui. Įsiteisėjusia teismo nutartimi patvirtinta taikos sutartis ginčo šalims įgyja galutinio teismo sprendimo (res judicata) galią ir gali būti vykdoma priverstinai.*

7. Mokymų organizatoriams rekomenduojama, vykdant mokymus sutarčių sudarymo ypatybių tema, akcentuoti klausytojams alternatyvaus ginčų sprendimo būdų naudą bei galimybę įtraukti AGS išlygą į sutartį. Tai galima padaryti įtraukiant į mokymo programą temą apie AGS išlygų įtraukimą į sutartis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Kaminskienė, Natalija. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
2. Sauliūnas, Darius. „Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai internetu“. *Jurisprudencija*, Mykolo Romerio universitetas, 2003.
https://www.mruni.eu/upload/iblock/330/004_sauliunas.pdf.
3. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“, TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e/asr>.
4. „Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas“, TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26964/asr>.
5. „Lietuvos teismų 2018 metų veiklos rezultatai“. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/04/d2_teismu-veiklos-rezultatai-2018-m.-patikslinta.pdf.
6. Lakis, Juozas „Konfliktiškumas ir taikinimo būdai Lietuvos viešajame sektoriuje - problemos ir gairės“. Straipsnis, Mykolo Romerio universitetas, 2008.
https://www.mruni.eu/upload/iblock/f05/4_j.lakis.pdf.
7. Tvaronavičienė, Agnė „Mediacija kaip alternatyvus civilinių ginčų sprendimo būdas“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2006.
<https://www.lvb.lt/permalink/f/16nmo04/ELABAETD1790632>.
8. Mnookin, Robert „Alternative Dispute Resolution“. Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series. Paper 232. 1998. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.
https://www.researchgate.net/publication/30504345_Alternative_Dispute_Resolution.
9. J. Hopt, Klaus, Felix Steffek „Mediation principles and regulation in comparative perspective“. UK: Oxford university press, 2013.
https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=uUAfAQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=mediation+principles+and+regulation+in+comparative+perspective&ots=enOG4epMGy&sig=gdk4ByASISiCz9gBQ5FGc3h53A&redir_esc=y#v=onepage&q=mediation%20principles%20and%20regulation%20in%20comparative%20perspective&f=false.
10. Зайцев, А.И., И.Ю. Захарьяшчиева, И.Н. Балашова ir А.И. Балашов. *Альтернативное разрешение споров: Учебно-методический комплекс*. Москва: Экзамен, 2007.

11. „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas“. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. Žiūrėta 2020 m. sausio 30 d.

http://lkiis.lki.lt/paieska?header=i%C5%A1lyga&resourceId=207&remoteRecordId=12530074&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet.

12. Mikelėnas, Valentinas. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

13. Ambrasienė, Dangutė, Egidijus Baranauskas, Danguolė Bublienė, Solveiga Cirtautienė, Rolandas Galvėnas, Kęstutis Laurinavičius, Algis Norkūnas, Leonas Virginijus Papirtis, Antanas Rudzinskas, Živilė Skibarkienė, Janina Stripeikienė, Daivis Švirinas, Vadimas Toločko ir Jūratė Usonienė. *Civilinė teisė, prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

14. LEXICO Oksfordo žodynas. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.,

<https://www.lexico.com/definition/exception>.

15. Kaminskienė, Natalija, Daiva Račelytė, Agnė Tvaronavičienė, Renata Mienkowska-Norkienė, Eglė Atutienė, Gerda Štaraitė-Barsulienė, Ieva Saudargaitė, Rokas Uscila, Aurimas Banys, Egidijus Langys, Vidas Pečkys, Edvardas Špokas, Gražina Čiuladienė ir Gintaras Aleknonis, *Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

16. „Dėl Valstybių ir kitų Valstybių fizinių bei juridinių asmenų investicinių ginčų sprendimo“. LRS. Žiūrėta 2020 kovo 8 d.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.196483>.

17. Rees, Hefin, „A seminar on international commercial arbitration“. Thirty nine essex street, London. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.

<http://www.39essex.com/docs/articles/internationalarbitrationseminarhr.pdf>.

18. Australian Dispute Center, conciliation overview. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.

<https://www.disputescentre.com.au/conciliation>.

19. Petrauskas, Feliksas. „Alternatyvus ginčų, susijusių su vartotojų teisių apsauga, sprendimas“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014.

<https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2130506/datastreams/MAIN/content>.

20. „Dėl alternatyvių ginčo sprendimo būdų“. Indianos teismo taisyklės. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., <https://www.in.gov/judiciary/rules/adr/adr.pdf>.

21. Parliamentary Institute of Cambodia, „Alternative Dispute Resolution: Cambodia and Japan“. The Senate Commission on Human Rights, Complaint Reception and Investigation, 2016. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.

https://www.pic.org.kh/images/2016Research/20170523%20ADR%20in%20Cambodia&Japan_Eng.pdf.

22. Vėbraitė, Vigita. „Šalių sutaukymas civiliniame procese“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009.

<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1939029/datastreams/MAIN/content>.

23. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. E-TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

24. Abramavičius, Armanas. „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje“. Jurisprudencija, Vilniaus universitetas, 2009, 3(117)), 22. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/808/abramavicius.pdf>.

25. Kaminskienė, Natalija. „Alternatyvus ginčų sprendimo būdas“. Jurisprudencija, Mykolo Romerio universitetas, 2006.

<https://www.lvb.lt/permalink/f/16nmo04/ELABAPDB2743199>.

26. Spencer, David and Brogan Michael. *Mediation law and practice*. New York: Cambridge University Press, 2006.

27. „Alternative dispute resolution“. Law Reform, Consultation paper. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. <https://www.lawreform.ie/fileupload/consultation%20papers/cpadr.pdf>.

28. Petrauskas, Feliksas. „Alternatyvus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas“. Jurisprudencija, Mykolo Romerio universitetas, 2011.

<https://www.lvb.lt/permalink/f/16nmo04/ELABAPDB2976818>.

29. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. E-TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr>.

30. Milašius, Tadas „Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas“. Straipsnis. Vilniaus universitetas, ISSN 1392-1274, Teisė 63, (2007): 43-58. <https://arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2014/08/1-Mediacija-kaip-alternatyvus-gin-sprendimo-b-das.pdf>.

31. Resolution Institute Arbitration Rules 2016. Žiūrėta 2020 m. vasario 6 d. <https://www.resolution.institute/documents/item/2202>.

32. Lietuvos Arbitražo teismas. „Mediacijos reglamentas“. Žiūrėta 2020 m. kovo 14 d. <https://arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2017/09/Mediacijos-reglamentas-LT2017.pdf>.

33. Law Reform Consultation paper. „Alternative dispute resolution“. Consultation paper, 2008, LRC CP 50.

<https://www.lawreform.ie/fileupload/consultation%20papers/cpadr.pdf>.

34. Vilniaus komercinio arbitražo teismas. Teismo rekomenduojamos išlygos. Žiūrėta 2020 m. kovo 14 d. <http://www.arbitrazas.lt/islygos.htm>.

35. Infolex. Žyminio mokesčio skaičiuoklė. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?Id=32#rez>.

36. Vilniaus komercinio arbitražo rinkliavų skaičiuoklė. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. http://www.arbitrazas.lt/skaiciuokle.htm?ginco_suma=50.+000&skaiciuoti1=Skai%C4%8Diuoti.
37. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 17 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>.
38. Kaminskienė, Natalija. *Teisinės derybos*. Vilnius: Registrų centras, 2019.
39. Lakis, Juozas. *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
40. Dominas, Gediminas ir Valentinas Mikelėnas. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995.
41. Kaminskienė, Natalija. *Teisinės derybos*. Vilnius: Registrų centras, 2019.
42. Viešųjų pirkimų tarnyba. Centrinė viešųjų pirkimų informacinė sistema. Žiūrėta, 2020 m. kovo 26 d. http://www.cvpp.lt/index.php?option=com_vptpublic&task=sutartys&Itemid=109.
43. Vilniaus miesto apylinkės teismo sprendimas, Civilinėje byloje Nr.e2-5863-545/2018, žiūrėta 2020 m. kovo 28 d. <https://www.infolex.lt/tp/1817241>.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.
45. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-306-779/2020, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1819911>.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013, žiūrėta 2020 m. kovo 31 d. <https://www.infolex.lt/tp/729632&hist=d>.
49. Vilniaus komercinio arbitražo teismo, valdybos 2014 m. kovo 19 d. nutarimu patvirtinta mediacijos išlyga, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. http://www.arbitrazas.lt/failai/VKAT%20Dokumentai%20LT/VKAT_Mediacijos%20ir%20Med-Arb%20i%C5%A1lygos_2014%2003%2019.pdf.
50. Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymas. Žiūrėta 2020 m. kovo 30 d. <https://www.infolex.lt/ta/34195#X45b3842cd377426b85ddc7d0be96e14a>.

51. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Registrų centras, 2016.
52. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL_PAVYZDINIS_%C4%AESTA_TYMAS.pdf.
53. UNCITRAL arbitražo taisyklės. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL_ARBITRA%C5%BDO_TAIS_YKL%C4%96S.pdf.
54. Lietuvos Respublikos 1995 m. sausio 17 d. seimo nutarimas „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15192>.
55. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2013/11/ES. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0011&from=LT>.
56. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2008/52/EB. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0052&from=LV>.
57. Lakis, Juozas. *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-343-916/2019, <https://www.infolex.lt/tp/1778465>.
59. Jokubauskas, Remigijus, Mykolas Kirkutis, Egidija Tamošiūnienė ir Vigintas Višinskis. *Ginčų nagrinėjimas komerciniame arbitraže*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020.
60. Dominas, Gediminas ir Valentinas Mikelėnas. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2013. Žiūrėta 2020 m. balandžio 8 d. <https://www.infolex.lt/tp/729632>.
62. New York Arbitration convention, Contracting States - List of Contracting States, žiūrėta 2020 m. balandžio 12 d. <http://www.newyorkconvention.org/list+of+contracting+states>.
63. „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. balandžio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15192?jfwid=-fy7rw757g>.
64. New South Wales Supreme Court case SC 50031/02. Žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d. <https://www.caselaw.nsw.gov.au/decision/549facc3004262463b6b0a3>.

65. Commercial Arbitration Act 2010 No 6, 7 Definition and form of arbitration agreement(cf Model Law Art 7). Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d.

<https://www.legislation.nsw.gov.au/#/view/act/2010/61/part2/sec7>.

66. 1973 m. Elizabethae II Reginae Arbitration act No. 36. Žiūrėta 2020 m. balandžio 15 d. <https://www.legislation.nsw.gov.au/acts/1973-36.pdf>.

67. Mediation Act 1997 (repealed). Žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d. <https://jade.io/j/?a=outline&id=403313>.

68. ACICA Mediation rules. Žiūrėta 2020 m. balandžio 16 d. https://acica.org.au/wp-content/uploads/Rules/Mediation_Rules_2007/ACICA-Mediation-Rules-2007.pdf.

69. United States District Court Southern District of California aug, Case No. 16cv912-WQH-RBB (S.D. Cal. Aug. 23, 2016). Žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d. <https://casetext.com/case/heston-v-gb-capital-holdings-llc>.

70. United States District Court Southern District of California aug, Case No. 14cv2483 BTM(BGS) (S.D. Cal. apr. 17, 2015). Žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d. <https://casetext.com/case/trujillo-v-gomez>.

71. The Federal Arbitration Act (USA). Žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d. <https://sccinstitute.com/media/37104/the-federal-arbitration-act-usa.pdf>.

72. American Bar Asociation, „Can Courts Enforce Contractual Mediation Provisions?“, praktikos apžvalga. Straipsnis, 2016 m. Žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d. https://www.americanbar.org/groups/litigation/committees/alternative-dispute-resolution/practice/2016/can-courts-enforce-contractual-mediation-provisions/?fbclid=IwAR0MAsjfcUSaFYwLq8B_b-r5pESeSH5_SXIxd9JiiImInflSjhCAbG2158.

73. Akin Gump Strauss Hauer & Feld LLP „Courts Should Decide Whether Federal Arbitration Act Applies, Even if Arbitration Agreement Delegates Such Questions to Arbitrator“. Straipsnis 2019 m. Žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d. <https://www.akingump.com/en/news-insights/courts-should-decide-whether-federal-arbitration-act-applies.html>.

74. England and Wales High court decision, 2019 m. august 16., case No.HT-2019-000137 Ohpen Operations UK Ltd v Invesco Fund Managers Ltd. Žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d. <https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/TCC/2019/2246.html>.

75. UK Arbitration Act 1996. Žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>.

76. Pre-Action Protocol for Claims for Damages in Relation to the Physical State of Commercial Property at Termination of a Tenancy. Žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.

<http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/protocol/pre-action-protocol-for-claims-for-damages-in-relation-to-the-physical-state-of-commercial-property-at-termination-of-a-tenancy-the-dilapidations-protocol#IDA3I4GC>.

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-81-421/2020. Žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.

<https://www.infolex.lt/tp/1863796>.

78. Panevėžio naujienų centras, „*Alternatyvus būdas, išspręsti ginčą be teismo – ką žinote apie mediaciją?*“. Straipsnis, 2019 m. Žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.

<https://www.paninfo.lt/2019/02/28/alternatyvus-budas-isspresti-ginca-be-teismo-ka-zinote-apie-mediacija>.

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, civilinėje byloje Nr. e3K-3-81-421/2020. Žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1863796>.

80. Klaipėdos apygardos teismo nutartis, civilinėje byloje Nr. e2S-1381-826/2019. Žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d. <https://www.infolex.lt/tp/1767506>.

81. UNCITRAL sutaikinimo reglamentas. Žiūrėta 2020 m. balandžio 30 d.

<http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/UNCITRAL%20sutaikinimo%20reglamentas.pdf>.

ANOTACIJA

Šio magistrinio darbo tikslas buvo nustatyti kokios teorinės ir praktinės alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygų, įterptų sutartyse kyla norint tokias išlygas įgyvendinti. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą šio darbo tikslą ir atsakyti į visus jame iškeltus klausimus, buvo atskleista alternatyvių ginčų sprendimų išlygų sutartyse samprata bei išanalizuota tokių išlygų taikymo reikšmė. Taip pat darbe buvo nagrinėjamas Lietuvos Respublikos teisinis reglamentavimas taikomas AGS išlygų atžvilgiu, nustatant tokių išlygų privalumus bei trūkumus. Be to buvo aptarta ir tai, kokias teises pasekmes ginčo šalims sukelia tokių AGS išlygų įterpimas į sutartis, atskirai apžvelgiant derybų ir mediacijos bei arbitražo atvejais.

Toliau darbe buvo apžvelgiama kitų užsienio valstybių praktika taikant alternatyvių ginčų sprendimų išlygas sutartyse, bei palyginta su Lietuvos praktika siekiant identifikuoti jų taikymo problematiką Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: alternatyvus ginčų sprendimo būdas, išlyga, sutartis, teisinis reglamentavimas.

ANNOTATION

The aim of this master's thesis was to determine what theoretical and practical clauses on alternative dispute resolution embedded in contracts arise in order to implement such clauses. In order to achieve the goal of this work and to answer all the questions raised in it, the concept of alternative dispute resolution clauses in contracts was revealed and the significance of the application of such clauses was analyzed. The paper also examined the legal regulation of the Republic of Lithuania applicable to ADR clauses, identifying the advantages and disadvantages of such clauses. The legal consequences for the parties to the dispute of including such ADR clauses in the contracts were also discussed, with a separate overview of negotiation and mediation and arbitration.

Further, the work reviewed the practice of other foreign countries in applying the clauses of alternative dispute resolution in contracts, and compared it with the Lithuanian practice in order to identify the problems of their application in Lithuania.

Keywords: alternative dispute resolution, clause, contract, legal regulation.

SANTRAUKA

IŠLYGOS DĖL ALTERNATYVAUS GINČŲ SPRENDIMO BŪDŲ SUTARTYSE IR JŲ ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE PROBLEMATIKA

Šio magistrinio darbo tyrimo tikslas buvo pateikti išsamią teisinę analizę ir atskleisti su kokiomis teorinėmis bei praktinėmis problemomis ginčo šalys susiduria ar gali susidurti, siekiant įgyvendinti sutartyje įtrauktą išlygą dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdo.

Pirmojoje šio magistrinio darbo dalyje yra atskleidžiama alternatyvių ginčų sprendimo išlygos samprata. Toliau šioje dalyje yra pateikiamas pasaulyje taikomų AGS būdų įvairovė, bei kokia išraiškos forma turi būti išreiškiamas šalių apsisprendimas pasirinkti ginčą spręsti kitu, ne teisminiu būdu.

Antrojoje darbo dalyje, kalbama apie AGS išlygų įtraukimo į sutartis reikšmę, kokie privalumai bei trūkumai gali būti siekiant ginčą išspręsti alternatyviu ginčų sprendimo būdu, Taip pat šiame skyriuje yra nustatyta kokią teisinę galią turi tokia sutarties sąlyga, kurioje šalys išreiškė savo valią dėl ginčų sprendimo būdo.

Trečiojoje darbo dalyje, analizuojami įvairūs Lietuvos Respublikos bei tarptautiniai teisės aktai reglamentuojantys alternatyvių ginčo sprendimo būdų išlygų sutartyse įterpimo galimybes. Taip pat aptariamas teisinių pasekmių atsiradimas, derybų ir mediacijos bei arbitražo atvejais.

Ketvirtojoje darbo dalyje apžvelgiama tokių užsienio valstybių kaip Australijos, Jungtinės Amerikos Valstijos ir Jungtinės Karalystės teorija ir praktika įgyvendinant alternatyvių ginčų sprendimo būdų išlygas. Vėliau šių išlygų įgyvendinimas apžvelgiamas Lietuvos praktikoje bei palyginus su apžvelgtomis užsienio valstybėmis identifikuojamos vyraujančios teisinio reglamentavimo trūkumo problemos, derybų bei mediacijos išlygų atžvilgiu.

Magistrinio darbo pabaigoje yra pateikiamos viso tyrimo metu prieitos bei apibendrintos išvados, kuriose pateikiamos visos tyrimo metu nustatytos problemos susijusios su šios darbo temoje nustatytais tikslais. Ir be abejo, pateikti pasiūlymai, kaip būtų galima tokias problemas panaikinti arba bent jau siekti, kad ateityje įgyvendinant alternatyvių ginčų sprendimo išlygų sutartyse įgyvendinimas būtų šalims patrauklesnis ir naudingesnis.

SUMMARY

ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION CLAUSES IN CONTRACTS AND THE PROBLEMS OF THEIR IMPLEMENTATION IN LITHUANIA

The aim of this master 's thesis research was to provide a detailed legal analysis and to reveal what theoretical and practical problems the parties to the dispute face or may face in order to implement the clause on an alternative dispute resolution included in the contract.

The first part of this master 's thesis reveals the concept of the alternative dispute resolution clause. This section then sets out the variety of ADR methods available in the world, as well as the form in which the parties' decision to choose a non-judicial means of resolving a dispute must be expressed.

The second part of the paper deals with the significance of including ADR clauses in contracts, what advantages and disadvantages there may be in resolving a dispute through alternative dispute resolution. .

In the third part of the work, various legal acts of the Republic of Lithuania and international regulations regulating the possibilities of inserting alternative dispute resolution clauses in contracts are analyzed. The emergence of legal consequences in negotiations and mediation and arbitration cases are also discussed.

The fourth part reviews the theory and practice of foreign countries such as Australia, the United States and United Kingdom in the implementation of alternative dispute resolution clauses. Later, the implementation of these reservations is reviewed in Lithuanian practice, and in comparison with the reviewed foreign countries, the prevailing problems of the lack of legal regulation are identified in terms of negotiations and mediation reservations.

At the end of the master's thesis, the conclusions reached and summarized during the whole research are presented, in which all the problems identified during the research are related to the goals set in the topic of this work. And, of course, suggestions have been made on how to eliminate such problems, or at least to make the implementation of alternative dispute resolution clauses in contracts more attractive and beneficial to the parties in the future.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-05-08

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Mykolo Romerio teisės mokykla, Privatinių teisės instituto, Medicijos programos
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)

Donato Norvaišius

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

*„Tilgybos dėl alternatyvaus ginčų sprendimo būdų sutartyse
ir jų įgyvendinimo Lietuvoje problematika“*

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

[Parašas]

(parašas)

Donato Norvaišius

(vardas, pavardė)